VITT. EMANUELE

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
34 G
34

TVSCVLANARVM QVAESTIONVM

CICERONIS

AD M. BRVTVM

LIBRI V.

Cum Scholiis PAVLLI Manutii.

☞ Vidit Marcus Laureus Ep̃s Campaniẽſis.

CAMPANIAE,
Apud Io. Dominicum Nibium, & Io. Fran-
ciſcum caleonem. 1570.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM

LIBER PRIMVS

DE CONTEMNENDA MORTE.

CVM defenſionum laboribus, ſenatoriiſq; muneribus aut oĩno, aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maxime, ad ea ſtudia, quæ retẽta animo, remiſſa temporibus, longo interuallo intermiſſa reuocaui. & cum omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiã pertinerent, ratio & diſciplina ſtudio ſapientiæ, quæ philoſophia dicitur, cõtineretur, hoc mihi Latinis litteris illuſtrandum putaui, non quia philoſophia Græcis & literis, & doctoribus percipi nõ poſſet: ſed meum iudiciũ ſẽper fuit, omnia noſtros

aut inueniſſe per ſe ſapientius, quàm Græcos; aut accepta ab illis, feciſſe meliora, quæ q̃dem digna ſtatuiſſent, ĩ quibus elabor-arent nã mores, & ĩſti tuta uitæ, reſq; domeſticas, ac familiares nos profecto et melius tuemur, et lautius: rẽ uero publicã noſtri maiores certe melioribus temperauerũt et inſtitutis, & legibus. quid loquar de re militari? ĩ qua cum uirtute noſtri multũ ualuerũt, tũ plus ẽt diſciplina iam illa, quæ natura, non litteris aſſecuti ſunt, neq; cum Græcis, neq; ulla cũ gente ſunt cõferenda. quæ enĩ tãta grauitas, quæ tãta cõſtãtia magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens ĩ omni genere uirtus ĩ ullis, fuit ut ſit cũ maioribus noſtris comparanda? doctrina Græcia nos, & omni litterarũ genere ſuperabat. ĩ quo erat facile uĩcere nõ repugnantes. nam cũ apud Græcos antiquiſſimũ e doctis ſit genus poetarũ, ſi quidem Homerus fuit: & Heſiodus ante Romã cõditam, Archilocus regnante Romulo: ſerius poeticam nos accepimus: annis enim fere. cccccx. poſt Romam cõditam Liuius fabulam dedit. C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano Cõſulibus, anno ante natũ Enniũ, q̃ fuit maior natu, quàm Plautus, & Neuius. ſero igitur a noſtris poetæ uel cogniti, uel recepti. quamquam eſt ĩ Origĩibus, ſolitos eſſe ĩ epulis canere conuiuas ad tibicinẽ de clarorũ hominũ uirtutibus. honorẽ tamẽ huic generi nõ fuiſſe, declarat oratio Catonis, ĩ qua obiecit ut probrũ Marco Nobilori, quòd is ĩ prouinciam poetas duxiſſet: duxerat aũt Conſul ille in Aetoliam, ut ſcimus,

Enniũ.quo minus ergo honoris erat poetis,eo minora ſtudia fuerunt.nec tamẽ ſi qui magnis ingenijs ĩ eo genere extiterunt,non ſatis Græcorũ gloriæ reſponderunt.an cenſemus,ſi Fabio nobiliſſimo homini laudi datũ eſſet,quòd pĩgeret,nõ multos etiam apud nos futuros Polycletos,et Parrhaſios fuiſſe?honos alit artes; omneſq; incedũtur ad ſtudia gloria; iacentq;ea ſemper, q̃ apud quoſq; improbantur.ſũmam eruditionẽ Græci ſitam cẽſebant ĩ neruorũ,uocumq;cantibus.igitur et Epaminõdas,prĩceps meo iudicio Gręcię,fidibus pręclare ceciniſſe dicitur; Themiſtoclesq; aliquod ante annis,cum in epulis recuſaſſet lyram,habitus eſt ĩdoctior ergo ĩ Græcia muſici floruerũt, diſcebãtq; id omnes,nec,q neſciebat,ſatis excultus doctrina putabatur.ĩ ſummo apud illos honore geometria fuit:itaq;nihil mathematicis illuſtrius. at nos metiendi,ratiocinandiq; utilitate huius artis terminauimus modum.at contra oratorem celeriter cõplexi ſumus,nec eum primo eruditum, aptũ tamẽ ad dicendũ,poſt aũt,eruditum.nã, Galbã,Africanũ,Leliũ doctos fuiſſe,memorię traditũ eſt.ſtudioſum aũt eũ , qui hos ætate anteibat,Catonem,poſt uero Lepidum, Carbonem, Graccos, deinde ita magnos noſtram ad ætatem,ut nõ multum,aut nihil omnino Græcis cederetur. philoſophia iacuit uſq;ad hũc ętatem,nec ullũ habuit lumẽ litterarũ Latinarũ.quæ illuſtranda,et excitanda nobis eſt, ut,ſi occupati profuimus aliqd ciuibus noſtris, ꝓſimus etiã,ſi poſſumus,otioſi.in quo eo magis no-

bis eſt elaborandũ, quòd multi iã eſſe latini libri dicuntur ſcripti inconſiderate ab optimis illis qui dem viris, ſed nõ ſatis eruditis. fieri aũt poteſt, vt recte quis ſentiat, & id, quod ſentit, polite eloqui nõ poſſit. ſed mãdare quenquã litteris cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorẽ, hominis eſt intẽperanter abutentis & otio, et litteris. itaq; ſuos libros ipſi legũt cũ ſuis, nec quiſquã attingit, præter eos, qui eãdẽ licẽtiã ſcribendi ſibi permitti volunt. quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multò ſtudioſius philoſophiæ fõ tes aperiemus, e quibus etiã illa manabant. ſed vt Ariſtoteles, vir ſummo ingenio, ſciẽtiæ copia, cũ motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, diſcere etiã cœpit adoleſcentes docere, et prudẽtiã cũ eloquẽtia iungere: ſic nobis placet nec priſtinũ dicendi ſtudiũ deponere, & in hac maiore, et uberiore arte verſari: hãc enim perfectã philoſophiã ſemper iudicaui, quę de maximis quæſtiõibus copioſe poſſet, ornateq; dicere. in quam exercitationẽ ita nos ſtudioſe operã dedimus, vt iã ẽt ſcholas Græcorũ more habere auderemus: ut nuper tuũ poſt diſceſſum ĩ Tuſculano, cũ eſſent cõplures mecum familiares, tentaui quid in eo genere poſſem. vt enim antea declamitabam cauſſas: quod nemo me diutius fecit: ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio. ponere iubebã de qno quis audire uellet: et id aut ſedens, aut ambulãs diſputabã. itaq; dierũ quinq; ſcholas, vt Gręci appellant, ĩ totidẽ libros cõtuli.

fiebat autẽ ita, vt, cũ is, qui audire vellet, dixiſſet quid ſibi uideretur, tũ ego cõtra dicerẽ: hæc eſt.n. vt ſcis, vetus, et Socratica ratio cõtra alterius opinionẽ diſſerendi: nã ita facillime, quod veriſimilli mũ eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur. ſed quo commodius diſputatiões explicẽtur, ſic eas ex ponã, quaſi agatur res, nõ quaſi narretur. ergo ita naſcetur exordiũ. AVDITOR. Malũ mihi videtur eſſe mos. MARCVS. Iis ne, qui mortui ſunt; an ijs, quibus moriendum eſt? A. Vtriſq;. M. Eſt igitur miſerum, quoniam malũ. A. Certe. M. Ergo & ijs, quibus euenit iã, vt morerentur, et ij, qui bus euenturũ eſt, miſeri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miſer. A. Prorſus nemo. M. Et quidẽ, ſi tibi cõſtare uis, omnes, quicũq; nati ſunt, erunt ue, nõ ſolũ miſeri, ſed etiã ſemper miſeri: nã ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriẽdũ eſſet, neminem tu q dẽ eorũ, qui uiuerent, exciperes. moriendũ eſt enim omnibus: eſſet tamen miſeriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui miſeri ſunt, in miſeriam naſcimur ſempiternam: neceſſe eſt enim miſeros eſſe eos, qui centum millibus annorũ ante occiderunt, vel potius omnes, quicũq; nati ſunt. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Dic queſo, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis, mento ſummã aquam attingens ſiti enectus Tantalus? num illud, quod Siſyphus verſat

„ Saxum ſudans nitendo, neque proficit hilum?

fortaſſe etiã inexorabiles iudices Minos, & Rha-

damantbus.apud quos nec te L.Craſſus defendet nec M.Antonius, nec,quoniam apud Græcos iudices res agetur,poteris adhibere Demoſthenem: tibi ipſi pro te erit maxima corona cauſa dicenda. hęc fortaſſe metuis,et iccirco mortem cēſes eſſe ſēpiternū malū.A.Adeo ne me delirare cēſes,ut ita eſſe credā? M.An tu hæc nō credis.? A.Minime uero.M.Male hercule narras.A.Cur,quęſo? M. Quia diſertus eſſe poſſem,ſi cōtra iſta dicerē.A. Quis.n.nō ī eiuſmodi cauſſa? aut quid negotij ē, hæc poetarum et pictorū portenta conuīcere? M. Atqui pleni ſunt libri philoſophorū cōtra iſta ipſa diſſerentiū.A.Inepte ſane:quis eſt.n.tā excors, quem iſta moueant? M.Si ergo apud inferos miſeri non ſunt,ne ſunt quidē apud īferos ulli.A. Ita prorſus exiſtimo.M.Vbi ergo ſūt ij,quos miſeros dicis? aut quē locū īcolunt? ſi enim ſunt,nuſq̄ eſſe non poſſunt.A.Ego uero nuſq̄ eſſe illos puto. M. Igitur ne eſſe quidem.A.Prorſus iſto modo:& tamē miſeros ob id ipſum quidem, quia nulli ſunt. M.Iam mallē Cerberū metueres,quàm iſta tam īconſiderate diceres.A.Qui tandem? M.Quem eſſe:negas,eundē eſſe dicis:ubi eſt acumē tuū? cū n.miſerū eſſe dicis,tum eum,qui nō ſit, dicis eſſe. A.Non ſum ita hebes,ut iſta dicā.M.Quid dicis igitur? A.Miſerum eſſe uerbi cauſa M.Craſſum, qui illas fortunas morte dimiſerit; miſerum Cn. Pompeium,qui tanta gloria ſit orbatus;omnes deniq; miſeros,qui hac luce careant.M Reuolueris eodem.ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt.tu autem

modo negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. ſi igitu non ſunt, nihil poſſunt eſſe: ita ne miſeri quidem ſint. A. *Non dico fortaſſe etiam, quod ſentio. nam iſtud ipſum, non eſſe cum fueris, miſerrimum puto.* M. *Quid miſerius, quàm omnino nũquam fuiſſe? ita, qui nondum nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi, ſi poſt mortem miſeri futuri ſumus, miſeri fuimus, ante quam nati. ego autem non commemini, ante quam ſum natus, me miſerum. tu ſi melior memoria es uelim ſcire, ecquid de te recordere.* A. *Ita iocaris, quaſi ego dicã eos eße miſeros, qui nati non ſunt; & non eos miſeros qui mortui ſunt.* M. *Eſſe ergo eos dicis.* A. *Immo, quia non ſunt, cũ fuerint, eos miſeros eſſe.* M. *Pugnantia te loqui non uides? quid enim tam pugnat quam non modo miſerũ, ſed omnino quidquã eſſe qui non ſit? an tu egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra uides, miſeros putas illos?* A. *quoniã me uerbo premis, poſthac non ita dicam, miſeros eſſe, ſed tantum miſeros, ob id ipſum, quia non ſũt.* M. *Nõ dicis igitur, miſer eſt. M. Craſſus, ſed tantum miſer M. Craſſus.* A. *Ita plane.* M. *Quaſi nõ neceße ſit quidquid iſto modo pronuncies, id aut eße, aut nõ eße. an tu dialecticis ne imbutus quidẽ es? ĩ primis enim hoc traditur, omne pronũciatũ (ſic enim mihi ĩ pręſentia occurrit, vt apellarem ἀξίωμα, utar poſt alio, ſi inuenero melius) id ergo eſt pronunciatum, quod aut uerum, aut falſũ eſſe dicitur cũ igitur dicis, miſer M. Craßus: aut hoc dicis, mi*

ſer eſt. M. Craſſus, ut poſſit iudicari, uerum id, falſumne ſit: aut nihil dicis omnino. A. Age iã cõcedo non eſſe miſeros, qui mortui ſunt; quoniam extorſiſti, ut faterer, qui oĩno nõ eſſẽt, eos ne miſeros quidẽ eſſe poſſe. quid? qui uiuimus, cũ moriẽdũ ſit, non ne miſeri ſumus? quæ enim poteſt in uita eſſe iucunditas, cum dies & noctes cogitandũ ſit, iam iamq; eſſe moriendum? M. Ecquid ergo ĩtelligis, quantum mali ex humana condicione deieceris? A. quonam modo? M. quia, ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternũ malum haberemus in vita. nunc video calcem: ad quem cum ſit decurſum, nihil ſit præterea extimeſcendũ. ſed tu mihi videris Epicharmi, acuti, nec inſulſi hominis, vt Siculi, ſentẽtiã ſequi. A. Quã? non enim noui. M. dicam, ſi potero, latine: ſcis enĩ me græce loqui ĩ latino ſermone non plus ſolere, quàm in græco latine. A. & recte quidem. ſed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia? M.

" *Emori nolo: ſed me eſſe mortuum nihil æſtimo.*

A. Iam agnoſco græcum. ſed quoniam coegiſti, ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros nõ eſſe; perfice, ſi potes, vt ne moriendum quidem eße miſerum putem. M. iam iſtuc quidem nihil negotij eſt: ſed etiã maiora molior. A. Quo modo hoc nihil negotij eſt? aut quæ tandem ſunt iſta maiora? M. Quoniam, ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum: cui proximũ tempus eſt poſt mortem, in quo mali nihil eße cõcedis: ita ne moriendum quidem eſſe, malum eſt; id eſt enim,

perueniendum eſſe ad id, quod nõ eſſe malum cõ fitemur. A. Vberius iſta quęſo: hæc enim ſpinoſiora prius vt cõfitear me coguut, quam vt aſſẽtiar. ſed quæ ſunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, ſi poſſim, non modo malum non eſſe, ſed bonum etiam eſſe mortem. A. non poſtulo id quidem, aueo tamen audire: vt enim nõ efficias quod uis, tamen, mors ut malum non ſit, efficies. ſed nihil te interpellabo: continentem orationem audire malo. M. Quid, ſi te rogauero aliquid, non ne reſpondebis? A. Superbi id quidem eſſet; ſed, niſi q̃d neceſſe erit, malo ne roges. M. Gerã tibi morem, et ea, quæ vis, vt potero, explicabo, nec tamen quaſi Pythius Apollo, certa vt ſint, & fixa, quæ dixero; ſed ut homũculus unus è multis probabilia cõiectura ſequẽs, vltra enim quò progrediar, quàm ut veriſimilia uideam, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur. A. Tu, ut uidetur. nos ad audiendum parati ſumus. M, Mors igitur ipſa, quæ videtur notiſſima res eſſe; quid ſit primum eſt uidendum. ſunt enim, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. ſunt, qui nullum cenſeant fieri diſceſſum, ſed unà animum & corpus occidere, animumq; cum corpore extingui. qui diſcedere animum cenſent, alij ſtatim diſſipari, alij diu permanere, alij ſemper. quid ſit porrò ipſe animus, aut vbi, aut vnde, magna diſſenſio ẽ. alijs cor ipſum animus uidetur: ex quo excordes, vecordes, concordeſq; dicuntur: & Naſica ille prudens bis

Conſul Corculum, &

,,. Egregie cordatus homo Catus Aeliu'Sextus.

Empedocles animum eſſe cēſet cordi ſuffuſum ſā guinem. alijs pars quædam cerebri uiſa eſt animi prĩcipatum tenere: alijs nec cor ipſum placet: nec cerebri quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum, animum autem alij animam ut fere noſtri declarant, nominari. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animoſos, & bene animatos, & ex animi ſententia, ipſe autem animus ab anima dictus eſt. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignē, uulgo: reliqua fere ſinguli ut multi ante ueteres. proxime autem Ariſtoxenus muſicus, idemq; philoſophus, intentionem ipſius corporis quandam; uelut ĩ cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, ſic ex corporis totius natura, & figura uarios motus cieri, tanquam in cantu ſonos hic ab artiſiicio ſuo non receſſit, & tamen dixit aliquid. quod ipſum quale eſſet, erat multo ante & dictum, & explanatū a Platone Xenocrates animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerum dixit eſſe, cuius uis, ut iam antea Pythagoræ uiſum erat, in natura maxima eſſet. eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, ideſt rationem, in capite, ſicut in arce, poſuit, & duas partes ſeparare uoluit, iram, & cupiditatem, quas locis diſcluſit; iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia locauit. Dicæarchus an

tem in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum diſputantium, primo libro mnltos loquẽtes facit, duobus Pherecratem quendam Phthiotam ſenem, quem ait a Deucalione ortum, diſſerentem inducit, nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtraq; animalia, & animantes appellari; neq; in homine ineſſe animum, uel animam, nec in beſtia; uimq; omnem eam, qua vel agamus qd, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis, æquabiliter eſſe fuſã, nec ſeparabilẽ a corporanc, quippe quæ nulla ſit, nec ſit quidquã niſi corpus unũ, & ſimplex, ita figuratum, ut temperatione naturę uigeat, & ſentiat. Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio, & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orerentur; quinctã quandam naturam cẽſet eſſe, e qua ſit mens: cogitare enim & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliqd, & tam multa alia, meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, letari; hæc & ſimilia eorũ ĩ horum quattuor generum nullo ineſſe puta. quintum genus adhibet uacans nomine, & ſic ipſũ animũ ἐντελέχιαν appellat nouo nomine, quaſi quandam continuatam motionem, & perennem. Niſi quæ me forte fugiunt, hæ ſunt fere omnium de animo ſententiæ. Democritũ enim, magnum quidẽ illũ uirũ, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientem animum concurſu quodã fortuito, omittamus: nihil eſt enim apud iſtos,

quod non atomorum turba conficiat. harũ ſenten tiarum quæ vera ſit, Deus aliquis uiderit: quæ ueriſimillima, magna quæſtio eſt. utrum igitur inter has ſententias dijudicare malumus, an ad propoſitũ redire? A. Cuperẽ eqdem utrunq;, ſi poſſet: ſed eſt difficile non confũdere. quare ſi, vt iſta nõ diſſeramus, liberari mortis metu poſſumus, id agamus; ſin id non poteſt, niſi hac quæſtione animorũ explicata; nunc, ſi uidetur, hoc, illud aliàs. M. Q đ malle te intelligo, id puto eſſe cõmodius: efficiet. n. ratio, ut, quæcũq; uera ſit earũ ſententiarũ, quas expoſui, mors aut malũ non ſit, aut ſit bonũ potius nã ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrũ eſt animus, certe, quoniã eſt corpus, īteribit cũ reliquo corpore; ſi anima eſt, fortaſſe diſſipabitur; ſi ignis, extinguetur: ſi eſt Ariſtoxeni harmonia, diſſoluetur. quid de Dicæarcho dicã, qui nihil omnino animũ dicat eſſe? his ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quenquã poteſt: pariter enim cũ uita ſenſus amittitur. nõ ſentiẽtis aũt nihil eſt, vllã in partem qđ interſit. reliquorũ ſententiæ ſpem afferunt ſi te forte hoc delectat, poſſe animos, cũ è corporibus exceſſerint, in cælũ quaſi in domiciliũ ſuũ peruenire. A. Me uero delectat: idq;, primum ita eſſe deinde, etiã ſi nõ ſit, mihi tamen pſuaderi velim. M. Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquẽtia Platonẽ ſupare poſſumus? euolue diligenter eius eũ librũ, qui eſt de animo; amplius quod deſideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & qdem ſępius: ſed neſcio quo modo, dũ lego, aſſentior; cũ

poſui librũ, & mecũ ipſe de immortalitate animorum cœpi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur. M. Quid hoc? das ne aut manere animos poſt mortem, aut morte ipſa interire? A. Do uero. M. Quid, ſi maneãt? A. Beatos eſſe concedo. M. Si intereãt? A. Nõ eſſe miſeros, quoniã ne ſint qdem. iã iſtuc coacti à te paullo ante cõceſſimus. M. quo modo igitur, aut cur mortẽ malũ tibi uideri dicis, quę aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut nõ miſeros ſenſu carentes? A. Expone igitur, niſi moleſtũ ẽ, primũ animos, ſi potes, remanere poſt mortẽ: tũ ſi minus id obtinebis, (eſt enim arduũ) docebis carere omni malo mortem: ego enĩ iſtuc ipſum uereor, ne malũ ſit, non dico carere ſenſu, ſed carendũ eſſe. M. Auctoribus qdem ad iſtã ſententiã, quam uis obtineri, vti optimis poſſumus: quod in omnibus cauſſis & debet, & ſolet valere plurimũ. & primũ qdem omni antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hic melius ea fortaſſe, quæ erant vera, cernebat. itaq; unũ illud erat inſitũ priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum, neq; exceſſu uitę ſic deleri hominem, ut fũditus ĩteriret: idq; cum multis alijs rebus, tũ è põtificio iure, et cærimonijs ſepulcrorũ intelligi licet: quas maximis ĩ genijs præditi nec tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atq; delentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq; uitæ, quæ

in claris uiris, & feminis dux in cælum ſoleret eſ ſe; in ceteris humi retineretur, & permaneret ta men. ex hoc & noſtrorum opinione.

„ *Romulus in cælo cum dijs agit æuum,*

ut famæ aſſentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeq; perlapſus ad nos, & uſque ad Oceanũ Her cules, tantus, et tam preſens habetur Deus. hĩc Li ber Semele natus. eademq; fame celebritate Tyn daridæ fratres: qui non modo adiutores in prælijs uictoriæ populi R. ſed etiam nunc ij fuiſſe ꝓhiben tur. quid? Ino Cadmi filia nõ ne Leucothea nomi nata a Græcis, Matuta habetur a noſtris? quid? to tum prope cælum, ne plures ꝑſequar nõ ne huma no genere cõpletum eſt? ſi uero ſcrutari uetera & ex his ea, quæ ſcriptores Græciæ prodiderunt, eru ere coner; ipſi illi maiorum gentium dij q haben tur, hĩc a nobis profecti ĩ cælũ reperientur. quæ re, quorum demoſtrantur ſepulcra in Græcia; re miniſcere, quoniam es initiatus, quæ tradantur mi ſterijs: tum deniq;, quàm hoc late pateat, ĩtelliges ſed q nondum ea, q̃ multis poſt annis tractari cœ piſſent, phyſica didiciſſent tantum ſibi ꝑſuaſerant quantum natura admonẽte cognouerãt; rationes & cauſſas rerũ non tenebãt, uiſis qbuſdam ſæpe mouebãtur, hisq; maxime nocturnis, ut uiderẽtur ij, q uita exceſſerãt, uiuere. ut porro firmiſſimum hoc afferri uidetur, cur deos eſſe credamus, qđ nul la gẽs tã fera, nemo oĩũ tã ſit ĩmanis, cuius mẽtẽ nõ ĩbuerit deorũ opinio. multi de dijs praua ſẽtiũt id enĩ uitioſo more effici ſolet: õnes tamẽ eſſe uim

&

& naturam diuinam arbitrantur. nec uero id col locutio hominum, aut conſéſus efficit: non inſtitu tis opinio eſt confirmata, non legibus. omni autem in re conſenſio omnium gẽtium, lex naturæ putã da eſt. quis eſt igitur, qui ſuorum mortem primũ non eo lugeat, quòd eos orbatos uitæ cõmodis arbi tretur? tolle hanc opinionẽ: luctum ſuſtuleris: nemo enim mæret ſuo incõmodo. dolent fortaſſe, & anguntur: ſed illa lugubris lamẽtatio, fletusq; mę rens ex eo eſt, quòd eum, quem dileximus, uitę cõ modis priuatum arbitramur, idq; ſentire. atq; hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq; do ctrina. maximum uero argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorũ tacitã iudicare quòd omnibus curę ſunt, & maxime quidem, quæ poſt mortẽ futura ſint. ſerit arbores, quæ alteri ſæ culo proſint, ut ait Statius in Sine phœbis; quid ſpe ctans, niſi etiam poſterę ſęcula ad ſe pertinere? er go arbores ſeret diligens agricola, quarũ aſpiciet baccam ipſe nũquam: uir magnus leges, ĩſtituta, Remp. cõſeret: q̃d procreatio liberorũ, q̃d propa gatio nominis; quid adoptiones filiorũ, quid teſta mentorum diligentia, quid ipſa ſepulcrorum mo numenta, quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare? quid illud? num dubitas, quin ſpe cimen naturæ capi deceat ex optima quaque na tura? quæ eſt igitur melior ĩ hominum genere na tura, quam eorum, qui ſe natos ad homines iuuan dos, tutandos, cõſeruandos arbitrantur? abijt ad deos Hercules. nunquam abijſſet, niſi, cum inter

hominès eſſet, eam ſibi uiã muniuiſſet. uetera iam iſta, & religione omnium conſecrata. quid in hac Rep. tot, tantoſq; uiros ob Remp. interfectos cogitaſſe arbitramur? iiſdem ne ut finibus nomen ſuũ, quibus uita, terminaretur? nemo unquã ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. licuit eſſe otioſo Themiſtocli, licuit Epaminõdæ, licuit, ne & uetera, et externa quæram, mihi: ſed neſcio quo modo inhæret in mentibus quaſi ſeculorum quoddam augurium futurorum: idq; in maximis ingeniis, altiſſimisq; animis & exiſtit maxime, & apparet facillime. quo quidem dempto, quis tam eſſet amens, qui ſemper ĩ laboribus, & periculis uiueret? loquor de principibus quid poetæ? nõ ne poſt mortem nobilitari uolunt? unde ergo illud?

„ *Aſpicite o ciues ſenis Ennij imaginis formam:*
„ *Hic ueſtrum panxit maxima facta patrum*

mercedem gloriæ flagitat ab iis, quorum patres affecerat gloria. idemq;,

„ *Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu*
„ *Faxit: cur? uolito uiuus per ora uirum*

ſed quid poetas? opifices poſt mortẽ nobilitari uolunt. quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem ĩcluſit ĩ clypeo Mineruæ, cũ ĩſcribere non liceret? qd noſtri philoſophi? nõ ne ĩ his ipſis libris, quos ſcribunt de cõtemnẽda gloria, ſua nomina inſribunt? quòd ſi omnium conſenſus, naturæ uox eſt; omnesq;, qui ubique ſunt, conſentiunt eſſe aliquid, quod ad eos pertineat, qui è uita ceſſerunt: nobis

quoque idem exiſtimandum eſt. & ſi, quorum aut ingenio, aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima ſint, cernere naturæ uim maxime: ueriſimile eſt, cum optimus quiſque maxime poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid, cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus. ſed ut deos eſſe natura opinamur; qualeſq; ſint, ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium: qua in ſede maneát, qualeſq; ſint, ratione diſcendum eſt. cuius ignoratio finxit ĩferos, eaſq; formidines, quas tu cõtemnere nõ ſine cauſſa uidebare: in terram enim cadentibus corporibus, hiſq; humo tectis, ex quo dictum eſt humari, ſub terra cenſebant reliquam uitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores cõſecuti ſunt. quos auxerũt poetæ: frequẽs enĩ conſeſſus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

,, Adſum, *atque aduenio* Acheronte *uix uia alta, atque ardua.*
,, Per *ſpeluncas ſaxi ſtructas aſperis, pendentibus,*
,, *Maximis: vbi rigida conſtat craſſa caligo inferũ*

tantumq; ualuit error, qui mihi quidem iam ſublatus uidetur, ut corpora cremata cum ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi: animos enĩ per ſe ipſos uiuentes nõ poterant mente complecti: formã aliquã, figurãq; quærebant. ĩde Home*ri tota* νεκύαν: *inde ea quæ meus amicus* Appius νεκρομαντία, *faciebat: inde in uicinia noſtra*

Auerni lacus,
„ Vnde aïę excitãtur obſcura umbra, aperto hoſtio
„ Alti Acherõtis, falſo ſãguine imagines mortuorũ
has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine fauciũ, late rum, pulmonũ ui, & figura poteſt: nihil enim ani mo uidere poterant: ad oculos oĩa referebant. ma gni autẽ eſt ingenij reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à cõſuetudine abducere. itaq; cre do equidem etiã alios tot ſæculis diſputaße de ani mis: ſed, qđ literis extet, Pherecides Syrus primũ dixit, animos hominũ eſſe ſempiternos. antiquus ſanè: fuit enim meo regnante gentili. hanc opinio nẽ diſcipulus eius Pythagoras maxime confirma uit: qui cum, Superbo regnãte, in Italiã uenißet, tenuit magnam illam Græciam cũ honore, et diſci plina, tũ etiam auctoritate: multaq; ſęcula poſtea ſic uiguit Pythagoreorũ nomen, ut nulli alij docti uiderentur. ſed redeo ad ãtiquos. rationem illi ſen tentięſuę nõ ferè reddebant, niſi qđ erat numeris, aut deſcriptionibus explicandũ. Platonem ferunt ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniße, & ĩ ea cũ alios multos, tum Architam, Timæũq; cognouiße, & didiciſſe Pythagorea omnia: pri mumq; de animorum æternitate nõ ſolum ſenſiſ ſe idem, quod Pythagoras, ſed rationem etiam at tuliſſe, quã, niſi quid dicis, prætermittamus, et hãc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me ĩ ſũmam exſpectationem adduxeris, deſeris? errare mehercule malo cũ Platone, quem

tu quãti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cũ iſtis uera ſentire. M. Macte uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim nũ igitur dubitamus, an, ſicut pleraq;, ſic & hoc? quanquã hoc quidẽ minime. perſuadent enim mathematici, terram ĩ medio mũdi ſitam, ad uniuerſi cœli cõplexũ, quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον *illi vocãt: eã porrò naturã eſſe quattuor omnia gignentium corporum, vt quaſi partita habeant inter ſe, & diuiſa momenta; terrena & humida ſuopte nutu & ſuo pondere ad pares angulos in terrã, & in mare ferantur; reliquæ duæ partes, vna ignea, altera animalis: vt illę ſupiores in medium locũ mundi grauitate ferantur, & põdere, ſic hę ſurſum rectis lineis ĩ cœleſtem locum ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cũ cõſtent, perſpicuũ debet eſſe, animos, cũ è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, ſublime ferri. ſi uero aut numerus quidã ſit animus, quod ſubtiliter magis. quam dilucide dicitur; aut quincta illa nõ nominata magis, quam nõ intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora ſũt, ut a terra longiſſime ſe efferant. horũ igitur aliquid animus eſt, ne tam uegeta mens aut in corde, cerebro ue, aut in Empedocleo ſanguine demerſa iaceat. Dicæarchũ uero cum Ariſtoxeno æquali, & condiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus; quorũ alter ne con doluiſſe quidẽ unquam uidetur, qui animum ſe ha*

B. LE.

bere nõ ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, ut eos etiã ad hęc transferre conetur. Harmoniã aũt ex interuallis ſonorũ noſſe poſſumus, quorum uaria compoſitio etiã harmonias efficit plures: mẽbrorũ uero ſitus, & figura corporis uacãs animo quam poßit harmoniam efficere, nõ uideo, ſed hic quidem, quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli, canere ipſe doceat: bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur;

" *Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.*

illã uero funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium, & rotundorum concurſionem fortuitam: quã tamen Democritus concalefactã; & ſpirabilem, ideſt animalem eſſe uoluit. is autem animus, qui ſi eſt horum quattuor generum, ex qbus õnia cõſtare dicuntur, ex ĩflãmata aĩa cõſtat, ut potißimum uideri uideo Panætio, ſuperiora capeſſat neceſſe eſt: nihil enim habent hæc duo genera proni, & ſupera ſemper petunt. ita, ſiue diſſipantur procul a terris, id euenit; ſiue permanẽt, & conſeruant habitum ſuum, hoc etiã magis neceſſe eſt ferãtur ad cælum, & ab his perrumpatur, & diuidatur craſſus hic, & cõcretus aer, q eſt terræ proximus: calidior eſt enim, uel potius ardentior animus, quàm eſt hic aer, quem modo dixi craſſũ, atq; concretum. quod ex eo ſciri poteſt, quia corpora noſtra terreno prĩcipiorum genere cõfecta, ardore animi cõcaleſcũt. accedit, ut eo facilius áimus euadat ex hoc aere, quẽ ſępe iã appello craſſum, eumq; perrumpat, quòd nihil eſt animo uelo

cius, nulla eſt celeritas, quæ poſsit cũ animi celeritate contendere. qui ſi permanet incorruptus, ſuiq; ſimilis, neceſſe eſt ita feratur, vt penetret, et diuidat õne cælum, hoc ĩ quo nubes, ĩbres, uentiq; coguntur, quod & humidum, & caliginoſũ eſt propter exhalationes terrę. quã regionem cũ ſuperauit animus, naturãq; ſui ſimilẽ contigit, & agnouit, iunctus ex anima tenui, & ex ardore ſolis temperato, ignibus inſiſtit, & finẽ altius ſe effe rẽdi facit, cum enim ſui ſimilem & leuitatem, & calorem adeptus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur, eaq; ei demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimile penetrauit, ĩ quo nulla re egens aletur, & ſuſtẽtabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentãtur, & aluntur, cumq; corporis facibus inflammari ſoleamus ad omnes fere cupiditates, eoq; magis incendi, quod iis æmulemur, qui ea habeãt, quæ nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cũ, corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quodq; nũc facimus, cum laxati curis ſumus, vt ſpectare aliquid uelimus, & viſere; id multo tum faciemus liberius, totoſq; nos in contemplandis rebus, perſpiciẽdiſq; ponemus; propterea quòd & natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quædã cupiditas ueri uidẽdi, & oræ ipſæ locorum illorũ, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerũ cæleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt: hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illã, & ani-

tam, ut ait Theophraſtus, philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitabit. præcipue uero fruentur ea qui tū etiam, cum has terras incolentes circunfuſi erant caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebant. et enim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui oſtium Ponti uiderunt, & eas anguſtias, per quas penetrauit ea, que eſt nominata.

" Argo, quia Argiui in ea delecti uiri
" Vecti petebant pellē inauratam arietis,
" aut ij, qui Oceani freta illa uiderunt,
" Europam Lybiamq; rapax ubi diuidit unda:

quod tandē ſpectaculum fore putamus, cū totam terram tueri licebit, eiusq; cū ſitum, formam, circunſcriptionem, tum & habitabiles regiones, & rurſum omni cultu propter uim frigoris, aut caloris uacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus. neq; enim eſt ullus ſēſus ī corpore, ſed, ut nō ſolum phyſici docent, uerum etiam medici, qui iſta aperta et patefacta uiderūt, uiæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad aures, ad nares, a ſede animi perforatæ. itaq; ſæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus, nec uidemus, nec audimus: ut facile intelligi poſſit, animū & uidere, et audire, nō eas partes, quæ quaſi feneſtrę ſunt animi; quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat, & adſit. quid, quòd eadē mente res diſſimillimas cōprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorē, odorem, ſonum? quæ nūquam quinq; nuncijs animus cognoſceret, niſi ad eū omnia referentur, ut

idem omnium iudex ſolus eſſet. atq; ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cũ, quò natura fert, liber animus peruenerit. nam nũc quidem, quanquam foramina illa, quæ patent ad animum a corpore, callidiſſimo artificio natura fabricata eſt, tamen terrenis, concretisq; corporibus ſunt interſepta quodam modo. cum autẽ nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidq; ſit. quamuis copioſe hæc diceremus, ſi res poſtularet, quam multa quæ uaria ſpectacula animus in locis cæleſtibus eſſet habiturus. quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari non nullorum inſolentiam philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq; inuentori & principi gratias exultantes agunt, eumque uenerantur ut deum: liberatos enim ſe per eum dicunt grauiſſimis dominis, terrore ſempiterno, et diurno ac nocturno metu: quo terrore? quo metu? quæ eſt anus tam delira, quæ timeat iſta, quæ uos uidelicet, ſi phyſica non didiciſſetis, timeretis?

" Acherontia templa, alta orci, pallida
" Leti obnubila, obſita tenebris loca,

non pudet philoſophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falſa eſſe cognouerit? ex quo intelligi poteſt, quàm acuti natura ſint, qui hæc ſine doctrina credituri fuerint. præclarum autem neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt, ſe, cum tẽpus mortis ueniſſet, totos eſſe perituros. quod ut ita ſit, (nihil enim pugno) quid habet iſta res, aut lætabile, aut glorioſum? nec tamen mihi ſanè quid

quā ocurrit, cur non Pythagoræ ſit, & Platonis uera ſententia. ut enim rationem Plato nullam afferret, (uide, quid homini tribuam) ipſa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, vt uelle ceteris, ſibi certe perſuaſiſſe uideatur. ſed plurimi contra nituntur, animosq; quaſi capite dānatos morte mulctant, neque aliud eſt quidquam cur incredibilis his animorum uideatur æternitas niſi quòd nequeunt, qualis animus ſit uacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. quaſi uero intelligant, qualis ſit in ipſo corpore, quæ conformatio, quę magnitudo, qui locus, ut ſi iam poſſētī homine uno cerni omnia, quæ nūc tecta ſunt, caſurus ne in conſpectum uideatur animus, an tanta ſit eius tenuitas, ut fugiat aciem. hæc reputent iſti, qui negant animum ſine corpore ſe intelligere: poſſe uidebunt, quem ī ipſo corpore intelligant. mihi quidem naturā animo intuēti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoq; obſcurior, qualis animus in corpore ſit tāquam alienæ domui, quàm qualis, cum exierit, & in liberū cælum quaſi in domum ſuā uenerit. ſi enim, quod nūquam uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus: certe & deum ipſum, & diuinum animum corpore liberatum, cognitione complecti non poſſumus. Dicæarchus quidem, & Ariſtoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis eſſet intelligentia, nullum omnino animum eſſe dixerunt. eſt illud quidem uel maximum animo ipſo animum uidere: & nimirum hanc habet uim

præceptum Apollinis, *quo monet, ut ſe quiſque noſcat.nõ enim,credo,id pręcipit,vt membra noſtra, aut ſtaturam, figuram ue noſcamus, neque nos corpora ſumus:neque ego tibi dicens,hoc corpori tuo dico,cum igitur,noſce te,dicit, hoc dicit, noſce animum tuum:nam corpus quidẽ quaſi uas eſt,aut aliquod animi receptaculũ,ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te. hunc igitur noſſe, niſi diuinum eßet,non eſſet hoc acrioris cuiuſdã animi præceptum,ſic ut tributum deo ſit. hoc eſt ſe ipsũ poſſe cognoſcere. ſed ſi,qualis ſit animus, ipſe animus neſciat, dic queſo,ne eße quidẽ ſe ſciet?ne moueri quidem ſe?ex quo illa ratio nata eſt Platonis,quæ a Socrate eſt in Phædro explicata, a me autẽ poſita eſt in ſexto libro de* Rep. *Quod ſẽper mouetur,id æternum eſt.quod autẽ motũ affert alicui,quodq;ipſum agitatur aliunde;quando finem habet motus,uiuendi quoq; finẽ habeat neceße eſt.ſolũ igitur quod ſe ipſum mouet,quia nũquam deſeritur a ſe, nunquã ne moueri quidẽ deſinit.quin etiam ceteris, quæ mouentur hic fons hoc principium eſt mouendi.prĩcipÿ autem nulla eſt origo:nam ex principio oriuntur omnia:ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt,nec enim eſſet id principium,quod gigneretur aliunde. quod ſi nunquam oritur,ne occidit quidem nũquam: nã principium extinctum nec ipſum ab alio renaſcetur,nec a ſe aliud creabit; ſi quidem neceſſe eſt a principio oriri omnia.ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum a ſe mouetur. id aũt nec na*

ſci poteſt, nec mori. uel concidat omne cælum, omniſq; natura conſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullam nãciſcatur, qua primo ĩpulſu moueatur. Cũ pateat igitur æternũ id eſſe, quod ſe ipſum moueat: quis eſt, qui hãc naturam animis eſſe tributam neget? inaniũ eſt enim oẽ, qđ pulſu agitatur externo. quod aũt eſt animatũ, id motu cietur ĩteriore, & ſuo, nam hæc eſt propria natura animi, atque uis: quæ ſi ẽ una ex õnibus, quę ſe ipſam ſẽp moueat, neq; nata certe eſt, & æterna eſt, licet concurrãt plebei omnes philoſophi, (ſic enim ij, qui a Platone, & Socrate, & ab illa familia diſſident, appellandi uidentur) non modo nihil unquam tam eleganter explebunt, ſed ne hoc quidem ipſũ quàm ſubtiliter concluſum ſit intelligent. ſentit igitur animus ſe moueri: quod dũ ſentit, illud una ſentit ſe ui ſua, non aliena moueri, nec accidere poſſe, ut ipſe unquam a ſe deſeratur. ex quo efficitur æternitas. niſi quid habes ad hæc. A. Ego uero facile ſum paſſus ne in mentem quidem mihi aliquid cõtra uenire: ita iſti faueo ſententiæ. M. Quid illa tãdẽ? num leuiora cenſes? quę declarant ineſſe in animis hominum diuina quædam: quę ſi cernerẽ quemadmodum naſci poſſent, etiam quemadmodum interirent, uiderem. nam ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, neruos, uenas, omnem deniq; membrorum & totius corporis figuram uideor poſſe dicere, unde concreta, & quo modo facta ſint. per animum ipſum, ſi nihil eſſet in eo, niſi id, ut per eum uiueremus, tam natura putarem ho

minis uitam ſuſtentari, quàm uitis, quàm arboris: hæc enim etiã dicimus uiuere. item ſi nihil haberet animus hominis, niſi ut appeteret, aut refugeret, id quoque eßet ei commune cũ beſtijs. habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium. quam quidem Plato recordationẽ eſſe uult ſuperioris uitæ. nam in illo libro, qui inſcribitur Menon, puſionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimenſione quadrati. ad ea ſic ille reſpondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes ſunt, ut gradatim reſpondẽs eò perueniat, quaſi geometrica didiciſſet. ex quo effici uult Socrates, ut diſcere nihil aliud ſit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo ſermone, quem habuit eo ipſo die, quo exceßit é uita: docet enim quem uis, qui omnium rerum rudis eſſe uideatur, bene interroganti reſpondentem, declarare, ſe nõ tum illa diſcere, ſed reminiſcẽdo recognoſcere: nec uero fieri ullo modo poſſe, ut a pueris tot rerum, atq; tantarum inſitas, & quaſi cõſignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocant, haberemus, niſi animus, antequã corpus intraſſet, in rerum cognitione uiguißet. cumq; nihil eſſet, ut omnibus locis a Platone diſſeritur, (nihil.n. ille putat eſſe, quod oriatur & intereat, idq; ſolum eſſe, quod ſemper tale ſit, qualẽ ideam appellat ille, nos ſpeciem) non potuit animus hæc in corpore incluſus cognoſcere, cognita attulit. ex quo tam multarũ rerum cognitionis admiratio tollitur. neq; ea planè uidet animus, cum

tam repente, ĩ tam inſolitum, tamq; perturbatum domicilium immigrauit; ſed cum ſe collegit, atque recreauit, tum agnoſcit ea reminiſcendo. ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror: quid ẽ enim illud, quo meminimus? aut quã habet uim? aut vnde naturam? non quæro, quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur, quanta Theodectes, quã ta is, qui a Pyrrho legatus ad Senatũ eſt miſſus, Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta, qui modo fuit, Sceptius Metrodorus, quanta noſter Hortenſius: de cõmuni hominum memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore ſtudio, & arte uerſantur: quorum quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt. quorſũ igitur hæc ſpectat oratio? quæ ſit illa uis, & ũde ſit, ĩtelligẽdũ puto. non eſt certe nec cordis nec ſãguinis nec cerebri, nec atomorũ. aĩa ſit animus, ignis ue neſcio: nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire quod neſciam: illud ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſẽ, ſiue anima, ſiue ignis ſit animus, eum iurarem eſſe diuinum. quid enim obſecro te, terra ne tibi, aut hoc nebuloſo, & caliginoſo cælo aut ſata aut concreta uidetur tanta uis memoriæ? ſi, quid ſit hoc, non uides, at, quale ſit uides, ſi ne id quidem: at, quantum ſit, profecto uides, quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe quò tamquam in aliquod uas ea, quæ meminimus, infundantur? abſurdum id quidem, qui enim fundus, aut quę talis animi figura intelligi poteſt?

aut quę tanta omnino capacitas? an imprimi quaſi ceram animũ putamus, & memoriã eſſe ſignatarum rerum in mente ueſtigia? quæ poßunt uerborũ, quę rerum ipſarum eſſe ueſtigia? quę porrò tam immenſa magnitudo, quæ illa tam multa poſſit effingere? quid illa uis, quæ tandem eſt, quæ inueſtigat occulta, quæ inuentio, atque excogitatio dicitur? ex hac ne tibi terrena, mortali; natura, & caduca, concreta ea uidetur? aut qui primus, quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina? aut quid disſipatos homines congregauit, & ad ſocietatẽ uitæ conuocauit? aut ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis litterarum notis terminauit? aut qui errantium ſtellarũ curſus, progresſiones, inſtitiones notauit? oẽs magni: ſuperiores, qui fruges, q̃ ueſtitũ, qui tecta, qui cultum uitæ, qui pręſidia contra feras inuenerunt, a quibus manſuefacti, & exculti, a neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus: nam & auribus oblectatio magna ex parte eſt inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum, & aſtra ſuſpeximus, tum ea, quæ ſunt infixa certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo errantia quorum conuerſiones, omnesq; motus qui animo uidit, is docuit ſimilem animum ſuũ eius eſſe, qui ea fabricatus in cælo eßet. nam cum Archimedes lunę, ſolis, quinque errantium motus in ſphæram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, ut tarditate & celeritate diſsimillimos motus una regeret cõuerſio.

quod ſi in hoc mundo fieri ſine deo nō poteſt, ne ī ſphæra quidem eoſdē motus Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. mihi uero ne hæc quidem notiora, & illuſtriora carere ui diuina ui dētur, ut ego aut poetam graue plenūq; carmen ſine cœleſti aliquo mentis inſtinctu putem funde re: aut eloquentiam ſine maiore quadam ui fluere, abundantem ſonantibus uerbis, uberibusq; ſēn tentijs. Philoſophia uero omnium mater artium quid eſt aliud, niſi, vt Plato ait, donum, ut ego, in uentum deorum? hæc nos primum ad illorum cul tum, deinde ad ius hominum, quod ſitum eſt in ge neris humani ſocietate, tum ad modeſtiam, magni tudinemq; animi erudiuit: eademq; ab animo, tan quam ab oculis, caliginem diſpulit, ut omnia ſupe ra, infera, prima, ultima, media uideremus. prorſus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat, & tantas. quid eſt enim memoria rerum & uerborum? quid porrò inuentio? profecto id, quo nec in deo quidquam maius intellgi poteſt: non enim ambroſia deos, aut nectare, aut Iuuentate pocula miniſtrāte lætari arbitror: nec Homerum *audio, qui Ganimedem a dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula miniſtraret. nō iuſta cauſſa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferabat. diuina mallem ad nos: quæ autem diuina? uigere, ſapere, inuenire, meminiſſe. ergo animus, qui, vt ego dico, diuinus, ut Euripides audet dicere, deus eſt. & quidem ſi deus aut anima aut ignis eſt, idē*

eſt

eſt animus hominis.nam ut illa natura cœleſtis et
terra uacat,& humore:ſic utriusq; harum rerum
humanus animus eſt expers.ſin autem eſt quinta
quædam natura,ab Ariſtotele inducta primum:
hæc & deorum eſt,& animorũ.hanc nos ſenten-
tiã ſecuti,his ipſis uerbis in consolatione hæc ex-
» preſſimus. Animorũ nulla in terris origo inueni
» ri poteſt:nihil enim eſt in animis mixtũ,atq; con-
» cretum,aut quod ex terra natũ,atq; fictũ eſſe ui
» deatur;nihil ne aut humidum quidẽ, aut flabile,
» aut igneum:his enim in naturis nihil ineſt, quod
» uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod
» & preterita teneat, & futura prouideat, & com
» plecti poſſit præſentia: quæ ſola diuina ſunt. nec
» inuenietur unquã,unde ad hominẽ uenire poſſint,
» niſi à deo.ſingularis eſt igitur quædã natura,atq;
» uis animi,ſeiuncta ab his uſitatis, notisq; naturis.
Ita quidquid eſt illud,quod ſentit,quod ſapit,quod
uult,quod uiget, cœleſte & diuinum eſt,ob eãq;
rem æternũ ſit neceſſe eſt.nec uero deus ipſe,qui
intelligitur à nobis,alio modo intelligi poteſt, niſi
mens ſoluta quædã,& libera, ſegregata ab omni
concretione mortali, omnia ſentiẽs, & mouens,
ipſaq; prædita motu ſempiterno. hoc è genere at
que eadẽ è natura eſt humana mẽs.ubi igitur,aut
qualis eſt iſta mens? ubi tua,aut qualis? potes ne
dicere?an,ſi omnia ad intelligendum non habeo,
quæ habere uellem:ne ijs quidẽ, quæ habeo, mihi
per te uti licebit?non ualet tantum animus, ut, ſe
ſe ipſe uideat:at,ut oculus,ſic animus ſeſe non ui-

dens alia cernit. non uidet autem, quod minimum eſt, formã ſuam fortaſſe: quanquã id quoq;: ſed relinquamus: uim certe, ſagacitatẽ, memoriam motũ, celeritatem uidet. hęc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. qua facie quidem ſit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem eſt. ut, cum uidemus ſpeciem primũ, cãdorẽq; cœli, deinde cõuerſionis celeritatẽ tantã, quantam cogitare nõ poſſumus; tum uiciſsitudines dierum, atq; noctium, cõmutationesq; temporũ quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumq; omnium moderetorem & ducem ſolem, lunãq; accretione, & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificantem dies; tum in eodem orbe in. XII. partes diſtributo, quinq; ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſsime ſeruantes, diſparibus inter ſe motibus; octurnamq; cæli formam undiq; ſideribus ornatam; tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem et cultum; quarum altera quam nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde

„ *Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues*

altera auſtralis, ignota nobis, quam uocant Græci ἀντάχονα; cęteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut urantur calore; hic aũt, ubi habitamus, non intermitti, ſuo tempore

„ *Cœlum niteſcere, arbores, frondeſcere,*
„ *Vites lætificas, pampinis pubeſcere,*
„ *Ramos baccarum ubertate incurueſcere,*

,, *Segetes largiri fruges, florere omnia,*
,, *Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier;*
tum multitudinem pecudum partim adueſcēdũ partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda; hominemq; ipſum quaſi contemplatorē cæli ac deorum, ipſorũq; cultorem, atq; hominis utilitati agros omnes & maria parentia: hæc igitur, & alia innumerabilia cũ cernimus, poſſumus ne dubitare, quin his præſit aliquis uel effector, ſi hęc nata ſunt, ut Platoni uidetur; uel, ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tāti operis & muneris? ſic mentē hominis, quãuis eam nō uideas, ut deum nō uides, tamen, ut deũ agnoſcis ex operibus eius, ſic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine uirtutis uim diuinā mentis agnoſcito. in quo igitur loco eſt? credo equidē ĩcapite: et, cur credā, afferre poſſum: ſed de hoc aliàs: nunc ubi ubi ſit animus, certe quidē in te eſt. quæ eſt ei natura? propria puto, et ſua ſed fac igneam, fac ſpirabilē: nihil ad id, de quo agimus illud modo uideto, ut deũ noris, & ſi eius ignores & locũ, & faciē, ſic animũ tibi tuum notũ eſſe oportere, etiã ſi eius ignores & locum, & formā. in animi autē cognitione dubitare non poſſumus, niſi plane in phyſicis plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil dupulex. quod cũ ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt; nec interire igitur: eſt enim interitus quaſi

diſceßus, & ſecretio, ac direptus earũ partiũ, quæ ante interitum iuntione aliqua tenebantur. his, & talibus adductus Socrates, nec patronum quæſiuit ad iuditiũ capitis; nec iudicibus ſupplex fuit; adhibuitq; liberam cõtumatiã à magnitudine animi ductã, non à ſuperbia; & ſupremo uitæ die de hoc ipſo multa dißeruit; & paucis ante diebus, cũ facile poſſet educi è cuſtodia, noluit; & cũ penè ĩ manu iam mortiferũ illud teneret poculum, locutus ita eſt, ut nõ ad mortẽ trudi, uerum in cœlum uideretur aſcendere. ita enim cenſebat; itaq; diſſeruit: duas eße uias, duplicesq; curſus animorũ è corpore excedentium: nã qui ſe humanis uitijs cõtaminaßent, & ſe totos libidinibus dedidißent, q bus cæcati uel in domeſticis uitijs, atq; flagitijs ſe inquinaſſent, uel ĩ Rep. uiolanda fraudes inexpiabiles concepißent, ijs deuium quoddã iter eſſe, ſeclusum à concilio deorum: qui aũt ſe integros, caſtosq; ſeruauiſſent, quibusq; fuiſſet minima cum corporibus contagio, ſeſeq; ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq; in corporibus humanis uitã imitati deorũ, his ad illos, à quibus eſſent profecti, reditũ facilẽ patere: itaq; cõmemorat, ut cygni, qui non ſine cauſſa Apollini dicati ſunt, ſed quod ab eo diuinationem habere uideãtur, qua prouidẽtes quid in morte boni ſit, cum cãtu & uoluptate moriantur, ſic omnibus & bonis, & doctis eße faciendũ. nec uero de hoc quiſquã dubitare poſſet, niſi idẽ nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs ſæpe uſu uenit, qui acriter oculis deficien

tem ſolem intuerentur, ut aſpectũ omnino omitte rent: ſic mentis acies ſe ipſam intuens, nõnumquã hebeſcit: ob eamq; cauſſam contemplandi diligen „ tiam amittimus. itaq; dubitans, circuſpectans, hæſitans, Multa aduerſa reuertens, tamquam ratis in mari immẽſo, noſtra uehitur oratio. ſed hæc & uetera, & a Græcis. Cato aũt ſic abijt è uita, ut cauſſam moriendi nactũ ſe eſſe gauderet. uetat enim dominans ille in nobis deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. cũ uero cauſsam iuſtam deus ipſe dederit, ut tũc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis: næ ille medius fidius uir ſapiens lætus ex his tene bris ĩ lucẽ illam exceſſerit: nec tamen illa uincula carceris reperit: leges enim uetant: ſed, tanquã à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à deo euocatus, atq; emiſsus exierit: tota enim philoſophrũ uita, ut ait idẽ, cõmentatio mortis eſt. nã quid aliud agimus, cum a uoluptate, ideſt à cor pore, cum a re familiari, quæ eſt miniſtra & famu la corporis, cum à Rep. cum a negotio omni ſeuo camus animum? quid inquãtum agimus, niſi ani mum ad ſe ipſũ aduocamus, ſecum eſſe cogimus. maximeq; à corpore abducimus? ſecernere autẽ à corpore animũ, nequidquã aliud eſt, quam emo ri diſcere. quare hoc cõmentemur, mihi crede; diſ iungamusq; nos à corporibus, ideſt cõſueſcamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cœleſti uitę ſimile: & cum illuc ex his uinculis emiſsi fe remur, minus tardabitur curſus animorum. nam qui in cõpedibus corporis ſemper fuerunt, etiã cũ

ſoluti ſunt, tardius ingrediuntur, ut ij, qui ferro uincti multos annos fuerunt. quò cũ uenerimus, tum deniq; uiuemus. nã hęc quidẽ uita, mors eſt: quã lamentari poſſem, ſi liberet. A. Satis tu quidem in cõſolatione es lamentatus: quã cum lego, nihil malo, quàm has res relinquere; his uero auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & ſiue retardabis, ſiue properabis, uolat enim ætas tantum autem abeſt ab eo, ut malum mors ſit, quod tibi dudum uidebatur; ut uerear, ne homini nihl ſit nõ malum aliud certe, ſed nihil bonum aliud potius; ſi quidem uel dij ipſi. uel cũ dijs futuri ſumus. A. Quid refert? adſunt enim, qui hęc non probent. M. Ego autem nũquã ita te ĩ hoc ſermone dimittã ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum poſſit. A. Qui poteſt, cum iſta cognouerim? M. Qui poßit, rogas? cateruę ueniunt contradicentium, nõ ſolum Epicureorũ, quos equidem nõ deſpicio, ſed neſcio quo modo doctißimus quisq; cõtemnit. acerrime autem, delicię meæ, Dicæarchus contra hãc immortalitatem diſſeruit, is enim tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci uocantur, quòd Mitylenis ſermo habetur; in quibus uult efficere, animos eſſe mortales. Stoici autem uſurã nobis largitur tamquam cornicibus, diu manſuros aiunt animos, ſemper negant. nũ uis igitur audire cur, etiam ſi ita ſit, mors tamen nõ ſit ĩ malis? A. ut uidetur, ſed me nemo de ĩmortalitate depellet. M. Laudo id quidem, et ſi nihil nimis oportet cõfidere, mouemur enim ſępe aliquo acute cõcluſo, la

bamus mutamusq; ſententiá clarioribus etiam ĩ rebus:in his eſt enim aliqua obſcuritas . id igitur ſi acciderit,ſimus armati.A.Sanè quidem:ſed,ne accidat prouidebo.M.Num quid igitur eſt cauſſę,quin amicos noſtros Stoicos dimittamus, eos dico,qui aiunt animos manere,è corpore cũ exceſſerint,ſed non ſemper? iſtos uero: qui, quod tota in hac cauſſa difficillimũ eſt,ſuſcipiant,poſſe animũ manere corpore uacantem;illud autem, ꝙ nõ modo facile ad credendum eſt,ſed eo conceſſo, quod uolunt,conſequens, id certe nõ dant, ut,cũ diu ꝑmanſerit,ne intereat.A.Bene reprehendis: & ſe iſto modo res habet .M. Credamus igitur Panætio,a Platone ſuo diſſentienti: quem enĩ omnibus locis diuinũ,quem ſapientiſſimum,quem ſanctiſſimum,quem Homerum philoſophorum appellat, huius hanc unam ſententiã de ĩmortalitatate animorum nõ probat:vult enĩ,quod nemo negat,qd qd natum ſit,ĩterire;naſci autem animos ꝙ declarat eorum ſimilitudo,qui procreantur;quæ etiam ĩ ĩgenijs,nõ ſolum corporibus appareat. alteram autem affert rationem:nihil eſſe, ꝙ doleat, quĩ id ægrum eſſe quoq; poſſit;quod autem ĩ morbum cadat,id etiam ĩteriturum,dolore autem animos ergo etiam ĩterire.hæc refelli poſſunt;ſunt enim ignorantis,cũ de æternitate animorũ dicatur,de mẽte dici,quæ omni turbido motu ſemper uacet: nõ de partibus ijs,ĩ quibus ægritudines,iræ, libidineſq; uersẽtur,quas is,cõtra quẽ hæc dicantur,ſemotas a mente,& diſcluſas putat. nam ſimilitu-

do magis apparet in beſtijs: quarum animi ſunt rationis expertes. hominum autem ſimilitudo in corporũ figura magis extat: & ipſi animi magni refert quali in corpore locati ſint: multa enim è corpore exiſtunt, quæ acuant mentẽ; multa, quæ obtundant. Ariſtoteles quidẽ ait, omnes ingenioſos melancolicos eſſe: ut ego me tardiorem eſſe nõ moleſte ferã. enumerat multos: idq; quaſi conſtet, rationem, cur ita fiat, affert. quod ſi tanta uis eſt ad habitũ mentis in ijs, quę gignuntur in corpore; ea ſunt autẽ, quæcunq; ſunt quę ſimilitudinẽ faciant: nihil neceßitatis affert, cur naſcatur animi ſimilitudo. omitto ſimilitudines. uellem adeſſe poſſet Panætius. uixit cum Africano. quęrerẽ ex eo, cuius ſuorum ſimilis fuißet Africani fratris nepos: facie uel patris, uita omnium perditorum ita ſimilis, ut eßet facile deterrimus. cuius etiã ſimilis P. Craßi, & ſapientis, & eloquentis hominis, nepos; multorumq; aliorũ clarorum uirorũ, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. ſed quid agimus? obliti ne ſumus, hoc nũc nobis eſſe propoſitum; cum ſatis de æternitate dixißemus, ne ſi interirent quidẽ animi, quidquã mali eſſe in morte? A. Ego uero memineram: ſed te de æternitate dicentẽ aberrare à propoſito facile patiebar. M. Video te alta ſpectare, & uelle in cęlũ migrare. A. Spero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolũt, animos nõ remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitę. M. Mali uero quid affert iſta ſententia? fac animũ ſic interire ut

corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortẽ ſenſus ĩ corpore eſt? nemo id quidem dicit: et ſi Democritum inſimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidem igitur ſenſus remanet: ipſe enĩ nuſquã ẽ. ubi igitur malũ eſt, quoniam nihil tertium? an, quoniã ipſe animi diſceſſus à corpore non fit ſine dolore? ut credam ita eſſe, quàm eſt id exiguum? & falſum eſſe arbitror: & fit plerumq; ſine ſenſu, nonnunquam etiam cũ uoluptate: totumq; hoc leue eſt, qualecũq; eſt: fit enĩ ad punctũ temporis. illud angit, uel potius excruciat, diſceſſus ab omnibus ijs, quæ ſunt bona in uita. uide, ne à malis dici uerius poſſit. quid ego nũc lugeam uitam hominum? uere & iure poſſum ſed quid neceſſe eſt, cum id agam, ne poſt mortẽ miſeros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miſeriorẽ? fecimus hoc ĩ eo libro, ĩ quo noſmetipſos, quantũ potuimus, cõſolati ſumus. a malis igitur mors abducit, nõ a bonis, uerũ ſi quærimus hoc quidem à Cyrenaico Hegeſia ſic copioſe diſputatur, ut is à Rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa ĩ ſcholis dicere, quod multi, his auditis, mortem ſibi ipſi cõſciſcerent. Callimachi quidem epigramma ĩ Ambraciotam Cleõbrotum eſt: quẽ ait, cum nihil ei accidiſſet aduerſi, è muro ſe ĩ mare abieciſſe lecto Platonis libro. eius aũt, quẽ dixi Hegeſiæ liber eſt ἀποκαρτερῶν; quod à uita quidam ꝑ ĩediã diſcedẽs, reuocatur ab amicis; quibus reſpondens, uitæ humanæ enumerat incommoda. poſſem id facere, etſi minus, quàm ille, qui omnino

uiuere expedire nemini putat, amitto alios: etiam ne nobis expedit, qui & domeſticis, & forēſibus ſolatijs, ornamentisq; priuati, certe, ſi ante occidiſſemus, mors nos a malis, non a bonis abſtraxiſſet? ſit igitur aliquis, qui nihl mali habeat, nullum a fortuna uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quattuor filijs: at quinquaginta Priamus: è quibus decem & ſeptem iuxta uxore natis: in utroq; eadem habuit fortuna poteſtatem, ſed uſa in altero eſt: Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum impoſuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugiſſet, hoſtilis manus interemit. hic ſi uiuis filijs, incolumi regno occidißet,

" *Aſtante ope barbarico.*

" *Tectis cælatis, laqueatis;*

utrum tandem a bonis, an a malis diſceßiſſet? tū profecto uideretur a bonis. at certe ei melius euenißet, nec tam flebiliter illa canerentur,

" *Hæc omnia uidi inflammari,*

" *Primo ui uitam euitari,*

" *Iouis aram ſanguinem turpari,*

quaſi uero iſta uel quidquam tum potuerit ei melius accidere. quòd ſi ante occidißet, tamen euentum omnino amiſiſſet, hoc autem tempore ſenſum malorum amiſit, Pompeio noſtro familiari, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factū. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani uulgo ex oppidis publice gratulabantur ineptum ſanè negocium, & græcalum, ſed tamen

fortunatum, utrum igitur, ſi tum eſſet extinctus, a bonis rebus, an a malis diſceßiſſet? certe a miſeris, non enim cum ſocero bellum geßiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſeruorum ferrum, & manus incidiſſet, non liberi defleti, non fortunę omnes a uictoribus poſſeſſę. qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſsimis fortunis occidiſſet, is propegatione uitę quod, quantas, quã incrediles hauſit calamitates? hęc morte effugiũtur, etiam ſi non euenerint, tamen quia poſſunt euenire. ſed homines ea ſibi occidere poſſe non cogitant, Metelli ſperat ſibi quiſq; fortunam, proinde quaſi aut plures fortunati ſint, quàm infelices; aut certi quidquam ſit in rebus humanis; aut ſperare ſit prudentius, quã timere. ſed hoc ipſum cõcedatur, bonis rebus homines morte priuari, ergo etiam carere mortuos uitę commodis, idq; eſſe miſerum, certe ita dicant neceſſe eſt. an poteſt is, qui non eſt, re ulla carere? triſte enim eſt nomen ipſum carẽdi, quia ſubijcitur hęc uis, habuit, non habet; deſiderat, requirit, indiget. opinor hęc incõmoda ſunt carentis, caret oculis, odioſa cęcitas, liberis, orbitas. ualet hoc in uiuis: mortuorum mortẽ non uitę modo commodis, ſed ne uita quidem ipſa quiſquam caret. de mortuis loquor, qui nulli ſunt nos, qui ſumus, num aut ſi cornibus caremus, aut penis, ſit qui id dixerit? certe nemo: quid ita? quia cum id non habeas, quod tibi nec uſu, nec natura aptum ſit, non careas; etiam ſi ſentias te non

habere. hoc premendum etiam atque etiam eſt argumentum, cõfirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubbitare non poſſumus, quin tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. hoc igitur probe ſtabilito, & fixo, illud excutiendum eſt, ut ſciatur quid ſit carere, ne relinquatur aliquid erroris in uerbo. carere igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere uelis: ineſt enim uelle in carendo, niſi cum ſic tanquam in febri dicitur, alia quadam notione uerbi dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiam ſi id facile patiare: carere enim malo, id non dicitur; non enim eſſet dolendum; dicitur illud, bono carere, quod eſt malum. ſed ne uiuus quidem bono caret, ſi eo non indiget: ſed in uiuo intelligi tamẽ poteſt regno carere, dici. hoc ĩ te ſatis ſubptiliter non poteſt: poßet in Tarquinio. cũ regno eſſet expulſus at in mortuo ne intelligi quidẽ poteſt: carere enĩ ſentiẽtis eſt, nec ſenſus in mortuo eſt ne carere quidẽ igitur ĩ mortuo eſt. quãquã quid opus eſt ĩ hoc philoſophari, cũ rem nõ magnopere egere philoſophia uideamus? quoties non modo ductores noſtri, ſed uniuerſi etiã exercitus ad nõ dubiã mortẽ cõcurrerũt? quæ quidẽ ſi timeretur, nõ L. Brutus arcẽs eũ reditu tyrãnum quẽ ipſe expulerat. ĩ prælio cõcidiſſet, nõ cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruſcis filius, etiam cum Pyrrho nepos, ſe hoſtium telis obieciſſent, non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hiſpania uidißet, Pau

lum Aemilium Cannæ, Venuſia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. num q́s borũ miſer hodie? ne tum quidem poſt ſpiritum extremum, nec enim poteſt eſſe miſer quiſquam ſenſu perempto. at id ipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe. odioſum ſi id eſſet carere. cum uero perſpicuum ſit nihil poſſe ĩ eo eſſe, q ipſe nõ ſit, quid poteſt eſſe in eo odioſum, qui nec careat, nec ſenſiat? quanquam hoc quidem nimis ſæpe, ſed eo quod in hoc ineſt omnis animi contractio ex metu mortis. qui enim ſatis uiderit, id quod eſt luce clarius, animo, & corpore comſumpto, totoq; animante deleto, et facto interitu uniuerſo, illud animal, quod fuerit, factum eſſe nihil; is plane perſpiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & Regem Agamemnonem nihil intereſſe nec pluris nũc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quam illo uiuo ego facerim Romam captam. cur igitur & Camillus dolere, ſi hæc poſt trecentos & quĩquagĩta ferè annos euentura putaret: & ego doleam, ſi ad decem millia annorum gentem aliqua urbem noſtram potituram putem? quia tanta charitas patriæ eſt, ut eam non ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. itaque non deterret ſapientẽ mors quæ propter incertos caſus quotidie imminet, propter breuitatem uitę nunquam longe poteſt abeſſe, quo minus in omne tempus Reip. ſuisq; conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus non ſit, ad ſe putet pertinere. quare licet etiã mortalem eſſe animum iudicantem, æterna moli-

ri, nõ gloriç cupiditate, quã cenſurus non ſit; ſed uirtutis, quam neceſſario gloria, etiam ſi tu id non agas, cõſequatur natura uero ſe ſic habet, ut quo modo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quç ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cum mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimillimam uolunt eſſe. quaſi uero quiſquã ita nonaginta annos uelit uiuere, ut, cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id, uelint, non modo ipſe. Endymion uero, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in Latmo abdormiuit, qui eſt mons Cariæ, non dum opinor experrectus. num igitur eum curare cenſes, cum Luna laboret, a qua conſopitus putatur, ut eum dormiẽtem oſcularetur? quid caret autem, q ne ſentit quidem? habes ſomnum imaginẽ mortis; eamq; quotidie induis: & dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cum in eius ſimulacro uideas eſſe nullum ſenſum? pellantur ergo iſtæ ineptiç penè aniles, ante tempus mori miſerum eſſe. quod tandem tempus? naturæ ne? at ea quidem dedit uſurã uitæ, tamquam pecuniæ, nulla præſtituta die. quid eſt igitur quod quærare, ſi repetit cũ uult? ea enĩ conditione acceperas. ijdem, ſi puer paruus occidit æquo animo ferendũ putant. ſi uero ĩ cunis, ne quærendum quidem. at qui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. nõ dum guſtauerat, ĩquiunt

uitæ ſuauitatem: hic autem iam ſperabat magna, quibus frui cœperat. at id quidem ipſum in cete ris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere: cur in uita ſecus? quanquam nõ male ait Callimachus multo ſepius lacrymaſſe Priamum, quàm Troilum. eorum autem, qui exa cta ætate moriuntur, fortuna laudatur: cur? nam, reor, non illis, ſi uita lõgior daretur, poſſet eſſe iu cundior: nihil eſt enim profecto homini prudentia dulcius: quàm, ut cætera auferat, affert certe ſene ctus. quæ uero ætas longa eſt? aut quid omnino ho mini longum? non ne modo pueros, modo adole ſcentes ĩ curſu a tergo ĩſequens nec opinanteis aſ ſecuta eſt ſenectus? ſed quia ultra nihil habemus, hoc longum dicimus omnia iſta, perinde ut cuiq; data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia di cuntur, apud Hypanin fluuium, qui ab Europæ parte in pontum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci quæ unum diem uiuant. ex his igi tur hora octaua quæ natura eſt, prouecta ætate mortua eſt; quæ uero occident ſole, decrepita; eo magis, ſi etiam ſtultitiali die. confer noſtram lon giſſimam ætatem cum æternitate: in eadem prope modũ breuitate, qua illæ beſtiolæ, reperiemur cõ temnamus igitur omnes ineptias: quod .n. leuius huic leuitate nomen inponam? totamq; uim bene uiuendi in animi robore, ac magnitudine, & ĩ om nium rerum humanarum contemptione, ac deſpi cientia, & in omni uirtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effœminamur,

at, ſi ante mors aduentet, quam Chaldæorum promiſſa cōſecuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutiq; uideamur. quod ſi expectā do, & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dij immortales, quam optabiliter illud iter ineundum eſſe debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit? quam me delectat Theramenes, quàmque elato animo eſt? et ſi.n. flemus, cum legimus: tamen nō miſerabiliter uir clarus emoritur. qui cum coiectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum uenenum ut ſitiens obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, ut id reſonaret. quo ſonitu reddito, ridens propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci.n. in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum tradituri ſint. luſit uir egregius extremo ſpiritu, cum iam præcordijs cōceptam mortem cō tineret, uereq; ei. qui uenenum prębuerat. mortē eſt eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt. quis hanc animi maximi æquitatem ipſa morte laudaret, ſi mortē malum iudicaret? uadit in eundem carcerem, atq; in eundem paucis poſt annis ſcyphum Socrates, eodem ſcelere iudicum, quo tyrā norũ Theramenes. quę eſt igitur eius oratio, qua facit eũ Plato uſum apud iudices iam morte mulctatum? Magna me, inquit, ſpes tenet iudices bene mihi euenire, quod mittar ad mortem. neceſſe eſt.n. ſit alterum de duobus, ut aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locũ ex his locis morte migretur: quamobrem, ſiue ſenſus

„ ſus extinguitur, morsq; ei ſomno ſimilis eſt,q „ non numquam, etiã ſine uiſis ſomniorum, placa- „ tiſſimam quietem affert: dij boni, quid lucri eſt „ emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui „ tali nocti anteponãtur, cui ſimilis futura eſt per- „ petuitas omnis conſeqentis temporis? quis me „ beatior? ſin uera ſunt quæ dicuntur, migrationem „ eſſe mortem in eas oras, quas, qui è uita exceßc- „ runt, incolũt: id multo iam beatius eſt, te, cum ab „ ijs, qui ſe iudicũ numero haberi uolunt, euaſeris. „ ad eos uenire, qui uere iudices appellentur, Mi- „ noem, Rhadamantum, Aeacum, Triptolemum: „ conuenireq; eos, qui iuſte & cum fide uixerint. „ hæc pegrinatio mediocris uobis uideri poteſt? ut " uero colloqui cũ Orpheo, Muſæo, Homero, Heſio „ do liceat, quanti tandem æſtimatis? equidem ſæpe „ mori, ſi fieri poſſet, uellem, ut ea, quæ dico, mihi li „ ceret inuenire. quanta delectatione autem affice- „ rer, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios iu „ dicio iniquorum circunuentos conuenirem? tenta „ rem etiam ſummi Regis, qui maximas copias du „ xit ad Troiam, & Vlyxis, Siſyphiq; prudentiam: „ nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, ſicut hic „ faciebam, capite damnarer. ne uos quidem iudi „ ces, ij, qui me abſoluiſtis, mortem timueritis: nec „ enim cuiquam bono mali quidquam euenire po „ teſt nec viuo, nec mortuo, nec unquam eius res à „ dijs ĩmortalibus negligẽtur. nec mihi ipſi hoc acci „ dit fortuito. nec uero ijs, a quibus accuſatus ſum, „ aut a quibus cõdemnatus, habeo quod ſuccenſeã,

,, niſi quòd mihi nocere ſe crediderunt. & hoc qui-
,, dem hoc modo: nihil autem melius æſtimo. ſed tē-
,, pus eſt, inquit, iam hinc abire me, ut moriar, uos
,, ut uitam agatis. utrum autem ſit melius, dij im-
,, mortales ſciunt: hominem quidem ſcire arbitror
,, neminem. Næ ego haud paulo hunc animum
malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc
iudicauerunt. etſi, quod præter deos negat ſcire
quemquam, id ſcit ipſe, utrum melius ſit: nam di-
xit ante, ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad
extremum. nos autem teneamus, ut nihil cenſea-
mus eſſe malum, quod ſit à natura datum omni-
bus; intelligamuſq; ſi mors malum ſit, eſſe ſempi
ternum malum: nam uitę miſeræ mors finis eſſe
uidetur: mors ſi ē miſera, finis eſſe nullus poteſt.
ſed quid ego Socratem, aut Theramenem, præſtā
tes uiros uirtutis, & ſapientiæ gloria, commemo
ro, cum Lacedæmonius quidā, cuius ne nomen q
dem proditum eſt, mortem tantopere contempſe-
rit, ut, cum ad eam duceretur damnatus ab Epho
ris, & eſſet vultu hilari, atque læto, dixiſſetq; ei
quidam inimicus, contemnis ne leges Lycurgi? re
ſpōderit, Ego uero illi maximam gratiam habeo,
qui me ea pœna mulctauerit, quam ſine mutua-
tione, & ſine verſura poſſem diſſoluere. ò uirum
Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tam magno
animo fuerit, innocens damnatus eſſe uideatur. ta
les innumerabiles noſtra ciuitas tulit. ſed quid du
ces & principes nominem, cum legiones ſcribat
Cato ſæpe alacres in eum locum profectas, unde

redituras ſe non arbitrarentur? pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt. in quos Symonides:

" *Dic hoſpes Spartæ, nos te hic vidiße iacentes,*
" *Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.*

Quid ille dux Leonidas dicit? pergite animo forti Lacedæmonij, hodiè apud inferos fortaſſe cœnabimus. fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant. è quibus vnus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine & ſagittarum non videbitis: in vmbra igitur, in quit, pugnabimus. uiros cõmemoro, qualis tandem Lacæna? quæ cum filium in prælium miſißet, & interfectum audiſſet, idcirco, inquit, genueram, ut eſſet qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. eſto fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim Reip. diſciplina. quid? Cyrenęum Theodorum, philoſophũ non ignobilem, nõne miramur? cui cũ Lyſimachus Rex crucem minaretur, iſtis quęſo, inquit, iſta orribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidẽ nihil intereſt, humi ne, an ſublime putreſcat. cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & ſepultura dicendum exiſtimem: rem non difficilem, ĩis præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiendo paulo ante dicta ſunt. de qua Socrates quidem quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum diſputauißet, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmo-

„ dum ſepeliri uellet, Multam uero, inquid, operam
„ amici fruſtra conſumpſit, Critoni enim noſtro non
„ perſuaſi, me hinc auolaturum, neq; quidquã mei
„ relicturum, ucrũ tamen Crito, ſi me aßequi potue
„ ris, aut ſicubi nactus eris; ut tibi videbitur, ſepe
„ lito. ſed, mihi crede, nemo me ueſtrum, cum hinc
exceßero, conſequetur. Præclare id quidem, qui
& amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto
genere nihil laborare. durior Diogenes, & id qui
dem ſentiens, ſed, ut Cynicus, aſperius, proijci ſe
iuſſit inhumatum. tũ amici uolucribus ne et feris?
minime uero, inquid: ſed bacillum propè me, quo
abigam, ponitote. qui poteris, illi; nõ enim ſenties.
quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſen
tienti? præclare Anaxagoras: qui cum Lampſaci
moreretur, quærentibus amicis uellet ne Clazo-
menas in patriam, ſi quid accidiſſet, afferri, nihil
neceſſe eſt, inquid: undiq; enim ad inferos tantũ-
dem viæ eſt. totaq; de ratione humationis vnum
tenendum eſt; ad corpus illam pertinere, ſiue oc-
ciderit animus, ſiue vigeat. in corpore autem per
ſpicuum eſt, uel extincto animo, uel elapſo, nullũ
reſidere ſenſum. ſed plena errorum ſunt omnia.
trahit Hectorem ad currum religatum Achilles:
lacerari eum, & ſentire credo putat. ergo hic ulci
ſcitur, ut quidem ſibi uidetur. at illa ſicut accerbiſ
ſimam rem mœret.

„ Vidi, uidere quod me paſſa ægerrime,
„ Curru Hectorem quadriugo raptarier.

quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hectore

melius Actius, & aliquando ſapiens Achilles.

„ Immo enim uero corpus Priamo reddidi, Hecto rem abſtuli. non igitur Hectora traxiſti, ſed cor pus quod fuerat Hectoris. ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non ſinat.

„ Mater, te appello, quę curã ſomno ſuſpẽſã leuas,

„ Neque te mei miſeret: ſurge, & ſepeli natum.

hæc cum preſſis & flebilibus modis, qui totis thea tris mœſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt

„ non eos qui in humati ſunt, miſeros iudicare:

„ prius quàm feræ.

volucreſq;.

metuit, ne laceratis membris minus bene vtatur ne combuſtis, non extimeſcit.

„ Heu reliquas ſemiſſi Regis denudatis oſſibus

„ Per terram ſanie delibutam fœde diuexarier.

non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſepte narios fundat ad tibiam. tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos etiam mortuos puniant. exerceatur luculentis ſanè uerſibus apud Ennium Thyreſtes, primũ ut naufragio pereat Atreus. durum hoc ſanè: talis enim interitus nõ eſt ſine graui ſenſu: illa inania,

„ Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,

„ Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo

„ Sanie, & ſanguine atro.

non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uocabunt, quàm ille latere pẽdens, cui ſe hic cruciatum cenſet opta re. quàm eſſent dura, ſi ſentire ĩ nulla ſine ſenſu, illud vero perquam inane:

„ Neque ſepulcrum quo recipiat habeat portum
„ corporis.
„ Vbi remiſſa humana vita corpus requieſcat à
„ malis. Vides, quanto hæc in errore uerſentur. portum eſſe corporis et requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidq; curandum. ſed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum uarios errores perſpicere cum liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant: Perſæ etiam cæra circunlitos condiunt vt quam maxime permaneant diuturna corpora. Magorum mos eſt non humare corpora ſuorum, niſi a feris ſint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſque facultate parat, a quibus lanietur; eamq; optimam illi eſſe cenſent ſepulturã. per multa alia colligit Cryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tetra ſunt quędam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris, ita tamen, ut mortuorum corpora nihil ſentire ſentiamus. quantum autem conſuetudini, famæq; dandum ſit, id curent uiui, ſed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. ſed profecto mors tũ æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus uita occidens conſolari poteſt. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſa ad mortem tempeſtiua fuerũt:

quæ utinam potuiſſem obire:nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant officia uitæ: cum fortuna bella reſtabant.quare ſi ipſa ratio minus perficiet,ut mortem negligere poſſimus: at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq; uixiſſe uideamur. quãquam enim ſenſus abierit, tamen ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non ſentiant, mortui non carent.& ſi enim nihil in ſe habeat gloria,cur expetatur: tamen uirtutem tam quam umbra ſequitur. uerum multitudinis iudicium de bonis, ſiquando eſt,magis laudandũ eſt, quàm illi ob eam rem beati. non poſſum autem dicere,quoquo modo hoc accipiatur,Lycurgum,Solonem legum et publicæ diſciplinæ carere gloriã, Themiſtoclẽ Epaminondã bellicæ uirtutis: ante enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriã: priuſq̃ Bœotia Leuctra tollentur, quã pugnæ Leuctricę gloria. multo etiam tardius fama deſeret Curium, Fabriciũ, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lęlium, innumerabiles alios. quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit,non eam fama populari,ſed uera bonorum laude metiens,fidenti animo,ſi ita res feret, gradietur ad mortem. in qua aut ſummum bonum, aut nullũ malum eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiã mori: nõ enim tam cumulus bonorum iucũdus eſſe poteſt,quàm moleſta deceſſio hanc ſentẽtiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui, cum Rhodius Diagoras,

Olympionices nobilis, uno dic duos ſuos filios ui ctores Olympiæ vidiſſet, acceſſit ad ſenẽ, & gratulatus, morere Dyagora, inquit: non enim in cœlum aſcenſurus es. magna hæc, et nimium fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant: isq; qui hoc Diagoræ dixit, per magnum exiſtimans tres Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illũ diutius in vita fortunæ obiectum, inutile putabat ipſi. ego autem tibi quidem quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi videbar, reſponderam: cõceſſeras enim nullo ĩ malo mortuos eſſe: ſed ob eã cauſſam cõtendi, ut plura dicerem, quòd in deſiderio, & luctu hæc eſt conſolatio maxima: noſtrũ enim & noſtra cauſſa ſuſpectũ dolorẽ modice ferre debemus, ne & nosmet ipſos amare videamur. illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs malis, quibus vulgo opinatur, hanc excutere opinionẽ mihimet radicitus volui, eoq; fui fortaſſe longior. A. Tu longior? nõ mihi quidẽ. prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem; poſterior, ut modo non nollem, modo nõ laborarem: omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogũ deſideramus, an iam hãc artem planè relinquimus? A. Tu vero iſtam ne reliqueris quam ſemper ornaſti: & quidem iure: illa enim te, ſi uere loqui uolumus, ornauerat. ſed quinam eſt iſte epilogus; aueo enim audire quidquid eſt. M. Deorum immortalium iudicia ſolent

in ſcholis proferre de morte, nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto auctore, aliiſq; pluribus. Primũ Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſolenne, et ſtatum ſacrificium curru uehi ius eſſet, ſatis lõge ab oppido ad fanum, morarenturq; inuenta: tunc iuuenes ii, quos modo nominaui, ueſte poſita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus a filiis, precata a dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet a deo: poſt epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simile precatione Trophonius & Agamedes uſi dicuntur: qui, cum Apollini Telphis templum exędificaſſent, venerantes deum petierunt mercedem non paruã quidem operis, & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimum homini. quibus Apollo ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. iudicauiſſe deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dii cõceſſiſſent, ut præter cæteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini. fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cũ à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur; docuiſſe Regem: non naſci homini longe optimum eſſe; proximum autem, quamprimum mori, qua eſt ſententia in Creſphonte uſus Euripides.

Nam nos decebat cętus celebrantes domum

» *Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,*
» *Humanæ uitæ uaria reputantes mala:*
» *At, qui labores morte finiſſet graueis.*
» *Omnes amicos laude, & lętitia exequi.*

ſimile quidam eſt in conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Eliſium cum grauiter filij mortem mœrerent, ueniſſe in Pſycomantium quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa, huic in tabellis treis huiuſmodi uerſiculos datos,

» *Ignaris homines in vita mentibus errant.*
» *Euthymus potitur fatorum munere læto.*
» *Sic fuit utilius finiri ipſiq;, tibiq;*

His & talibus actoribus uſi, confirmant cauſſam rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rethor antiquus in pirimis nobilis ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorũ. cui rationes eæ, quæ exquiſitius a philoſophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis non defuit. claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non ſolum glorioſæ rhetoribus: ſed etiam beatæ uideri ſolent, repetunt ab Eriehtheo, cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerunt pro vita ciuium, Codrum, qui ſe in medios ĩmiſit hoſteis famulari ueſte, nec poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quòd oraculũ erat datũ, ſi Rex interfectus eſſet, victrices Athenas fore Menœceus vero non pretermittitur, qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguinis eliciatur ſuo; ueniunt inde ad propiora

*Harmodius i nore, et Ariſtogitõ: Lacedæmo...
Leonidas, Thebanus Epaminondas uigẽt. noſtros non norũt: quos enumerare magnum eſt, ita ſunt multi quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cũ gloria. quæ cum ita ſint, magna tamen eloquẽtia eſt vtendũ, atq; ita velut ſuperiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant uel certe timere deſiſtant. nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci: quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs vitæ labori bus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno con ſopiri ſempiterno? quod ſi fiat, melior Ennij, quã Solonis oratio. hic enim noſter,*

Nemo me lacrimis decoret (inquit) nec funera fletu Faxit... at uero ſapiens ille,

*Mors mea ne careat lacrymis, linquamus amicis
Mærorem, ut celebrent funera cum gemitu.*

nos uero, ſi quid tale acciderit, ut a deo denũciatũ uideatur ut exeamus e uita, læti et agẽtes gratias, pareamus, emittiq; nos e cuſtodia, ee leuari uincu lis arbitremur, ut aut in æternam, & planè in noſtrã domum remigremus, aut omni ſenſu, moleſtiaq; careamus: ſin aũt nihil denunciabitur, co tamẽ ſimus animo, ut horibilẽ illũ diem alijs, nobis fauſtũ putemus; nihil in malis ducamus, quod ſit uel a dijs immortalibus, uel a natura parente omnium cõſtitutum: non enim temere, nec fortuito ſati, & creati ſumus; ſed profecto fuit quædam uis, quæ generi conſuleret humano: nec id gigne-

ri, nõ glorię cupiditate, quã cenſurus non ſit; ſed uirtutis, quam neceſſario gloria, etiam ſi tu id non agas, cõſequatur natura uero ſe ſic habet, ut quo modo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quę ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cum mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimillimam uolunt eſſe. quaſi uero quiſquã ita nonaginta annos uelit uiuere, ut, cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id, uelint, non modo ipſe. Endymion uero, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in Latmo abdormiuit, qui eſt mons Cariæ, non dum opinor experrectus. num igitur eum curare cenſes, cum Luna laboret, a qua conſopitus putatur, ut eum dormiẽtem oſcularetur? quid caret autem, q ne ſentit quidem? habes ſomnum imaginẽ mortis; eamq; quotidie induis: & dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cum in eius ſimulacro uideas eſſe nullum ſenſum? pellantur ergo iſtæ ineptię penè aniles, ante tempus mori miſerum eſſe. quod tandem tempus? naturæ ne? at ea quidem dedit uſurã uitæ, tamquam pecuniæ, nulla præſtituta die. quid eſt igitur quod querare, ſi repetit cũ uult? ea enĩ conditione acceperas. ijdem, ſi puer paruus occidit æquo animo ferendũ putant. ſi uero ĩ cunis, ne quærendum quidem. at qui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. nõ dum guſtauerat, ĩquiunt

uitæ ſuauitatem: hic autem iam ſperabat magna, quibus frui cœperat. at id quidem ipſum in cetæris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere: cur in uita ſecus: quanquam nõ male ait Callimachus multo ſepius lacrymaſſe Priamum, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur: cur? nam, reor, non illis, ſi uita lõgior daretur, poſſet eſſe iucundior: nihil eſt enim profecto homini prudentia dulcius: quàm, ut cætera auferat, affert certe ſenectus. quæ uero ætas longa eſt? aut quid omnino homini longum? non ne modo pueros, modo adoleſcentes ĩ curſu a tergo ĩſequens nec opinanteis aſſecuta eſt ſenectus? ſed quia ultra nihil habemus, hoc longum dicimus omnia iſta, perinde ut cuiq; data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur, apud Hypanin fluuium, qui ab Europæ parte in pontum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci quæ unum diem uiuant. ex his igitur hora octaua quæ natura eſt, prouecta ætate mortua eſt; quæ uero occident ſole, decrepita; eo magis, ſi etiam ſtultitiali die. confer noſtram longiſſimam ætatem cum ęternitate: in eadem prope modũ breuitate, qua illæ beſtiolæ, reperiemur. cõtemnamus igitur omnes ineptias: quod .n. leuius huic leuitate nomen inponam? totamq; uim bene uiuendi in animi robore, ac magnitudine, & ĩ omnium rerum humanarum contemptione, ac deſpicientia, & in omni uirtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effœminamur,

nt, ſi ante mors aduentet, quam Chaldæorum promiſſa cõſecuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutiq; uideamur. quod ſi expectãdo, & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dij immortales, quam optabiliter illud iter ineundum eſſe debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit? quam me delectat Theramenes, quàmque elato animo eſt? et ſi. n. flemus, cum legimus: tamen nõ miſerabiliter uir clarus emoritur. qui cum coiectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum uenenum ut ſitiens obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, ut id reſonaret. quo ſonitu reddito, ridens propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci. n. in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum tradituri ſint. luſit uir egregius extremo ſpiritu, cum iam præcordijs cõceptam mortem cõtineret, uereq; ei, qui uenenum præbuerat. mortẽ eſt eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt. quis hanc animi maximi æquitatem ipſa morte laudaret, ſi mortẽ malum iudicaret? uadit in eundem carcerem, atq; in eundem paucis poſt annis ſcyphum Socrates, eodem ſcelere iudicum, quo tyrãnorũ Theramenes. quę eſt igitur eius oratio, qua facit eũ Plato uſum apud iudices iam morte mulctatum? Magna me, inquit, ſpes tenet iudices bene mihi euenire, quod mittar ad mortem. neceſſe eſt. n. ſit alterum de duobus, ut aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locũ ex his locis morte migretur: quamobrem, ſiue ſenſus

„ ſus extinguitur, morsq; ei ſomno ſimilis eſt,q
„ non numquam, etiã ſine uiſis somniorum, placa-
„ tiſſimam quietem affert: dij boni, quid lucri eſt
„ emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui
„ tali nocti anteponãtur, cui ſimilis futura eſt per-
„ petuitas omnis conſeqentis temporis? quis me
„ beatior? ſin uera ſunt que dicuntur, migrationem
„ eſſe mortem in eas oras, quas, qui è uita exceßc-
„ runt, incolũt: id multo iam beatius eſt, te, cum ab
„ ijs, qui ſe iudicũ numero haberi uolunt, euaſeris,
„ ad eos uenire, qui uere iudices appellentur, Mi-
„ noem, Rhadamantum, Aeacum, Triptolemum:
„ conuenireq; eos, qui iuſte & cum fide uixerint.
„ hæc pegrinatio mediocris uobis uideri poteſt? ut
" uero colloqui cũ Orpheo, Muſæo, Homero, Heſio
„ do liceat, quanti tandem æſtimatis? equidem ſæpe
„ mori, ſi fieri poſſet, uellem, ut ea, quæ dico, mihi li
„ ceret inuenire. quanta delectatione autem affice-
„ rer, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios iu
„ dicio iniquorum circunuentos conuenirem? tenta
„ rem etiam ſummi Regis, qui maximas copias du
„ xit ad Troiam, & Vlyxis, Siſyphiq; prudentiam:
„ nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, ſicut hic
„ faciebam, capite damnarer. ne uos quidem iudi
„ ces, ij, qui me abſoluiſtis, mortem timueritis: nec
„ enim cuiquam bono mali quidquam euenire po
„ teſt nec uiuo, nec mortuo, nec unquam eius res à
„ dijs ĩmortalibus negligẽtur. nec mihi ipſi hoc acci
„ dit fortuito. nec uero ijs, a quibus accuſatus ſum,
„ aut a quibus cõdemnatus, habeo quod ſuccenſeã,

„ *niſi quòd mihi nocere ſe crediderunt. & hoc qui-*
„ *dem hoc modo: nihil autem melius æſtimo. ſed tẽ-*
„ *pus eſt, inquit, iam hinc abire me, ut moriar, uos*
„ *ut uitam agatis. utrum autem ſit melius, dij im-*
„ *mortales ſciunt: hominem quidem ſcire arbitror*
„ *neminem.* Næ ego haud paulo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. etſi, quod præter deos negat ſcire quemquam, id ſcit ipſe, utrum melius ſit: nam dixit ante, ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. nos autem teneamus, ut nihil cenſeamus eſſe malum, quod ſit à natura datum omnibus; intelligamuſq; ſi mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum: nam uitę miseræ mors finis eſſe uidetur: mors ſi ẽ miſera, finis eſſe nullus poteſt. ſed quid ego Socratem, aut Theramenem, præſtã tes uiros uirtutis, & ſapientiæ gloria, commemoro, cum Lacedæmonius quidã, cuius ne nomen q dem proditum eſt, mortem tantopere contempſerit, ut, cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & eſſet vultu hilari, atque læto, dixiſſetq; ei quidam inimicus, contemnis ne leges Lycurgi? reſpõderit, Ego uero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam ſine mutuatione, & ſine verſura poſſem diſſoluere. ò uirum Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus eſſe uideatur. tales innumerabiles noſtra ciuitas tulit. ſed quid duces & principes nominem, cum legiones ſcribat Cato ſæpe alacres in eum locum profectas, unde

rediturás ſe non arbitrarentur? pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt. in quos Symonides.

» *Dic hoſpes Spartæ, nos te hic vidiße iacentes,*
» *Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.*

Quid ille dux Leonidas dicit? pergite animo forti Lacedæmonij, hodiè apud inferos fortaſſe cœnabimus. fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant. è quibus vnus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine & ſagittarum non videbitis: in umbra igitur, inquit, pugnabimus. uiros cõmemoro, qualis tandem Lacæna? quæ cum filium in prælium miſiſſet, & interfectum audiſſet, iccirco, inquit, genueram, ut eſſet qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. eſto fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim Reip. diſciplina. quid? Cyrenæum Theodorum, philoſophũ non ignobilem, nõne miramur? cui cũ Lyſimachus Rex crucem minaretur, iſtis queſo, inquit, iſta orribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidẽ nihil intereſt, humi ne, an ſublime putreſcat. cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & ſepultura dicendum exiſtimem: rem non difficilem, ĩis præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiendo paulo ante dicta ſunt. de qua Socrates quidem quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum diſputauißet, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmo-

" dum ſepeliri uellet, Multam uero, inquid, operam
" amici fruſtra conſumpſit, Critoni enim noſtro non
" perſuaſi, me hinc auolaturum, neq; quidquã mei
" relicturum, uerũ tamen Crito, ſi me aſsequi potue
" ris, aut ſicubi nactus eris; ut tibi videbitur, ſepe
" lito. ſed, mihi crede, nemo me ueſtrum, cum hinc
exceßero, conſequetur. Præclare id quidem, qui
& amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto
genere nihil laborare. durior Diogenes, & id qui
dem ſentiens, ſed, ut Cynicus, aſperius, proijci ſe
iuſſit inhumatum. tũ amici uolucribus ne et feris;
minime uero, inquid: ſed bacillum propè me, quo
abigam, ponitote. qui poteris, illi; nõ enim ſenties.
quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſen
tienti? præclare Anaxagoras: qui cum Lampſaci
moreretur, quærentibus amicis uellet ne Clazo-
menás in patriam, ſi quid accidiſſet, afferri, nihil
neceſſe eſt, inquid: undiq; enim ad inferos tantũ-
dem via eſt. totaq; de ratione humationis vnum
tenendum eſt; ad corpus illam pertinere, ſiue oc-
ciderit animus, ſiue vigeat. in corpore autem per
ſpicuum eſt, uel extincto animo, uel elapſo, nullũ
reſidere ſenſum. ſed plena errorum ſunt omnia.
trahit Hectorem ad currum religatum Achilles:
lacerari eum, & ſentire credo putat. ergo hic ulci
ſcitur, ut quidem ſibi uidetur. at illa ſicut accerbiſ
ſimam rem mœret.

" Vidi, uidere quod me paſſa ægerrime,
" Curru Hectorem quadriugo raptarier.

quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hectore

melius Actius, & aliquando ſapiens Achilles.

» Immo enim uero corpus Priamo reddidi, Hecto
rem abſtuli. non igitur Hectora traxiſti, ſed cor
pus quod fuerat Hectoris. ecce alius exoritur ē
terra, qui matrem dormire non ſinat.

» Mater, te appello, quę curā ſomno ſuſpēſā leuas,
» Neque te mei miſeret: ſurge, & ſepeli natum.

hæc cum preſſis & ſtellibus modis, qui totis thea
tris mœſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt
» non eos qui inhumati ſunt, miſeros iudicare:
» prius quàm feræ.
volucreſq;.
metuit, ne laceratis membris minus bene vtatur
ne combuſtis, non extimeſcit.

» Heu reliquas ſemiſſi Regis denudatis oſſibus
» Per terram ſanie delibutam fœde diuexarier.

non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſepte
narios fundat ad tibiam. tenendum eſt igitur, nihil
curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos
etiam mortuos puniant. exerceatur luculentis
ſanè uerſibus apud Ennium Thyreſtes, primū ut
naufragio pereat Atreus. durum hoc ſanè: talis
enim interitus nō eſt ſine graui ſenſu: illa inania,

» Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,
» Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo
» Sanie, & ſanguine atro.

non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uocabunt, quàm
ille latere pēdens, cui ſe hic cruciatum cenſet opta
re. quàm eſſent dura, ſi ſentire ī nulla ſine ſenſu,
illud vero perquam inane:

„ *Neque ſepulcrum quo recipiat habeat portum*
„ *corporis.*
„ *Vbi remiſſa humana vita corpus requieſcat à*
„ *malis. Vides, quanto hæc in errore uerſentur. portum eſſe corporis et requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidq; curandum. ſed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum uarios errores perſpicere cum liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant: Perſæ etiam cæra circunlitos condiunt vt quam maxime permaneant diuturna corpora. Magorum mos eſt non humare corpora ſuorum, niſi a feris ſint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſque facultate parat, a quibus lanietur; eamq; optimam illi eſſe cenſent ſepulturã. per multa alia colligit Cryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tetra ſunt quędam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris, ita tamen, ut mortuorum corpori nihil ſentire ſentiamus. quantum autem conſuetudini, famæq; dandum ſit, id curent uiui, ſed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. ſed profecto mors tũ æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus uita occidens conſolari poteſt. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſa ad mortem tempeſtiua fuerũt*

quæ utinam potuißem obire:nihil enim iam acqui rebatur: cumulata erant officia uitæ: cum fortu na bella reſtabant.quare ſi ipſa ratio minus perfi ciet,ut mortem negligere poſſimus: at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq; uixiſſe uideamur. quã quam enim ſenſus abierit, tamen ſummis, & pro prijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non ſen tiant, mortui non carent.& ſi enim nihil in ſe ha beat gloria,cur expetatur: tamen uirtutem tam quam umbra ſequitur. uerum multitudinis iudi cium de bonis, ſiquando eſt,magis laudandũ eſt, quàm illi ob eam rem beati. non poſſum autem di cere,quoquo modo hoc accipiatur,Lycurgum,Sõ lonem legum et publicæ diſciplinæ carere gloriã, Themiſtoclẽ Epaminondã bellicæ uirtutis: ante enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriã: priuſq̃ Bœotia Leu ctra tollentur, quã pugnæ Leuctricę gloria. mul to etiam tardius fama deſeret Curium, Fabriciũ, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos,Ma ximum,Marcellum,Paulum, Catonem,Lęlium, innumerabiles alios. quorum ſimilitudinem ali quam qui arripuerit,non eam fama populari,ſed uera bonorum laude metiens,fidenti animo,ſi ita res feret, gradietur ad mortem. in qua aut ſum mum bonum, aut nullũ malum eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiã mori: nõ enim tam cumulus bonorum iucũdus eße poteſt,quàm moleſta deceßio hanc ſentẽtiam ſignificare uide tur Laconis illa uox,qui,cum Rhodius Diagoras,

Olympionices nobilis, uno dic duos ſuos filios ui ctores Olympiæ vidiſſet, acceſſit ad ſenẽ, & gratulatus, morere Dyagora, inquit: non enim in cœlum aſcenſurus es. magna hæc, et nimium fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant: isq;, qui hoc Diagoræ dixit, per magnum exiſtimans tres Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illũ diutius in vita fortunæ obiectum, inutile putabat ipſi. ego autem tibi quidem quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi videbar, reſponderam: cõceſſeras enim nullo ĩ malo mortuos eſſe: ſed ob eã cauſſam cõtendi, ut plura dicerem, quòd in deſiderio, & luctu hæc eſt conſolatio maxima: noſtrũ enim & noſtra cauſſa ſuſpectũ dolorẽ modice ferre debemus, ne & nosmet ipſos amare videamur. illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs malis, quibus vulgo opinatur, hanc excutere opinionẽ mihimet radicitus volui, eoq; fui fortaſſe longior. A. Tu longior? nõ mihi quidẽ. prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem; poſterior, ut modo non nollem, modo nõ laborarem: omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogũ deſideramus, an iam hãc artem planè relinquimus? A. Tu vero iſtam ne reliqueris quam ſemper ornaſti: & quidem iure: illa enim te, ſi uere loqui uolumus, ornauerat. ſed quinam eſt iſte epilogus; aueo enim audire quidquid eſt. M. Deorum immortalium iudicia ſolent

in ſcholis proferre de morte, nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto auctore, aliiſq; pluribus. Primū Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſolenne, et ſtatum ſacrificium curru uehi ius eſſet, ſatis lōge ab oppido ad ſanum, morarenturq; inuentæ tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueſte poſita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. ita ſacerdos aduecta in ſanum, cum currus eſſet ductus a filijs, precata a dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet a deo: poſt epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simile precatione Trophonius & Agamedes uſi dicuntur: qui, cum Apollini Telphis templum exędificaſſent, venerantes deum petierunt mercedem non paruā quidem operis, & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimum homini. quibus Apollo ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. iudicauiſſe deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij cōceſſiſſent, ut præter cæteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini. fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cū à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur; docuiſſe Regem: non naſci homini longe optimum eſſe; proximum autem, quamprimum mori, qua eſt ſententia in Creſphonte uſus Euripides.

Nam nos decebat cętus celebrantes domum

» *Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,*
» *Humanæ uitc uaria reputantes mala:*
» *At, qui laborcs morte finiſſet graueis.*
» *Omnes amicos laude, & lętitia exequi.*

ſimile quidam eſt in conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Eliſium cum grauiter filij mortem mœrerent, ueniſſe in Pſycomantium quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſſa, huic in tabellis treis huiuſmodi uerſiculos datos,

» *Ignaris homines in vita mentibus errant.*
» *Euthymus potitur fatorum munrre læto.*
» *Sic fuit utilius finiri ipſiq;, tibiq;*

His & talibus actoribus uſi, confirmant cauſſam rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rethor antiquus in pirimis nobilis ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorũ. cui rationes eæ, quæ exquiſitius a philoſophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis non defuit. clarę uero mortes pro patria oppetitę, non ſolum glorioſæ rhetoribus: ſed etiam beatæ uideri ſolent, repetunt ab Eriehtheo, cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerunt pro vita ciuium, Codrum, qui ſe in medios īmiſit hoſteis famulari ueſte, nec poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quod oraculũ erat datũ, ſi Rex interfectus eſſet, victrices Athenas forę Menœceus vero non pretermittitur, qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguinis eliciatur ſuo; ueniunt inde ad propiea

Harmodius i nore, et Ariſtogitō: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigēt. noſtros non norūt: quos enumerare magnum eſt, ita ſunt multi quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cū gloria. quæ cum ita ſint, magna tamen eloquētia eſt vtendū, atq; ita velut ſuperiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant uel certe timere deſiſtant. nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci: quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs vitæ labori bus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno con ſoſpiri ſempiterno? quod ſi fiat, melior Ennij, quā Solonis oratio. hic enim noſter,

Nemo me lacrimis decoret (inquit) nec funera fletu Faxit. at uero ſapiens ille,

Mors mea ne careat lacrymis, linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

nos uero, ſi quid tale acciderit, ut a deo denūciatū uideatur ut exeamus e uita, læti et agētes gratias, pareamus, emittiq; nos e cuſtodia, ee leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam, & planè in noſtrā domum remigremus, aut omni ſenſu, mole ſtiaq; careamus: ſin aūt nihil denunciabitur, eo tamē ſimus animo, ut horibilē illū diem alijs, nobis fauſtū putemus; nihil in malis ducamus, quod ſit uel a dijs immortalibus, uel a natura parente omnium cōſtitutum: non enim temere, nec fortuito ſati, & creati ſumus; ſed profecto fuit quædam uis, quæ generi conſuleret humano: nec id gigne-

ret, aut aleret, quod, cum exaltauiſſet omnes la bores, tum incideret in mortis malum ſempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugiũ putemus. quo utinam uelis paſſis peruehi liceat. ſi.n.reſtantibus uentis reijciemur, tamẽ eodẽ pau lo tardius referamur neceſſe eſt. quod autem om nibus neceſſe eſt, id ne miſerũ eſſe uni poteſt? ha bes epilogum, ne quid pretermiſſum, aut relictum putes A. Ego vero, & quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem. M. Optime, ĩ quám ſed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid; cras autem et quot dies erimus in Tuſculano, agamus hæc, & eá po tiſſimũ, quæ leuationẽ habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum; qui omni e philoſophia eſt fructus vberrimus.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVESTIONVM LIBER SECVNDVS.

DE TOLERANDO DOLORE.

NEOPTOLEMVS quidem apud Ennium philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis, nam omnino haut placere. ego autẽ Brute neceſſe quidem mihi eſſe arbitror philoſophari, nam quid poſſum, preſertim nihil agens, agere melius? ſed non paucis, vt ille; difficile eſt enim in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui non ſint, aut pleraq;, aut omnia: nam nec pauca niſi è multis eligi poſſunt; nec qui pauca percepit, nõ idẽ reliqua eodẽ ſtudio perſequetur. ſed ĩ vita tamẽ occupata, atq;, ut Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipſa multũ ſæpe proſunt, & ferunt fructus, ſi non tantos, quanti ex vniuerſa philoſophia percipi poſſunt; tamen

eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate aut ægritudine, aut metu liberemur? velut ex ea diſputatione, quæ mihi nuper habita eſt in Tuſculano, magna videbatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum valet ad animum metu liberandum: nam qui id, quod vitari non poteſt, metuit, is viuere animo quieto nullo modo poteſt. ſed qui, non modo quia neceſſe eſt mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod ſit horrendum, mortem non timet, magnum is ſibi præſidiũ ad beatam vitam comparat. quamquam non ſumus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos. quod vitare nullo modo potuimus, niſi nihil omnino ſcriberemus. etenĩ ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus (popularis eſt enim illa facultas, et effectus eloquẽtiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebãtur nõnulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent; quemq; ſperandi ſibi, eundem & bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copię ſententiarum atque verborum, ieiunitatem & famẽ ſe malle, quàm vbertatem, & copiam dicerent, vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam conticuere pene ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti poſſe videamus? eſt enim philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinem conſulto ipſa fugiens, eiq; ipſi & ſuſpecta, et inuiſa, ut uel, ſi quis uniuerſam uelit vituperare,

ſecundo id populo facere poſſit;uel,ſi in eam,quā nos maxime ſequimur,conetur inuadere, magna habere poſſit auxilia reliquorum philoſephorum diſciplinis: nos autē uniuerſæ philoſophiæ uitupe ratoribus reſpondimus in Hortēſio.pro Academia autem quæ dicenda erant, ſatis accurate in Academicis quattuor libris explicata arbitramur. ſed tamen tantum ab eſt vt ſcribi contra nos nolimus, vt id etiam maxime optemus, in ipſa enim Græcia philoſophia tanto in honore nūquā fuiſſet, niſi doctiſſimorum contentionibus diſſen ſionibusq; viguiſſet. quamobrem hortor omnes, qui facere id poſſunt, vt huius quoq; generis lau dem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem,ſicut reliquas omnes,quæ quidem erunt expetendæ, ſtudio atque induſtria ſua ma iores noſtri tranſtulerunt. atque oratorum quidē laus ita ducta ab humili uenit ad ſummum, ut iā, quod natura fert in omnibus ferè rebus, ſeneſcat, breuiq;tempore ad nihilum vētura videatur. philoſophia naſcatur latinis quidem literis ex his tem poribus; eamq;nos adiuuamus,noſq; ipſos redar gui, refelliq; patiamur. quod ij ferunt animo ini quo,qui certis quibuſdam, deſtinatisq; ſententijs quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaq; neceſſitate conſtricti, ut, etiam quæ non probare ſoleant, ea cogātur conſtantiæ cauſſa defendere. nos, qui ſe quimur probabilia, nec ultra id, quod veriſimile occurrerit progredi poſſumus, & refellere ſine ꝑ tinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus.

quòd ſi hæc ſtudia traducta erunt ad noſtros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorũ propter eorũ eſt multitudinem, qui ſcripſerunt: eadem enim dicuntur a multis: ex quo libris omnia referſerunt. quod accidet etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. ſed eos ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & uia philoſophantur. eſt enim quoddã genus eorum, qui ſe philoſophos appellari uolũt, quorum dicuntur eſſe latini ſanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim, ſed quia profitentur ipſi illi, qui eos ſcribunt, ſe neque diſtincte, neque diſtribute, neque eleganter, neque ornate ſcribere, lectionem ſine ulla delectatione negligo. quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniã, quemadmodum dicant, ipſi nõ laborant; cur legẽdi ſint. niſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. nam ut Platonem, reliquoſq; Socraticos, & deinceps, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes etiam, qui illa aut non approbant, aut nõ ſtudioſiſſime conſectantur; Ephicurum autem, & Metrodorum non fere præter ſuos quiſquam in manus ſumit, ſic hos Latinos ij ſoli legunt, qui illa recte dici putant. nobis autem uidetur, quidquid litteris mandetur, id commendari omnium eruditorum lectione decere. nec, ſi ipſi minus cõſequi poſſumus iccirco minus id ita faciendũ eſſe ſentimus. itaque

mihi

mihi ſemper Peripateticorum, Academiæq; conſuetudo, de omnibus rebus in cõtrarias partes diſſerendi, non ob eam cauſſam ſolũ placuit, quòd aliter non poſſet, quid in quaq; re ueriſimile eſſet, inueniri, ſed etiam quòd eſſet ea maxima dicendi exercitatio. qua princeps vſus eſt Ariſtoteles, deinde eum qui ſecuti ſunt. noſtra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philoſophorum. ad quam nos cõſuetudinem a familiaribus noſtris adducti in Tuſculano, quod datũ eſt temporis nobis, in conſumpſimus. itaq; cum ante meridiem dictioni operã dediſſemus, ſicut pridie feceramus; poſt meridiem in Academiam deſcendimus. in qua diſputationẽ habitam non quaſi narrantes exponimus, ſed eiſdem ferè uerbis, ut actũ, diſputatumq; eſt. ẽ igitur ambulantibus ad hunc modum ſermo ille nobis inſtitutus, & a tali quodam inductus exordio. A. Dici non poteſt, quàm ſim heſterna diſputatione tua delectatus, vel potius adiutus: et ſi enim mihi conſcius ſum, nunquã me nimis cupidum fuiſſe uitæ; tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitãti fore aliquando finem huius lucis, & amiſſionem omnium uitæ commodorum. hoc genere moleſtiæ ſic, mihi crede, ſum liberatus, vt nihil minus curandum putem. M. Minime mirum id quidem: nam efficit hoc philoſophia: medetur animis: inanes ſolicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. ſed hęc eius uis nõ idẽ poteſt apud omnes:

tum valet multum, cum eſt idoneam complexa naturam: fortes enim non modo fortuna adiuuat, vt eſt in uetere prouerbio, ſed multo magis ratio, quæ quibuſdam quaſi præceptis cõfirmat uim fortudinis. te natura excelſum quendam uidelicet, & altum, & humana deſpicientem genuit: itaq; facile in animo forti contra mortem habita inſedit oratio. ſed hæc eadem nũ cenſes apud eos ipſos ualere, niſi admodũ paucos, a quibus inuenta, diſputata: conſcripta ſunt? quotus enim quiſq; philoſophorũ inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac vita conſtitutus, ut ratio poſtulat; qui diſciplinam ſuã non oſtẽtationem ſciẽtiæ, ſed legẽ vitæ putet; qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? videre licet alios tanta leuitate, & iactationr, ijs ut fuerit nõ didiciſſe melius? alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos; multos libidinum ſeruos: ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidẽ mihi uidetur eſſe turpiſſimum. vt enim, ſi grammaticum ſe profeſſus quiſpiam, barbare loquatur; aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi velit muſicũ, hoc turpior ſit, quòd in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiam: ſic philoſophus in ratione uitæ peccans, hoc turpior eſt, quod in officio, cuius magiſter eſſe vult, labitur; artemq; vitæ profeſſus, delinquit in vita. *A.* Non ne verendum igitur, ſi eſt ita, vt dicis, ne philoſophiã falſa gloria exornes? quod eſt enim maius argumentum, nihil eã prodeſſe, quàm quoſdã perfectos philoſophos turpiter viuere? *M.* Nullum vero id quidẽ argu-

mentum eſt. nam ut agri nõ omnes frugiferi ſunt qui coluntur; falſumq; illud, ac improbe,

,, Et ſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ

,, Fruges, tamen ipſę ſuapte natura enitent:

ſic animi non omnes culti fructum ferunt. atq; vt in eodem ſimili verſer, vt ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine doctrina animus. ita eſt vtraque res una ſine altera debilis. cultura autem animi philoſophia eſt: quæ extrahit uitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos; eaq; mandat his, & vt ita dicam, ſerit, quæ adulta fructus vberrimos ferant. agamus igitur, ut cœpimus. dic, ſi uis, de quo diſputari uelis. A. Dolorẽ exiſtimo maximum malorum omnium. M. Etiam ne maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidẽ, & me pudet tam cito de ſententia eſſe deiectum. M. Magis eſſe pudendum, ſi in ſententia permaneres: quid enim minus eſt dignum, quàm tibi quidquam peius uideri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugiàs quis eſt non modo non recuſandus, ſed ultro appetendus, ſubeundus, excipiẽdus dolor? A. Ita prorſus exiſtimo. quare ne ſit ſanè ſummũ malum dolor: malum eſt certe. M. Vides ne igitur, quãtum breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. video planè: ſed plus deſidero. M. Experiar equidẽ: ſed magna res eſt, animoq; mihi opus eſt non repugnante. A. Habebis id quidem: vt enim heri feci, ſic nũc rationẽ, quò ea me cunq; ducet, ſequar. M. Primum igitur de imbecillitate mul

torum, & de uarijs diſciplinis philoſophorum loquar. quorũ princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Ariſtippus non dubitauit ſummũ malum dolorem dicere. dehinc ad hãc eneruatã, muliebremq; ſententiã ſatis docilem ſe Epicurus præbuit. hunc poſt Rhodius Hieronymus dolore vacare ſummũ bonũ dixit; tantũ in dolore duxit mali. cæteri, pręter Zenonẽ, Ariſtonẽ, Phyrronẽ, idẽ ferrè, quod modo tu; malũ illud quidẽ, ſed alia peiora. ergo id, quod natura ipſa, & quædã generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorẽ ſummum malum diceres, oppoſitoq; dedecore ſententia depellere, in eo magiſtra uitæ tot ſecula permanet philoſophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cum dolore corporis uelit, qui dolorẽ ſummum malum ſibi eſſe perſuaſerit? quã porro quis ignominiã, quã turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, ſi id ſummum malum eſſe decreuerit? quis autem non miſer nõ modo tunc, cum premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummũ malum; ſed etiam cũ ſciet id ſibi poſſe euenire? & quis eſt, cui non poſſit? ita fit, ut omnino nemo poßit eſſe beatus. Metrodorus quidẽ eũ perfecte putat beatum, cui corpus bene cõſtitutũ ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poßit eſſe? Epicrus uero ea dicit, ut mihi quidem riſus captare videatur. affirmat enim quodam loco, ſi vratur ſapiens, ſi crucietur; expectus fortaſſe, dum dicat, patietur, perferet, non ſuccombet: magna mehercule laus

& eo ipſo, per quē iuraui, Hercule digna; ſed Epi curo homini aſpero & duro non eſt hoc ſatis; in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, quæ ſuaue eſt hoc, quàm hoc non curo, ſuaue etiam? an parum eſt, ſi nō amarum? at id quidem illi ipſi, quid dolorē malum eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquā ſuaue eſſe cruciari: aſperum, difficile, odioſum, cōtra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui ſolū hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturum. ego a te non poſtulo, ut dolorē eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus uoluptatem, homo, ut ſcis, uoluptarius. ille dixerit ſane idem in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. ego tantam vim non tribuo ſapienti contra dolorem: ſi fortis in perferendo, officio ſatis eſt: ut lætetur etiā, non poſtulo: triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendū, tolerandūq; difficilis. aſpice Philoctetam: cui cōcedendū eſt gementi: ipſum enim Herculē uiderat in Oëta magnitudine dolorū eiulantē. nihil igitur hunc uirū ſagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum conſolabātur: cū è uiperino morſu uenę uiſcerū Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent. itaq; exclamat auxiliū expetēs, mori cupiēs.

» *Heu qui ſalſis fluctibus mandet*
» *Me ex ſublimi vertice ſaxi.*
» *Iam iam abſumor; conficit animam*
» *Vis vulneris, vlceris æſtus.*

difficile dictu videtur, cū non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamore cogatur. Sed videa-

mas Herculem ipſum; qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſa morte quærebat. quas hic voces apud Sopoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq; ea uiſceribus, ait ille,

,, O multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,
,, Quæ corpore exanthlato, atque animo pertuli.
,, Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
,, Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,
,, Quantum una vecors Oenei partu edita.
,, Hæc me irretiuit veſte furiali inſcium,
,, Quæ lateri inhærens morſu lacerat viſcera,
,, Vrgensq; grauiter pulmonum haurit ſpiritus:
,, Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:
,, Sic corpus clade horibili abſumptum extabuit:
,, Ipſe illigatus peſte interimor textili.
,, Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
,, Moles gigantum, non biformato impetu
,, Centaurus ictus corpori infixit meo,
,, Non Graia uis, non barbara vlla immanitas,
,, Non ſæua terris gens relegata vltimis;
,, Quas peragrãs, undiq; oẽm hinc feritatẽ expuli:
,, Sed fœminea vis, fœminia interimor manu.
,, O nate, vere hoc nomen vſurpa patri,
,, Ne me occidentem matris ſuperet charitas.
,, Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs.
,, Iam cernam, me ne, an illam potiorem putes
,, Perge, aude nate, illacryma patris peſtibus:
,, Miſerere. gentes noſtras flebunt miſerias.
,, Heu virginalem me ore ploratum edere,

,, *Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo.*
,, *Sic fœminata virtus afflicta occidit.*
,, *Accede nate, aßiſte, miſerandum aſpice*
,, *Euiſceratum corpus lacerati patris,*
,, *Videte cuncti: tuq; cœleſtum ſator*
,, *Iace obſecro in me vim coruſcam fulminis.*
,, *Nunc nunc dolorem anxiferi torquent vertices:*
,, *Nunc ſerpit ardor. ô ante victrices manus,*
,, *O pectora, ô terga, ô lacertorum thori,*
,, *Veſtro ne preſſu quondam Nemæus leo*
,, *Frēdens efflauit grauiter extremum halitum?*
,, *Hæc dextra Lernam terram mactata excetra*
,, *Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:*
,, *Erimanthiam hæc vaſtificam abiecit beluam:*
,, *Hæc a Tartarea tenebrica abſtractum plaga*
,, *Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:*
,, *Hæc interemit tortu multiplicabili*
,, *Draconem, auriferam obtutu obſeruātem arborē*
,, *Multa alia victrix noſtra luſtrauit manus,*
,, *Nec quiſquam e noſtris ſpolia cepit laudibus.*

poſſumus ne nos contemnere dolorem, cum ipſū Herculem tā intoleranter dolere videamus? Veniat Aeſchilus non poeta ſolum, ſed etiā Pythagoreus: ſic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipit ob furtum Lemniū, Vnde ignis lucet mortalibus, clàm diuiſus? eū Prometheus doctus clepiſiſſe dolo pænaſq; Ioui fato expendiſſe ſupremo. has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucaſum hæc dicit:

,, *Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis*

„ Generata cœlo, aſpicite religatum aſperis
„ Vinctumq; ſaxis, nauem vt horriſono freto
„ Noctem pauentes timidi aduectunt nauitæ.
„ Saturnius me ſic infixit Iupiter,
„ Iouiſq; numen muliebri adſciuit manu.
„ Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,
„ Perrupit artus: qua miſer ſolertia
„ Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
„ Iam tertio me quoque funeſto die,
„ Triſti aduolatu, aduncis lacerans vnguibus
„ Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
„ Tum iecore opimo farta, & ſatiata affatim
„ Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans
„ Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
„ Cum vero adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
„ Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.
„ Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo:
„ Qui me perenni viuum fœdat miſeria.
„ Nanque, vt videtis, vinclis conſtrictus Iouis,
„ Arcere nequeo diram volucrem a pectore.
„ Sic me ipſe viduus peſtes excipio anxias,
„ Amore mortis terminum inquirens mali.
„ Sed longe a leto numine aſpellor Iouis.
„ Atque hæc vetuſta ſeclis glomerata horridis,
„ Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:
„ Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
„ Guttæ, quæ ſaxa aſſidue inſtillant Caucaſi.
uix igitur poſſe uidemur ita affectum nō miſerū dicere: & ſi hunc miſerum, certe dolorem malum. A. Tu quidē adhuc meam cauſſam agis. ſed

hoc mox uidero.interea unde iſti uerſus? nõ enim agnoſco.M.Dicam hercule:etenim recte requiris uides ne abundare me otio? A.Quid tum? M.Fui ſtiſæpe credo,cum Athenis eſſe, ſcholis philoſophorum. A.Vero,ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, et ſi tum nemo erat admodũ copioſus, ueruntamẽ uerſus ab his admiſceri orationi. A. Ac multos quidẽ a Dionyſio Stoico. M. Probe dicis.ſed is quaſi dictata nullo delectu, nulla elegãtia. Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat. itaque poſtquã adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudioſe equidem utor noſtris potes; ſed ſicubi illi defecerunt, uerti ipſe multa de græcis, ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret latina oratio ſed uides ne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos viros; molliunt animos noſtros; ita ſunt deinde dulces, vt non leguntur modo, ſed etiam ediſcantur. ſic ad malam domeſticam diſciplinam, uitamq; umbratilem, & delicatam cum acceſſeunt etiam poetæ, neruos omnes virtutis elidunt. recte igitur a Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum Reip. ſtatum exquireret. at uero nos docti ſcilicet a Græcia, hæc & a pueritia legimus, & didicimus, hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus. ſed quid poetis iraſcimur? virtutis magiſtri philoſophi inuent ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. at tui adoleſcens, cum id tibi paulo ante dixiſſes videri,

rogatus a me, etiam ne maius quàm dedecus, uerbo de ſententia deſtitiſti. roga hoc idem Epicurũ: maius dicet eſſe malum mediocrem dolorẽ, quã maximum dedecus; in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cum hoc ipſum dicit. ſummũ malum eſſe dolorem, quo dedecus maius a philoſopho nullum expecto; quare ſatis mihi dediſti, cum reſpondiſti, maius tibi uideri malum dedecus, quã dolorẽ: hoc ipſum.n. ſi tenebis, intelliges quam ſit obſiſtendũ dolori. nec tã quærẽdũ eſt, dolor malũ ne ſit; quàm firmãdus animus ad dolorem ferẽdũ cõcludunt ratiunculis Stoici, cur nõ ſit malũ: quaſi de verbo, nõ de re laboretur. q̃d me decipis Zeno? nam cum id, quod mihi horribile videtur, vt omnino malum eſſe negas capior, & ſcire cupio quo modo id, quod ego miſerrimum exiſtimem, ne malum qudem ſit. nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & uitioſum eſt. A. Ad ineptias redis: illud enim, quod me augebat, non eximis. ſcio dolorem nõ eſſe nequitiam. deſine id me docere. hoc doce, doleam, nec ne doleam, nihil intereſſe. M. Nunquam quidquam, inquit, ad beate quidem viuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed tamen eſt reijciendum. cur? aſperum eſt, contra naturã difficile perpeſſu, triſte, durũ. hæc copia uerborũ eſt; quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere definis tu mihi non tollis dolorem, cum dicis aſperum, contra naturam, vix quod ferri, tolerariq; poſſit; nec mentiris; ſed re

ſuccumbere non oportebat, uerbis gloriam, dum nihil bonum niſi quod honeſtum nihil malum niſi quod turpe. optare hoc quidem eſt, nõ docere. illud & melius, & uerius; omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe; quæ aſciſcit, in bonis. hoc poſito, & uerborum concertatione ſublata tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur iſti, quod honeſtum, quod rectũ, quod decorum appellamus, quod idem interdum uirtutis nomine amplectamur; ut omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putãtur, perexigua, & minuta uideantur, nec malum quidem ullum, nec, ſi unum in locum collata omnia ſunt, cum turpitudinis malo comparãda. quare, ſi, ut initio conceſſiſti, turpitudo peius eſt, quàm dolor, nihil eſt planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere tum dignitas, tum decus aderit, tuq; in ea intueberis, te continebis; cedet profecto virtuti dolor, & animi inductione langueſcet; aut enim nulla virtus eſt, aut contemnendus eſt omnis dolor. prudentiam ne uis eſſe: ſine qua ne intelligi quidẽ ulla uirtus poteſt? quid ergo? ea patietur nè te quidquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia ſinet te immoderate facere quidquam? an coli iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enunciante commiſſa, pro dente conſcios, multa officia relinquente? quid, fortitudini, comitibusq; eius, magnitudini animi, grauatati, patientię, rerum humanarum deſpicientiæ quo

modo reſpondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili uoce deplorans, audies, ô uirũ fortem? te uero ita affectum ne uirum quidem dixerit quiſquam. amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliẽdus dolor. ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthijs tuis amiſeris, poſſe habere te reliquam ſupellectilem ſaluam; uirtutem autem ſi unam amiſeris, etsi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unam confeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe habiturum? num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetam illũ (quam te enim malo dicere: ſed ille certe non fortis) qui iacet in lectulo humido, qui

" Eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus

" Reſonando, multum flebiles uoces refert,

non ego dolorem, dolorem eſſe nego: cur enim fortitudo deſideraretur? ſed eum opprimi dico patiẽtia ſi modo eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt, quid exornamus philoſophiam? aut quid eius nomine glorioſi ſumus? pungit dolor, uel fodiat ſanè. ſi nudus es, da iugulum: ſin tectus Vulcanijs armis, id eſt fortitudine, reſiſte: hæc enim te, niſi ita facies cuſtos dignitatis relinquet, & deſeret. Cretum quidem leges, quas ſiue Iuppiter, ſiue Minos ſanxit de Iouis quidem ſententia, vt poetæ ferunt, itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, uenando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendò, æſtuando. Spartæ uero pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, vt multus e viſceribus ſanguis

exeat, non nunquam etiam, ut, cum ibi eſſem, au diebam, ad necem: quorum nō modo nemo exclamauit unquàm, ſed ne ingemuit quidem. quid? ergo? hoc pueri poſſunt, uiri non poterunt? & quod mos ualet, ratio non ualebit? intereſt aliud inter laborem, & dolorem. ſunt finitima omnino, ſed tamen differunt aliquid. labor eſt functio quædam uel animi uel corporis grauioris operis, & muneris; dolor autem motus aſper in corpore a ſenſibus alienus. hæc duo Græci, illi, quorū copioſior ē lingua, quàm noſtra, uno nomine appellant. itaq; induſtrios homines, illi ſtudioſos; uel potius amantes doloris appellant; nos commodius laborioſos; aliud eſt enim laborare, aliud dolere. ò verborum inops interdum, quibus abundare te ſemper putas, Græcia. aliud, inquam, eſt dolere, aliud laborare. cum uarices ſecabãtur C. Mario, dolebat; cū æſtu magno ducebat agmē, laborabat. eſt īter hæc quædam tamen ſimilitudo; conſuetudo enim laborum perpeſſionem dolorum efficiet faciliorem. itaq; illi, qui Græciæ formam Rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore uoluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas tranſtulerunt; quæ ceteris in vrbibus molliſſimo cultu parietum umbris occuluntur. illi autem voluerunt nihil horum ſimile eſſe apud Lacænas virgines: quibus magis palæſrta, Eurotas, ſol, puluis, labor, militia in ſtudio est, quam fertilitas barbara. ergo his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit non nunquam. impelluntur, feriuntur, abijciun

tur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori. militiam vero noſtram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur vlla ſine anapeſtis pedibus hortatio noſtri exercitus primum vnde nomen habeant, uides; deinde qui labor, quantus agminis; ferre plus dimidiati menſis cibaria; ferre, ſi quid ad uſum uelint; ferre vallum. nā ſcutum, gladium, galeā in onere noſtri milites non plus numerāt, quàm humores, laceratos, manus: arma enim mēbra militis eſſe dicunt. quæ quidem ita geruntur apte, ut, ſi uſus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, ut membris pugnare poſſint. quid exercitatio legionum? quid ille curſus, clamor, quanti laboris eſt? ex hoc ille animus in prælijs paratus ad uulnera. adhuc pari animo inexercitatum militem; mulier uidebitur. cur tantum intereſt inter nouum & ueterem exercitum, quantum experti ſumus. ætas tyronum plerunqe melior; ſed ferre laborem, contemnere vulnus, conſuetudo docet. quin etiam videmus ex acie efferri ſæpe ſaucios, & quidem rudem illum, & inexercitatum, quamuis leui ictu, ploratus turpiſſimos edere. a uero ille exercitatus, & uetus. ob eamq; rem fortior, medicum modo requirens a quo obligatur,

" O Patrocles, inquit, ad vos aduenieus auxilium & veſtras manus peto,

" Priuſquam oppeto malam peſtem mandatam hoſtili manu:

" Neq; ſanguis vllo potis eſt pacto profluens con

ſiſtere,

" *Si quã ſapiẽtia magis ueſtra deuitari mors poteſt.*

" *Nãq; Aeſclapij liberorũ ſaucij opplẽt porticus:*

" *Non poteſt accedi.-*

Certe Euripilus hic quidem eſt. hominem exercitatum. ubi tantum luctus continuatus? uide, quam non flebiliter reſpondeat; rationem etiam afferat, cur æquo animo ſibi ferendum ſit.

" *Qui alteri exitium parat,*

" *Eum ſcire oportet ſibi paratam peſtem vt participet parem.*

abducet Patrocles credo, vt collocet in cubili, ut uulnus obliget, ſi quidem homo eſſet. ſed nihil uidi minus: quærit enim, quid actum ſit.

" *Eloquere, res Argiuum prælio ut ſe ſuſtinet.*

non poteſt effari tantum dictis, quantum factis ſuppetit laboris. Quieſce igitur, & uultus alliga, etiam ſi Euripilus poſſet non poſſet Aeſopus,

Vbi fortuna Hectoris

Noſtram aciem inclinatam:

& cætera explicat in dolore: ſic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapiẽsq; non poterit? ille uero melius, ac non paulo quidem. ſed de conſuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione, & ſapientia. aniculæ ſępe in ediã biduum, aut triduum ferunt. ſubduc cibum unum diem athletæ: Iouem Olympium eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. conſuetudinis magna uis eſt. pernoctant uenato-

res in niue. in montibus uri ſe patiũtur, inde pugiles ceſtibus contuſi, ne ingemiſcunt quidem. ſed quid hos, quibus Olympiorũ victoria Conſulatus ille antiquus uidetur? gladiatores, aut perdidi homines, aut barbari quas plagas perferunt? quo modo illi qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter uitare? quàm ſæpe apparet nihil eos mallè, quàm uel domino ſatisfacere, uel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quærant quid uelint; ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe velle decũbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquam? quis nõ modo ſtetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collũ contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo valet. ergo hoc poterit

" *Samnis ſpurcus homo, uita illa dignus, locoq;*

vir natus ad gloriam vllam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum ſpectaculum & in humanum non nullis videri ſolet; & haud ſcio an ita ſit, ut nunc ſit. cum vero ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem, & mortem diſciplina. de exercitatione, & conſuetudine, & commentatione dixi. age ſis, nunc de ratione uideamus: niſi quid uis ad hæc. A. Ego ne ut te interpellem; ne hoc quidem vellem; ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sit ne igitur malum dolor, nec ne, Stoici uiderint, qui contortulis

quibusdam

quibuſdam,ac minutis cõcluſiunculis, nec ad ſen ſus permanantibus, effici volunt non eſſe malum dolorem. ego illud, quidquid ſit, tantum eſſe, quantum uideatur, non puto: falſaq; eius uiſione, & ſpecie moueri homines dico uehemẽtius, dolorẽq; eius omnem eſſe tolerabilem. unde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi poſſit lõgius? Inter õnes igitur hoc conſtat, nec doctos homines ſolum, ſed etiam indoctos; uirorum eſſe fortium, & magnanimorum, & patientium & humana uincentium. toleranter dolorem pati. nec uero quiſquam fuit, qui eum, quia ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & poſtulatur à fortibus, & laudatur, cum fit; id aut extimeſcere ueniens, aut non ferre præſens, non re turpe eſt? atqui uide, ne, cũ omnes rectę animi affectiones uirtutes appellentur, non ſit hoc proprium nomen omnium, ſed ab ea una, quę cęteris excellat, omnes nominatę ſint: appellata eſt enim à uiro uirtus: uiri aũt propria maxime eſt fortitudo: cuius munera duo maxima ſunt, mortis, dolorisq; contemptio. utendum eſt igitur his, ſi uirtutis compotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe, quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata. quæres fortaſſe, quomodo: & recte: talem enim medicinã philoſophia profitetur. uenit Epicurus, homo minime malus, uel potius uir optimus: tantum monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolrem ſummum malum, uix ſatis conſtanter. audiamus.

ſi ſummus dolor eſt, inquit, breuẽ eſſe neceſſe eſt. A. Itera dum eadem iſta mihi: non enim intelligo, quid ſummum dicas eſſe, quid breue. M. Summum, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris, a qua me breuitas temporis vindicabit ante penè, quàm venerit: ſed ſi eſt tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene planẽ magnus mihi quidem videtur, ſed tamen non ſummus: nihil enim dolet, niſi pes; poſſũt oculi; poteſt caput, latera, pulmones: poſſunt omnia. longe igitur abeſt a ſummo dolore. ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ. nunc ego non poſſum tantum hominem nihil ſapere dicere, ſed nos ab eo derideri puto. ego ſũmũ dolorem (ſummum autẽ dico, etiam ſi decem atomis eſt maior aliud) non continuo dico eſſe breuem: multoſq; poſſim bonos viros nominare, qui cõplures annos doloribus podagræ crucientur maximis. ſed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modũ, vt ſciam quid ſummum dicat in dolore, quid breue in tempore. omittamus igitur hunc nihil prorſus dicentem; cogamusq; confiteri non eſſe ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem malorũ omnium maximum dixerit: quamuis idem forticulum ſe in torminibus, & in ſtranguria ſua præbeat. aliunde igitur eſt quærenda medicina, & maxime quidem, ſi, quid maxime conſentaneum ſit, quærimus ab ijs, quibus, quod honeſtũ ſit, ſummum bonum, quod turpe, ſummum videtur ma-

lum.his tu præſentibus gemere, & te iactare non audebis profecto.loquetur enim eorũ voce uirtus ipſa tecum. tu ne,cũ pueros Lacedæmone, adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena videris excipientes grauiſsimas plagas,& ferentes ſilentio;ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis vt mulier? non conſtanter,& ſedate feres? ferri nõ poteſt:natura non patitur:audio.pueri ferunt gloria ducti,ferunt pudore alij,multi metu:& tamen veremur,ut hoc, quod a tam multis, & quod tot locis perferatur,natura patiatur?illa uero non modo patitur, uerum etiam poſtulat: nihil enim habet præſtantius;nihil, quod magis expetat,quàm honeſtatem,quàm laudẽ,quàm dignitatem,quàm decus. hiſce ego pluribus nominibus unam rẽ declarari uolo,ſed vtor,ut quammaxime ſignificẽ, pluribus. uolo autẽ dicere illud homini longe optimum eſſe, quòd ipſum ſit optandũ per ſe, a virtute profectum,uel in ipſa uirtute ſitum, ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum quàm ſummum bonum. atque ut hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam tetrum, nihil tam aſpernandum,nihil homine indignius.quod ſi tibi perſuaſum eſt;principio enim dixiſti plus in dedecore mali tibi uideri, quàm in dolore: reliquũ eſt, ut tute tibi imperes,quamquam hoc neſcio quomodo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcite tamen dicitur: eſt enim animus in partes diſtributus duas,quarum altera rationis eſt particeps,altera expers.cum igitur præ

cipitur,ut uobiſmet ipſis imperemus,hoc præcipitur, ut ratio coerceat temeritatem. eſt in animis omnium ferè natura molle quiddã,demiſſum, humile,eneruatum quodam modo,& languidum.ſi nihil eſſet aliud,nihil eſſe homine deformius:ſed prȩſto eſt domina omnium, & regina ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus.hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet,id uidendum eſt uiro. quonam modo, inquies? uelut ſeruo dominus, ueluti imperator militi,uelut parens filio.ſi turpiſſime ſe illa pars animi geret,quam dixi eſſe mollem; ſi ſe lamẽtis muliebriter,lacrymisq; dedet,uinciatur, & conſtringatur amicorum,propĩquorumq; cuſtodijs:ſæpe enim uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerentur.ergo hos quidem,ut famulos,uinclis ac cuſtodia arceamus. qui autem erunt firmiores nec tamen robuſtisſimi, hos admonitu ſimili oportebit, ut bonos milites, reuocatos dignitatem tueri non nimis in Niptris ille ſapientisſimus Græciæ ſaucius lamentatur, uel modice potius: Pedetentim (inquit) ite,& ſedato niſu, ne ſuccuſſu arripiat maior dolor.

,, Pacuuius hoc melius,quàm Sophocles. apud illũ enim perquam flebiliter Vlyxes lamentatur in vulnere:tamen huic leuiter gementi illi ipſi, qui ferunt ſaucium,perſonę grauitatem intuentes nõ dubitarunt dicere,

,, Tu qnoque Vlyxes,
,, Quanquam grauiter cernimus ictum,

" *Nimis es penè animo molli,qui*
" *Conſuetus in armis æuum agere.*
intelligit poeta prudens ferendi doloris conſuetu dinem eſſe non contemnendam magiſtram.atque ille non immoderate magno in dolore,
" *Retinete,tenete,opprimite, ulcus*
" *Nudate.heu miſerum me,excrucior.*
incipit labi:deinde illicò deſinit.
" *Operite,abſcedite,iam iam*
" *Dimittite:nam attactu & quaſſu*
" *Sæuum amplificatis dolorem.*
Vides ne,ut obmutuerit non ſedatus corporis,ſed caſtigatus animi dolor? itaq; in extremis Niptris alios quoque obiurgat,isq; moriens,
" *Cõqueri fortunã aduerſam, non lamentari decet.*
" *Id uiri ẽ officiũ. fletus muliebri ingenio additus.*
huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, ut ſeuero inperatori miles prudens. in quo uiro erit perfecta ſapientia (quem adhuc nos quidẽ uide mus neminem: ſed philoſophorum ſẽtentijs, qua lis futurus ſit,ſi modo aliquandò fuerit, exponi tur) is igitur, ſi ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atq; abſoluta, ſic illi parti imperabit inferiori, ut iuſtus parens probis filijs,nutu ,quod uolet, confi ciet,nullo labore,nulla moleſtia;eriget ipſe ſe, ſu ſcitabit, inſtruet, armabit, ut, tamquam hoſti, ſic obſiſtat dolori.quæ ſunt iſta arma? contentio, con firmatio, ſermoq; intimus, cum ipſe ſecum, caue turpe quidquam,languidum,non uirile.obuerſen tur ſpecies honeſtę animo: Zeno proponatur Ele

tes;qui perpeſſus eſt omnia potius, quàm cõſcios delẽdæ tyrãdidis indicaret, de Anaxarcho Democritio cogitetur;qui cum in manu Cyprij Nicocreontis Regis incidiſſet,nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Calanus Indus, indoctus ac barbarus,in radicibus Caucaſi natus,ſua uolũtate uiuus combuſtus eſt.nos,ſi pes condoluit,ſi dens,ſed fac totum dolere corpus,ferre non poſſumus:opinio eſt enim quædam effœminata, ac leuis,nec in dolore magis, quàm eadem in uoluptate; qua cũ liqueſcimus, fluimusq; mollitia, apis aculeum ſine clamore ferre non poſſumus. at uero C. Marius rusticanus uir, ſed planè uir, cum ſecaretur,ut ſupra dixi, principio uetuit ſe alligari; nec quiſquam ante Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. cur ergo poſtea alij? valuit auctoritas. vides ne igitur opinionis eſſe, non naturæ malum? & tamen fuiſſe acrem morſum doloris,idem Marius oſtendit; crus enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorem ut uir, & ut homo, maiorem ferre ſine cauſſa neceſſaria noluit,totum igitur in eo est, ut tibi imperes, oſtendi autem, quod eſſet imperandi genus, atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum ſit,non ſolum animum comprimit, ſed ipſum etiam dolorẽ neſcio quo pacto mitiorem facit.ut enim ſit in prælio ut ingnauus miles ac timidus ſimul, ac uiderit hoſtem, abiecto ſcuto fugiat, quantum poßit,ob eamq; cauſſam pereat nonnũquam,etiam, integro corpore;cum

ei, qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic qui doloris ſpeciem ferre non poſſunt, abijciunt ſe, atque ita afflicti, & exanimati iacent; qui autem reſtiterunt, diſcedunt ſæpiſſime ſuperiores. ſunt enim quædam animi ſimilitudines cum corpore. ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remiſſis opprimunt: ſimillime animus intentione ſua depellit preſſum omnem pōderum; remiſſione autem ſic urgetur, ut ſe nequeat extollere. et, ſi uerum quærimus; in omnibus officijs perſequendis animi eſt adhibenda contentio. ea eſt ſola officij tamquam cuſtodia. ſed hoc quidem in dolorē maxime eſt prouidendum, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid ſeruiliter, muliebriter ue faciamus, in primiſq; refutetur ac reijciatur Philocteteus ille clamor. ingemiſcere non numquam viro conceſſum eſt idq; raro: eiulatus ne mulieri quidem, et hic nimirum eſt fletus, quē duodecim tabulæ in funeribus adhiberi uetuerunt. nec uero unquam ne ingemiſcit quidē vir fortis, ac ſapiens, niſi forte ut ſe intendat ad firmitatem, ut in ſtadio curſores exclamant quàm maxime poſſunt. faciunt idem cum, exercentur, athletæ, pugiles uero, etiam cum feriunt aduerſariū, in iactandis ceſtibus ingemiſcunt; nō quod doleant, animo ue ſuccumbant; ſed quia in profundenda uoce omne corpus intenditur, uenitq; plaga uehementior. quid? qui uolūt exclamare maius, nam ſatis habent latera, fauces, linguam intēdere, è quibus eijci uocē, & fundi uidemus?

toto corpore, atque omnibus vngulis, vt dicitur, contentioni vocis aſſeruiũt. genu mehercule. M. Antonium vidi, cum cõtente ipſe pro ſe lege varia diceret, terram tangere. vt enim baliſtæ lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiores emiſſiones habent, quo ſunt contenta, atque adducta vehementius: ſic uox, ſic curſus, ſic plaga hoc grauior, quo eſt miſſa contentius. cuius contentionis cum tanta vis ſit; ſi gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, vtemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis; ei qui ſe dederit, vix eum virum dixerim. qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid afferret, tamẽ videremus quid eſſet fortis, & animoſi viri. cnm vero nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe volumus? quid eſt enim fletu muliebri viro turpius? atque hoc præceptũ, quod de dolore datur, patet latius: omnibus enim rebus, non ſolum dolori, ſimili contentione animi reſiſtendum eſt. ita exardeſcit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum eſt: eadem ſunt arma ſumenda. ſed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placide, & ſedate, plurimum proficit toto pectore, vt dicitur, cogitare, quàm id honeſtum ſit. ſumus enim natura, vt ante dixi, (dicendũ eſt. n. ſæpius) ſtudioſiſſimi, appetentiſſimiq; honeſtatis. cuius ſi quaſi lumen aliquod aſpexerimus, nihil eſt, quod, vt eo potiamur, non parati ſimus & ferre, & perpeti. ex hoc curſu, atq; impetu animorũ ad verã

laudē, atq; boneſtatem illa pericula adeuntur in prælijs. nō ſentiūt viri fortes in acie vulnera, vel ſentiunt, ſed mori malunt, quàm tantillū modo de dignitatis gradu dimoueri. fulgētes gladios hoſtiū videbant Decij, cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnem vulnerum metum nobilitas mortis, et gloria. num tum ingemuiſſe Epaminondam putas, cum vnà cum ſanguine vitam effluere ſentiret? imperantem .n. patriam Lacedæmonijs relinquebat, quàm acceperat ſeruientē. hæc ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philoſophos me reuocas, qui ī aciem nō ſæpe prodeunt. è quibus homo ſanè leuis Heracleotes Dioniſius, cū à Zenone fortis eſſe didiciſſet, a dolore deuictus eſt. nam cū ex renibus laboraret, ipſo in ciulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ antea de dolore ipſe ſenſiſſet. quem cum Cleanthes cōdiſcipulus rogaret, quænam ratio eum de ſententia deduxiſſet; reſpondit, quia, cum tātum operæ philoſophię dediſſem, dolorem tamen ferre nō poſſem, ſatis eſſet argumenti, malum eſſe dolorem, plurimos autem annos ī philoſophia cōſumpſi, nec ferre poſſum: malū eſt igitur dolor. tum Cleanthē, cum pede terram percuſſiſſet, verſum ex Epigonis ferunt dixiſſe.

„ Audis ne hæc Amphiarae ſub terram abdite?

Zenonē ſignificabat: à quo illū degenerare dolebat. at non noſter Poſſidonius: quem & ſæpe ipſe vidi, & id dicam quod ſolebat narrare Pompeius

ſe, cũ Rhodũ ueniſſet decedens ex Syria, audire uoluiſſe Poſsidonium: ſed cum audiuiſſet eũ grauiter eſſe ægrum, quòd uehementer eius artus laborarent, uoluiſſe tamẽ nobiliſsimũ philoſophũ uiſere: quem ut uidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificiſq; uerbis proſecutus eſſet, moleſteq; ſe dixiſſet ferre, quòd eum nõ poſſet audire; at ille, tu uero, inquit, potes; nec committã ut dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus uir ad me uenerit. itaque narrabat eũ grauiter, et copioſe de hoc ipſo, nihil eſſe bonũ, niſi quod honeſtum eſſet, cubantem diſputaſſe: cũq; quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe, nihil agis dolor; quãuis ſis moleſtus; nunquam te eſſe confitebor malũ. omninoq; omnes clari, & nobilitati labores contemnendo fiũt etiam tolerabiles. uidemus ne, apud quos eorum ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullum ab iis, qui in id certamen deſcẽdant, deuitari dolorem? apud quos autem uenandi, & equitandi laus uiget, qui hanc peteſſũt, nullum fugiunt dolorem. quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma eſt, per quam nõ cucurrerint ij, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? itaque ſemper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cuius in primis laudabat illud quod diceret, eoſdem labores non eſſe æque graues imperatori, & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorum. ſed tamen hoc euenit, ut in uulgus inſipientium opinio ua-

leat honeſtatis, cum ipſam uidire non poſſint. itaque fama & multitudinis iudicio mouentur, vt id honeſtum putent, quod a pleriſque laudetur. te autem, ſi in oculis ſis multitudinis; tamen eius iudicio ſtare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum, tuo tibi iudicio eſt utendum. tibi ſi recte probanti placebis; tum nõ modo tu te uiceris, quod paullo ante præcipiebam; ſed omnes, & omnia. hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quaſi quandam exaggerationem quam altiſſimam animi, quæ maxima eminet contemnendis, et deſpiciẽdis doloribus, unam eſſe omnium rem pulcherrimã, eoq; pulchriorem, ſi uacet populo, neque plauſũ captans ſe tantum ipſa delectet. quin etiam mihi quidem laudabiliora uidẽtur omnia, que ſine uẽditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quo fugiẽdus ſit (omnia enim benefacta ĩ luce ſe collocari uolunt) ſed tamen nullum theatrum uirtuti conſcientia maius eſt, atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam ſæpe iam animi intentione dixi eſſe firmandam; in omni genere ſe æquabilem præbeat: ſæpe enim multi, qui aut propter uictoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam ut ius ſuum, & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, ijdem omiſſa contentione dolorẽ morbi ferre non poſſunt; neque enim illum quem facile tulerant, ratione aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius, & gloria. itaque

barbari quidam, & immanes ferro decertare acerrime poſſunt, ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines nõ ſatis animoſi, ſed prudentes, vt eſt captus hominum, ſatis hoſtem aſpicere non poſſunt, ſed ijdem morbos toleranter, atque humane ferunt. at Cimbri, & Celtiberi in prælio exultant, lamentantur in morbo: nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod non à certa ratione proficiſcatur. ſed cum videas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes exiſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut, etiam ſi, quidquid aſperum, alienumq; à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, vt è virtute ita obruatur, vt nuſquam appareat. quæ meditare quæſo dies, & noctes: latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de vno dolore, occupabit. nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæq; honeſtatis cauſſa faciemus, non modo ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præſertim cum paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugium, vt enim ſi cui nauiganti, quem prædones inſequantur, deus quis dixerit, eijce te de naui, præſto eſt qui excipiat, vel delphinus, vt Arionem Methymnæum; vel equi Pelopis illi Neptunij, qui per vndas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicuntur, excipient te, &, quò velis, perferent, omnem omittat timorem: ſic vrgen

tibus aſperis & odioſis doloribus, ſi tanti non ſint, vt ferendi ſint; quò ſit confugiendum, vides. Hæc ferè hoc tempore putaui eſſe dicenda. ſed tu fortaſſe in ſententia permanes. A. Minime vero: meq; biduo duarum rerum, quas maxime time bam, ſpero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepſydram: ſic enim duximus. ſed tibi hoc vi deo non poſſe deberi. A. Ita prorſus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tēpore. M. Sic faciemus. tuiſq; optimis ſtudijs obſe quemur.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER TERTIVS,

DE AEGRITVDINE LENIENDA.

QVIDNAM eſſe Brute cauſsæ putem, cur cum conſtemus ex animo, & corpore, corporis curãdi tuendiq; cauſsa quæſita ſit ars eius, tque utilitas, deorum immortalium inuentioni conſecrata; animi autem medicina nec tam deſiderata ſit ante quã inuenta, nec tam culta poſteaquã cognita eſt, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inuiſa? an quòd corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non ſentimus? ita fit, vt animus de ſe ipſe tum iudicet, cum id ipſum, quo iudicat, ægrotet, quòd ſi tales nos natura genuiſset, vt eã ipſam intueri, & perſpicere, eademq; optima duce curſum vitæ conficere poſsemus: haud erat ſa-

nè, quod quiſquam rationem ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq; deprauatis ſic reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat: ſunt enim ingenijs noſtris ſemina innata uirtutum; quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatã uitam natura perduceret. nunc autem, ſimul atq; editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo prauitate, & in ſumma opinionum peruerſitate uerſamur: ut penè cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe uideamur. cum uero parentibus redditi, id eſt magiſtris traditi ſumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat: accedunt etiã poetę: qui cum magnam ſpeciem doctrinæ, ſapientiæq; prę ſetulerint, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæreſcunt penitus in mentibus. cum uero accedit eodem, quaſi maximus quidam magiſter, populus, atque omnis undiq; ad uitia conſentiens multitudo, tum planè inficimur opinionum prauitate, à naturaq; ipſa deſciſcimus: ut nobis optimam naturam inuidiſſe uideantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetẽdum, nihil præſtantius honoribus, imperijs, populari gloria iudicauerũt. ad quam fertur optimus quiſq; ueramq; illam honeſtatem expetens, quam unam naturam maxime inquirit, in ſumma inanitate uerſatur; conſectaturque nullam eminentem effigiem uirtutis, ſed adumbratam imaginem gloriæ: eſt enim gloria, ſolida quædam res, & expreſſa, non

adumbrata. ea eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute. ea virtuti reſonat tamquam imago gloriæ, quę quia recte factorum plerunq; comes eſt, nō ē à bonis viris repudiāda. illa autem, quę ſe eius imitatricem eſſe vult, temeraria, atque inconſiderata, & plerunqne peccatorum vitiorumq; laudatrix, fama popularis, ſimulatione honeſtatis formam eius, pulchritudinemq; corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædam præclara etiam cuperent, eaq; neſcirēt nec vbi, nec qualia eſſent, funditus alij euerterunt ſuas ciuitates, alij ipſi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quàm curſus errore falluntur. quid? qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur, quorum ita perturbantur animi. vt non multum abſint ab inſania. qnod inſipientibus omnibus contingit: his nulla ne eſt adhibenda curatio? vtrum quod minus noceant animi ægrotationes, quàm corporis, an quòd corpora curari poſſint, animorum nulla medicina ſit? at & morbi pernicioſiores, pluresq; ſunt animi, quàm corporis: hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animū pertinent, cumq; ſolicitant, animuſq; æger, vt ait Ennius, ſemper errat, neque perpeti poteſt, cupere nunquam deſinit. quibus duobus morbis, (vt omittam alios ægritudine, & cupiditate, qui tandem poſſunt in corpore eſſe grauioses? qui vero probari poteſt, vt ſibi mederi animus non poſſit. cum ipſe medicinam corporis animus inuenerit.

cumq;

cumq; ad corporum ſenationem multum ipſa corpora, & natura ualeant, nec omnes, qui ſe curari paſſi ſunt, continuo etiam cõualeſcant, animi autem, qui ſe ſanari voluerint, præceptiſq; ſapientium paruerint, ſine vlla dubitatione ſanētur. eſt profecto animi medicina philoſophia: cuius auxilium non, ut in corporis morbis, petendum eſt foris; omnibuſq; opibus, viribuſq; vt noſmetipſi nobis mederi poſſimus elaborandum eſt. quãquã de vniuerſa philoſophia, quantopere & expetenda, & colenda eſſet, ſatis, vt arbitror, dictum eſt in Hortenſio. de maximis autem rebus nihil ferè intermiſimus poſte anec diſputare, nec ſcribere. his autem libris expoſita ſunt ea, quę a nobis cum familiaribus noſtris in Tuſculano erant diſputata. ſed quoniã duobus ſupioribus de morte, & de dolore dictum eſt: tertius dies diſputationis hoc tertium volumen efficiet. vt enim in Academiã noſtram deſcendimus, inclinato iam in poſtmeridianum tempus die, popoſci eorum aliquem, qui aderant, cauſſa diſſerendi. tum res acta ſic eſt. A. Videtur mihi cadere in ſapientem ægritudo. M. Nũ reliquæ quoq; perturbationes animi, formidines, libidines, iracundię? hęc enim ferè ſunt eiuſmodi: quæ Græci πάθη appellant, ego poterã morbos, & id uerbum eſſet è verbo, ſed in conſuetudinẽ noſtram non caderet. nam miſereri, inuidere, geſtire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos aũt hos eoſdem motus concitati animi rectè, vt opi-

nor, perturbationes dixerimus, morbos autem nõ ſatis vſitate; niſi quid aliud tibi videtur. A. Mihi vero iſto modo. M. Heccine igitur cadere ĩ ſapiẽtem putas? A. Prorſus exiſtimo. M. Næ iſta glorioſa ſapientia non magno æſtimanpa eſt, ſiquidẽ non multũ differt ab inſania. A. Quid? tibi omnis ne animi commotio videtur inſania? M. Non mihi quidem ſoli: ſed id, quod admirari ſępe ſoleo, maioribus qnoque noſtris hoc ita viſum intelligo, multis ſeculis ante Socratẽ; à quo hæc omnis, quæ eſt de vita, & moribus, philoſophia manauit. A. Quonam tandem modo? M. Quia nomen inſaniæ ſignificat mentis ægrotationem, & morbum, ideſt inſanitatem, & ægritudinẽ animi, quàm appellarunt inſaniam. omnes aũt perturbationes animi, morbos philoſophi appellãt, negantq; ſtultũ quẽquã his morbis vacare, qui autem in morbo ſunt ſani nõ ſunt: & omniũ inſipientiũ animi in morbo ſunt, omnes inſipientes igitur inſaniunt: ſanitatẽ enim animorũ, poſitam in tranquillitate quadam, conſtantiaq; cenſebant. his rebus mentem vacuã appellarunt inſaniam, propterea quòd in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe nõ poſſit. nec minus illud acute, quòd animi affectionẽ lumine mentis carentem nominauerũt amẽtiam, eandemq; dementiã. ex quo intelligendũ eſt, eos, qui hæc rebus nomina poſuerũt, ſenſiſſe hoc idẽ, quod à Socrate acceptum diligẽter Stoici retinuerunt, omnes inſipientes eſſe nõ ſanos: qui enim animus eſt in aliquo morbo, (morbos autẽ hos perturba-

tos motus, vt modo dixi, philoſophi appellant) nō magis eſt ſanus, quàm id corpus, quod in morbo eſt. ita fit: vt ſapientia ſanitas ſit animi, inſipientia aūt quaſi inſanitas quædā, quæ eſt inſania, eadēq; dementia, multoq; melius hæc notata ſunt verbis Latinis, quā Græcis. quod alijs quoq; multis locis reperietur. ſed id alias: nūc, quod inſtat. Totū igitur id, quod quærimus, quid & quale ſit, verbi uis ipſa declarat: eos enim ſanos intelligi neceſſe eſt, quorū mens motu, quaſi morbo, perturbata nullo ſit. qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. itaq; nihil melius, quàm quod ē in cōſuetudine ſermonis Latini, cū exiſſe è poteſtate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracūdia: quāquā ipſa iracūdia libidinis eſt pars. ſic enim diffinitur iracundia, vlciſcendi libido. qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, iccirco dicuntur, quia nō ſunt in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura tributū eſt. Græci aūt μανίαν vnde appellent, non facile dixerim. eā tamē ipſam diſtinguimus nos melius, quàm illi. hanc.n. inſaniā, quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, a furore diſiungimus. Græci volunt illi quidē, ſed parū valent verbo: quem nos furorē, μελαγχολίαν illi vocāt: quaſi verò atrabili ſolū mens, ac non ſæpe vel iracūdia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. quo genere Atabmantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. qui ita ſit affectus, eum dominū eſſe rerum ſuarum uetant duodecim tabulæ. itaq; nō eſt ſcriptum, ſi inſanus, ſed

*ſi furioſus eſſe incipit; ſtultitiã enim cenſuerunt,
ideſt inconſtantiã ſanitate vacãtem, poſſe tamẽ
tueri mediocritatẽ officiorũ, & uitæ cõmunẽ cul-
tum, atq; vſitatum: furorem autem eſſe rati ſunt
mentis ad omnia cęcitatem. quod cum maius eſſe
videatur, quàm inſania, tamen eiuſmodi eſt, ut fu
ror in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania.
ſed hæc alia quæſtio eſt. nos ad propoſitum reuer
tamur. Cadere opinor in ſapientẽ ægritudinẽ tibi
dixiſti videri. A. Ego vero ita exiſtimo. M. Hu-
manum id quidẽ, quòd ita exiſtimas: nõ enim ſi-
lice nati ſumus: ſed eſt naturale in animis tenerũ
quiddã, atq; molle, quod ęgritudine, quaſi tempe
ſtate quatiatur. nec abſurde Crantor ille, qui in
,, noſtra Accademia vel in primis fuit nobilis. Mi-
,, nime inquit, aſſentior ijs, qui iſtam neſcio quàm
,, indolentiam magnopere laudant: quæ nec poteſt
,, vlla eſſe, nec debet. ne ægrotus ſim, inquid: ſed ſi
,, fuerim, ſenſus adſit, ſiue ſecetur quid, ſiue auella-
,, tur a corpore. nã iſtuc nihil dolere, non ſine ma-
,, gna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtu
,, poris in corpore. Sed videamus, ne hęc oratio ſit
hominũ aſſentãtiũ noſtræ imbecillitati, & indul-
gentiũ mollitudini. nos aũt audeamus non ſolum
ramos amputare miſeriarum, ſed omnes radicum
fibras euellere. tamẽ aliquid relinquetur fortaſſe:
ita ſunt ſtirpes altę ſtultitiæ: ſed relinquetur id
ſolũ, quod eſt neceſſariũ. illud quidem ſic habeto,
niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri
nõ poteſt, ſinẽ miſeriarum nullũ fore. quàobrem,*

quoniam cœpimus tradamus nos ei curandos. ſanabimur, ſi volemus. et progrediar qdem lõgius: non enim de ęgritudine ſolum, quanquã id qdem primum; ſed de omni animi, vt ego poſui, perturbatione; morbo, vt Gręci volunt, explicabo. & primo, ſi placet, Stoicorum more agamus; qui breuiter aſtringere ſolent argumenta: deinde noſtro inſtituto vacabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniã confidens mala conſuetudine loquendi in vitio ponitur; ductum veraum a cõfidendo, quod laus eſt qui autem eſt fidens, is profecto non extimeſcit: diſcrepat enim a timendo, confidere. atq; in quem cadit ægritudo, in eundem timor: quarũ enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdẽ impendentes, & venientes timemus. ita fit, vt fortitudini ægritudo repugnet. veriſimile eſt igitur, in quem cadit ęgritudo, in eũdem cadere timorẽ, & infractionem quandã animi, & demiſsionem. in quemq; ea cadunt, in eundem cadit vt ſeruiat, vt victum quandoq; ſe eſſe fateatur. quę qui recipit, recipiat idem neceßc eſt timiditatem, et ignauiam. non cadunt aũt hęc in virum fortem; igitur ne ægritudo quidem. at nemo ſapiens, niſi fortis; non cadet ergo in ſapientem ęgritudo. pręterea nęceßc eſt, qui fortis ſit, eundem eſſe magni animi; qui magni animi, inuictum; qui inuictus, eum humanas res deſpicere, atq; infra ſe poſitas arbitrari. deſpicere aũt nemo poteſt eas res, propter quas ęgritudine affici poteſt. ex quo efficitur, fortem virum ęgritudine nunquã affici. omnes aũt

ſapiẽtes fortes. non cadit igitur in ſapientem ægri
tudo. & quemadmodum oculus conturbatus non
eſt probe affectus ad ſuum munus fungendum; et
reliquæ partes, totum'ue corpus, a ſtatu cum eſt
motum deeſt officio ſuo, & muneri: ſic cõturbatus
animus non eſt aptus ad exequendũ munus ſuũ.
munus aũt animi eſt, ratione bene vti; & ſapien
tis animus ita ſemper affectus eſt, vt ratione opti
me vtatur: nũquã eſt igitur perturbatus. at ægri
tudo perturbatio eſt animi: ſemꝑ igitur ea ſapiens
vacabit. veriſimile etiã illud eſt, qui ſit tẽperans,
quem Græci σώφρονα appellãt, eamq; uirtutem
σωφροσύνην uocãt, quàm ſoleo equidem tũ tem
perantiam, tum moderationẽ appellare, nonnun-
quam etiã modeſtiã. ſed haud ſcio, an recte ea vir
tus frugalitas appellari poſſit. quod anguſtius
apud Græcos valet: q frugi homines χρησίμους
appellant, ideſt tantũmodo vtiles. at illud latius:
eſt enim omnis abſtinentia, omnis innocẽtia, quæ
apud Græcos vſitatum nomen nullum habet, ſed
habere põt ἀβλάβειαν: nam eſt innocentia affe
ctio talis animi, quę noceat nemini. reliquas etiam
uirtutes frugalitas continet. quę niſi tanta eſſet,
& ſi ijs anguſtijs, quibus plerique putant, tene
retur, nunquam eſſet Piſonis cognomen tantope
re laudatum. ſed quia nec qui propter metũ præ
ſidium reliquit, quod eſt ignauię; nec qui propter
auaritiam clam depoſitum non reddidit, quod eſt
iniuſtitiæ; nec qui propter temeritatem male rem
geſſit, quod eſt ſtultitię; frugi appellari ſolet; eo

tres virtutes, fortitudinem, iuſtitiã, prudentiam, frugalitas cõplexa eſt. etſi hoc quidem cõmune ẽ virtutũ: omnes enim inter ſe nexæ, & coniugatæ ſunt. reliqua igitur, et quarta virtus vt ſit ipſa frugalitas, neceſſe eſt: eius enim uidetur eſſe propriũ motus animi appetentis regere, & ſedare; ſemperq; aduerſantem libidini, moderatã in omni re ſeruare conſtantiã. cui contrariũ vitiũ nequitia dicitur. frugalitas, vt opinor, a fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo, etſi hoc erit fortaſſe durius: ſed tẽtemus; & luſiſſe putemur, ſi nil ſit. ab eo, quod nequidquã eſt in tali homine: ex quo idem nihili dicitur. qui ſit frugi igitur, vel, ſi mauis, moderatus, & temperans, eum neceſſe eſt eſſe conſtantem; qui autem cõſtans, quietum; qui quietus, perturbatione omni vacuum; ergo etiam ęgritudine. & ſunt illa ſapientis: aberit igitur a ſapiente ęgritudo. itaque non inſcite Heracleotes Dionyſius ad ea diſputat, quę apud Homerum Achilles queritur; hoc, vt opinor, modo,

" *Corq; meum penitus turgeſcit triſtibus iris,*
" *Cũ decore, atq; omni me orbatũ laude recordor.*

nũ manus affecta recte eſt, cũ in tumore eſt? aut num aliquod quoppiam mẽbrum tumidũ, ac turgidum non vitioſe ſe habet? ſic igitur inflatus, & tumens animus in vitio eſt. ſapientis aũt animus ſemper vacat uitio, nunquam turgeſcit, nunquam tumet. at iratus animus eiuſmodi ẽ: nunquã igitur ſapiens iraſcitur: nã ſi iraſcitur, ẽt cõcupiſcit: proprium ẽ. n. irati, cupere, a quo læſus uideatur, eiã

maximũ dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum neceſſe eſt, ſi id cõſecutus ſit, magnopere letari. ex quo fit, vt alieno malo gaudeat. quod quoniam nõ cadit in ſapientẽ, ne vt iraſcatur quidem cadit. ſi autem caderet in ſapientẽ ægritudo, caderet etiã iracũdia. qua quoniã vacat, ægritudine etiam vacabit. etenim ſi ſapiens in ægritudinẽ incidere poſſet, poſſet etiã in miſericordiã, poſſet in inuidentiã; non dixi in inuidiam, quæ tũ eſt, cũ inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia recte dici poteſt, vt effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod verbum ductum eſt a nimis intuẽdo fortunam alterius, vt eſt in Menalippo,

" *Florem quiſnam liberum inuidit meum?*

male Latine videtur. ſed præclare Actius: vt.n. videre, ſic ĩuidere florẽ rectius, quã flori dicitur. nos conſuetudine prohibemur: poeta ius ſuum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem, & miſereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduerſis, idem alicuius etiam ſecũdis dolet: vt Theophraſtus interitum deplorans Calliſthenis ſodalis ſui, rebus Alexãdri proſperis angitur: itaq; dicit Calliſthenẽ incidiſſe in hominem sũma potentia, ſummaq; fortuna. ſed ignarum quemadmodum rebus ſecundis vti conueniret. atqui quẽadmodũ miſericordia ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis, ſic inuidentia ægritudo eſt ex alterius rebus ſecundis. in quem igitur cadit miſereri, in eundem etiã inuidere non cadit autem inuidere in ſapientẽ; ergo ne miſereri q̃dem. quòd ſi hoc

ægre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo à ſapiente ægritudo. hæc ſic dicuntur a Stoicis, concludunturq; contortius. ſed latius aliquanto dicenda ſunt, & diffuſius. ſententijs tamen vtendum eſt eorum potiſſimum, qui maxime forti, &, vt ita dicam, virili vtuntur ratione, atque ſententia. nam Peripatetici familiares noſtri, quibus nihil eſt vberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem vel perturbationum, vel morborum animi mihi non ſanè probant: omne enim malum, etiam mediocre, magnum eſt: nos autem id agimus, vt id in ſapiente nullum ſit omnino. nam vt corpus, etiam ſi mediocriter ægrum eſt, ſanum non eſt: ſic, ſi in animo eſt iſta mediocritas, caret ſanitate. itaque prǽclare noſtri, vt alia multa, moleſtiam, ſolicitudinem, angorem propter ſimilitudinem corporum ægrorum ęgritudinem nominauerunt. hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant: vocant enim πάθος, id eſt morbum, quicũque eſt motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus ſimillima eſt animi ægritudo. at non ſimilis ægrotationis eſt libido, non immoderata lætitia, quę eſt uoluptas animi elata, & geſtiens. ipſe etiã metus non eſt morbi admodum ſimilis, quanquam ægritudini eſt finitimus: ſed proprie, vt ægrotatio in corpore, ſic ægritudo in animo nomen habet non ſeiunctum a dolore. doloris igitur huius origo nobis explicanda eſt, id eſt cauſſa efficiens ægritudinem i

animo,tanquam ægrotationem in corpore. nã vt medici, cauſſa morbi inuenta, curationem eſſe inuẽtam putant:ſic nos,cauſſa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. eſt igitur cauſſa omnis in opinione,nec vero ægritudinis ſolũ, ſed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ ſunt genere quattuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio ſit animi motus vel rationis expers, vel rationem aſpernans, vel rationi non obediens;iſq; motus aut boni,aut mali opinione ci tetur: bifariam quattuor perturbationes æqualiter diſtributæ ſunt. nam duæ ſunt ex opinione bo ni:quarum altera,voluptas geſtiens,id eſt præter modum elata lætitia opinione præſentis magni ali cuius boni;altera uel cupiditas recte,uel libido di ci poteſt: quæ eſt immoderata appetitio opinati magni boni rationi nõ obtemperãs.ergo hæc duo genera,uoluptas geſtiens,& libido,bonorum opi nione turbantur vt duo reliqua, metus & ægritu do,malorum.nam et metus opinio magni mali im pendentis:& ægritudo eſt opinio magni mali præ ſentis: & quidem recens opinio talis mali, vt in eo rectum videatur eſſe angi:id autem eſt, vt is, qui doleat,oportere opinetur ſe dolere.his autem perturbationibus,quas in vita hominum ſtultitia quaſi quaſdam immittit furias,atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum eſt,ſi volumus hoc,quod datum eſt uitæ,tranquille,placideq; traducere.ſed cæteras alias;nunc ægritudinẽ,ſi poſſumus,depellamus:id enim ſit propoſitũ

quando quidem eam tu videri tibi ĩ ſapientem ca dere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo: tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis; omni contentione velis, vt ita dicã, remisq; fugiẽda. qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam a ſocero Oenomao Rege Hippo damiam raptis nactus nuptijs. Iouis iſte quidem pronepos. tam ne ergo abiectus, tamq; fractus?

» *Nolite (inquit) hoſpites adire ad me ilico iſtic,*
» *Ne contagio mea bonis, vmbra ne obſit:*
» *Tanta vis ſceleris in corpore hæret.*

Tu te Thyeſta damnabis, orbabiſq; luce propter uim ſceleris alieni? quid? illũ filium ſolis nõ ne patris ipſius luce indignum putas?

» *Refugere oculi; corpus macie extabuit:*
» *Lacrymę peredere humore exangueis genas:*
» *Situ nidoris barba pedore horrida,*
» *Atq; intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrum.*

hæc mala ò ſtultiſſime Aeeta ipſe tibi addidiſti. non inerant in ijs, quæ ti caſus inuexerat. & quidem inueterato malo, cum tumor animi reſediſſet. eſt autem ægritudo, vt docebo, in opinione mali recẽtis. ſed mœres videlicet regni deſiderio, nõ filiæ: illam enim oderas, & iure fortaſſe; regno nõ ęquo animo carebas. eſt autem impudens luctus mœrore ſe conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrannus Syracuſis ex pulſus Corinthi pueros docebat, vſq; eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudẽtius, qui bellum gereret cum ijs, qui eius non tulẽ

rant ſuperbiã?is cum reſtitui in regnũ nec Veien tium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe cõtuliſſe dicitur, inq; ea vrbe ſenio, & ægritudine eſſe cõfectus. hoc tu igitur cenſes ſapienti accidere poſſe, vt ægritudine opprimatur, ideſt miſeria? nã cum omnis perturbatio miſeria eſt, tum carnificina eſt ægritudo. habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens, humilitatem metus: ſed ægritudo maiora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planeq; conficit. hanc niſi exuimus ſic, vt abijciamus; miſeria carere non poſſumus. at hoc quidem perſpicuum eſt, tum ægritudinem exiſtere, cũ quid ita viſum ſit, vt magnum quoddam malum adeſſe, & urgere videatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem eſſe natura, vt quicunq; intueatur in aliquod maius malũ, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ęgritudinem effici cenſent, ſed inſperato, nec opinato malo eſt id quidem non mediocre ad ægritudinẽ augendã: uidentur enim oĩa repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

" Ego cũ genui, tũ moriturũ ſciui, & ei rei ſuſtuli.
" Prętere ad Troiã cũ miſi ad defendẽdã Gręciã,
" Sciebã me in mortiferũ bellũ, nõ ĩ epulas mittere.

hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia lõge ante videris. itaq; apud Euripidem a Theſeo dicta laudantur: licet enim, vt ſæpe facimus, in latinum illa conuertere.

„ Nam, qui hæc audita a docto meminiſſem viro, „
„ Futuras mecum commentabar miſerias:
„ Aut mortem acerbam, aut exilij mœſtã fugam, „
„ Aut ſemper aliquam molem meditabar mali:
„ Vt, ſi qua inuecta dirĩtas caſu foret,
„ Ne me imparatum cura laceraret repens.

quod autem Theſeus a docto viro ſe audiße dicit, id de ſe ipſo loquitur Euripides: fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixiße, ſciebam me genuiſſe mortalem, quę vox declarat ijs eſſe hæc acerba, a quibus non fuerint cogitata, ergo id quidem nõ eſt dubium, quin omnia, quæ mala putantur, ſint improuiſa grauiora: itaque quanquam non hęc vna res efficit maximam ęgritudinem: tamen, quoniam multum poteſt prouiſio animi, et ꝑparatio ad minuendum dolorem, ſint ſemper omnia homini humana meditata. & nimirum hęc eſt illa præſtans, & diuina ſapientia; perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cum acciderit; nihil, antequam euenerit, non euenire poſſe arbitrari.

„ Quamobrem omnes, cum ſecundę res ſunt maxime, tum maxime
„ Meditari ſecum oportet, quo pacto aduerſam ærumnam ferant:
„ Pericula, damna, exilia peregre rediens ſemper cogitet,
„ Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filię.

,, *Communia eſſe hæc, fieri poſſe: ut ne quid animo ſit nouum:*

,, *Quidquid præter ſpẽ eueniat, omne id deputare eſſe in lucro.*

ergo hoc Terentius à philoſophia ſumptum cum tam commode dixerit, nos, è quorum fontibus id hauſtum eſt, non & dicemus hoc melius, & conſtantius ſentiemus? hic eſt enim ille uultus ſemper idem, quem dicitur Xantippe prædicare ſolita in viro ſuo fuiſſe Socrate, eodem vultu ſemper ſe uidiſſe exeuntem illum domo & reuertentem: nec vero ea frõs erat, quæ M. Craſſi illius veteris, quẽ ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucilius, ſed tranquilla, & ſerena: ſic enim accipimus. iure autem erat ſemper idem vultus, cũ mentis, a qua bis fingitur, nulla fieret mutatio. quare accipio equidem a Cyrenaicis hæc arma contra caſus, & euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmiditatione frangantur: ſimulq; iudico, malum illud opinionis eſſe, non naturæ: ſi enim in re eſſent, cur fierent prouiſa leuiora? ſed eſt, iiſdem de rebus quod dici poſſit ſubtilius, ſi prius Epicuri ſententiam viderimus, qui cenſet neceſſe eſſe omneis in ægritudine eſſe, qui ſe in malis eſſe arbitrentur, ſiue illa ante prouiſa, & exſpectata ſint, ſiue inueterauerint: nam neque vetuſtate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora: ſtultamq; etiã eße meditationem futuri mali, aut fortaſſe ne futuri quidem: ſatis eſſe odioſum malum omne, cũ veniſſet. qui autem ſemper cogitauißet, accidere poße ali

quid aduerſi,ei fieri illud ſempiternum malũ: ſit vero ne futurum quidem ſit, fruſtra ſuſcipi miſeriam voluntariam:ita ſemper angi aut accipiendo,aut cogitando malo.leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda moleſtia,& reuocatione ad contemplãdas voluptates:parere enim cenſet animum rationi poſſe,&, quò illa ducat, ſequi. vetat igitur ratio intueri moleſtias:abſtrahit ab acerbis cogitatiõibus hebetem aciem ad miſerias contemplandas: à quibus cum cecinit receptui,impellit rurſum,& incitat ad conſpiciendas,totaq; mente contrectandas varias voluptates, quibus ille & præteritarum memoria, & ſpe conſequentium ſapientis uitam refertam putat.Hæc noſtro more nos diximus, Epicurei dicũt ſuo.ſed,quæ dicãt,uideamus quomodo negligamus.Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarũ:nihil eſt enim, quod tam obtundat,eleuetq; ægritudinem, quàm perpetua ĩ omni vita cogitatio,nihil eſſe quod accidere non poſſit; quàm meditatio conditionis humanæ,quàm vitæ lex, commentatioq; parendi: quæ non hoc affert, vt ſemper mœreamus,ſed vt nunquam:neque enim qui rerum naturam,qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cũ hæc cogitat,ſed tum vel maxime ſapientiæ fungitur munere:vtrumq;.n.conſequitur,vt & conſiderandis rebus humanis proprio philoſophiæ fruatur officio,& aduerſis caſibus triplici conſolatione ſanetur: primum, quòd

pſſe accidere diu cogitauerit; quæ cogitatio vna maxime moleſtias omnes extenuat, & diluit: deinde, quòd humana ferenda intelligit poſtremo; quòd uidet nullum malum eſſe niſi culpam; culpā autem nullam eſſe, cum id, quod ab homine nō potuerit præſtari euenerit. nam reuocatio illa quàm affert, cum a contuendis nos malis auocat, nulla eſt: non eſt enim in noſtra poteſtate, fodicantibus ijs rebus, quas malas eſſe opinemur, diſſimulatio, vel obliuio, lacerant, vexant, ſtimulos admouent ignes adhibent, reſpirare non ſinunt: & tu obliuiſci iubes, quod contra naturam eſt: quod à natura datum eſt; auxilium extorques inueterati doloris? eſt enim tarda illa qdem medicina; ſed tamen magna, quàm affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuiſci malorum; diceres aliqd. & magno quidem philoſopho dignum, ſi ea bona ſentires eſſe, quæ eſſent homine digniſſima. Pythagoras mihi ſic diceret, aut Socrates, aut Plato quid taces? aut quid mœres? aut cur ſuccumbis, cediſq; fortunæ? quę ut peruellere te forſitan potuerit, & pungere, nō potuerit certe vires frangere. magna vis eſt in uirtutibus, eas excita, ſi forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo; quæ te animo tanto eſſe coget, vt omnia, quę poſſint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia; quæ eſt eadem moderatio, a me quidem paullò ante appellata frugalitas, quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. quid eſt autem nequius, aut turpius effœminato viro?

ne

ne iuſtitia quidem ſinet iſta facere: cui minimum eſſe videtur in hac cauſſa loci. quę tamē ita dicet, dupliciter eſſe te iniuſtum; cum & alienum appetas, qui mortalis natus, condictionem poſtules immortalium; & grauiter feras te, quod utendum acceperis, reddidiſſe. prudentiæ uero quid reſpondebis dicenti uirtute ſe eſſe contentam, quo modo ad bene viuendum, ſic & ad beate? quę ſi extrin- ſecus religata pendeat, & non oriatur ex ſe, & rurſus ad ſe reuertatur; & omnia ſua complexa nihil quęrat aliunde; non intelligo, cur aut uerbis tam uehementer ornanda, aut re tantopere expetenda videatur. ad hæc bona ne ſi reuocas Epicure, pareo, ſequor, vtor te ipſo duce, obliuiſcor etiā malorum, ut iubes; eoq; facilius, quòd ea ne in malis quidem ponēda cenſeo. ſed traducis cogitationes meas ad uoluptates: quas? corporis credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel ſpe cogitentur. nūquid eſt aliud? recte ne interpretor ſētentiam tuam? ſolent enim iſti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiente Athenis ſenex Zeno, iſtorum acutiſſimus, contendere, & magna uoce dicere ſolebat, eum eſſe beatum, qui præſentibus uoluptatibus frueretur, confideretq; ſe fruiturū aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non in- "
teruenienteiaut, ſi interueniret, ſi ſummus foret, "
futurum breuem; ſi productior, plus habiturū iu- "
cundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum, "
præſertim ſi & ante perceptis bonis cōtētus eſſet, "

nec deos extimeſceret. Habes formam Epicuri vitæ beatę, verbis Zenonis expreſſam, nihil vt poſſit negari. quid ergo? huiuſne vitæ propoſitio, & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, aut Aeetam, de quo paullo ante dixi, aut Thelamonē pulſum patria exulantem, atque egentem? in quo hęc admiratio fiebat:

» *Hiccine eſt Thelamon ille, modo quem gloria ad cælum extulit,*

» *Quem ſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua.*

quòd ſi cui, vt ait idem, ſimul animus cum re concidit, a grauibus illis antiquis philoſophis petenda medicina eſt, non ab his voluptarijs. quā enim iſti bonorum copiam dicunt? fac ſane ſummum bonum eſſe non dolere. quanquam id nō vocatur voluptas. ſed nō neceſſe eſt nunc omnia. id ne ē, quò traducti luctum leuemus? ſit ſane ſummum malū dolere: in eo igitur qui non eſt, ſi malo careat, continuò ne fruitur ſummo bono? quid tergiuerſamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatē, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt hæc tua verba, nec ne? in eo quidē libro, qui continet omnem diſciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. Nec equidem habeo quod intelligā
» *bonum illud detrahens eas voluptates, quæ ſapo-*
» *re percipiuntur; detrahens eas etiam, quę auditu,*
» *& cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis*
» *percipiūtur oculis, ſuaues motiones, ſiue quæ aliæ*

„ voluptates in toto homine gignuntur quolibet e
„ ſenſu. Nec vero ita dici poteſt, mentis lætitiã ſo-
„ lam eſſe in bonis: lætantem enim mentem ita noui
„ ſpe eorum omnium quę ſupra dixi fore, vt natu-
„ ra iis patiens dolore careat. atq; hæc quidem his
„ verbis, quiuis vt intelligat quã voluptatem norit
„ Epicurus. deinde paullo infra. Sæpe quæſiui (in-
„ quit) ex iis, qui appellantur ſapientes, quid habe
„ rent, quod in bonis relinquerent, ſi illa detraxiſ-
„ ſent, niſi ſi vellent voces inanes fundere: nihil ab
„ his potui cognoſcere: qui ſi virtutes ebullire vo
„ lent, & ſapientias, nihil aliud dicent, niſi eã viã.
quà efficiantur eæ voluptates, quas ſupra dixi.
Quæ ſequuntur, in eadem ſententia ſunt: totuſq; liber, qui eſt de ſummo bono, refertus & ſenten tiis, & verbis talibus eſt. ad hanccine igitur vitã Thelamonem illum reuocabis, vt leues ęgritudi nem? & ſi quem tuorum afflictum mœrore vide ris, huic acipenſerem potius, quàm aliquem So craticum libellum dabis? αὐλῶν hortabere vt au diat voces potius, quàm Platonis? expones, quæ ſpectet florida, & varia? faſciculum ad nares ad mouebis? incendes odores? & ſertis redimiri iube bis, & roſa? ſi vero aliquid etiam, tum plane lu- ctum omnem abſterſeris? hęc Epicuro confitenda ſunt, aut ea, quæ modo expreſſa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abiicien dus: eſt enim conſertus uoluptatibus. quęrendum igitur, quemadmodũ ægritudine priuemus eum, qui ita dicat:

„ Pol mihi fortuna magis nũc deſit, quàm genus:
„ Nanque regnum ſuppetebat mihi: vt ſcias quanto e loco,
„ Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna occidat.

quid? huic calix mulſi impigendus eſt, vt plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

„ Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ.

huic ſubuenire debemus: quærit enim auxilium.

„ Quid petam præſidi, aut exequar? quo ue nunc auxilio, aut fuga,
„ Freta ſim? arce, & vrbe orba ſum: quò accedam? quò applicem?
„ Cui nec aræ patriæ domi ſtant; fractæ, & diſiiectæ iacent:
„ Fana flamma deflagrata: toſti alti ſtant parietes
„ Deformati, atque abiete criſpa.

ſcis, quę ſequantur: & illud in primis,

„ O pater, ò patria, ò Priami domus,
„ Septum altiſono cardine templum:
„ Vidi ego te, aſtante ope barbarica,
„ Teſtis cælatis, laqueatis,
„ Auro, ebore inſtructam regifice

ò poetã egregium: quanquã ab his cantoribus Euphorionis cõtẽnitur. ſentit oĩa repentina, & inopinata eſſe grauiora. exaggeratis igitur Regis opibus, q̃ uidebãtur ſempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,

Iouis aram ſanguine turpari.

prȩclarum carmen: eſt enim & rebus, & uerbis, et modis lugubre. eripiamus huic ægritudinẽ: quo modo? collocemus ĩ culcitra plumea: pſaltriã adducamus: cedrũ incendamus: demus ſcutellã dulciculæ potionis. aliquid prouideamus & cibi, hæc tandem bona sũt, quibus ægritudines grauiſſimæ detrahantur? tu enim paullo ante ne intelligere teqdem alia bona dicebas. reuocari igitur oportere a mœrore ad cogitationẽ bonorũ, cõueniret mihi cum Epicuro, ſi, quid eßet bonũ, conueniret. dicet aliquis: quid? ergo tu Epicurum exiſtimas iſta voluiſſe, aut libidinoſas eius fuiſſe ſententias? ego vero minime: uideo .n. ab eo dici multa ſeuere, multa præclare. itaq;, ut ſȩpe dixi, de acumine eius agitur, nõ de moribus. quãuis ſpernat uoluptates eas quas modo laudauit: ego tamen meminero, qđ videatur ei ſummũ bonũ: nõ enim verbo ſolũ poſuit voluptatem, ſed explanauit qd diceret: ſaporem, inqt, & corporũ cõplexum, & ludos, atq; cantus, & formas eas, quibus oculi iucunde moueantur. num fingo? num mentior? cupio refelli: quid enim laboro, niſi vt veritas in omni quæſtione explicetur? at idẽ ait nou creſcere uoluptatẽ dolore detracto, ſummãq; uoluptatem nihil dolere. paucis uerbis tria magna peccata: unum, quòd ſecum ipſe pugnat: modo enim, ne ſuſpicari qdem ſe quidquam bonũ. niſi ſenſus quaſi tillarentur uoluptate: nũc aũt, ſummam uoluptatem eße dolore carere. poteſt ne magis ſecum ipſe pugnare? alterum eſt pec

catum, quòd, cum in natura tria ſint, vnum gaudere, alterum dolere, tertiũ nec gaudere, nec dolere, hic putat primũ, & tertiũ idem eſſe, nec diſtinguit a non dolendo voluptatẽ. tertium peccatum cõmune cũ quibuſdã, quòd, cum virtus maxime expetatur, eiuſq; adipiſcendę cauſſa philoſophia quęſita ſit, ille a virtute ſummũ bonum ſeparauit. at laudat, & ſæpe, uirtutem. & quidem C. Gracchus, cũ largitiones maximas feciſſet, et effudiſſet ærariũ, uerbis tamẽ defendebat ęrariũ. quid uerba audiam, cum facta videã? Piſo ille Frugi ſemper contra legem frumentariá dixerat. is lege lata conſularis ad frumentũ accipiẽdum uenerat, animaduertit Gracchus in concione Piſonem ſtantẽ. quęrit audiente populo Ro. qui ſibi cõſtet, cũ ea lege frumẽtũ petat, quã diſſuaſerat? nolim, inquit, mea bona Gracche tibi viritim diuidere liceat: ſed ſi facias, partẽ petam. parum ne declarauit vir grauis, & ſapiens, lege Sempronia patrimoniũ publicum diſſipari? lege oratiões Gracchi: patronũ ærarij ẽe dices. negat Epicurus iucunde poſſe uiui, niſi cũ uirtute uiuatur; negat ullã in ſapientẽ uim eſſe fortunæ: tenuem uictum antefert copioſo: negat vllũ eſſe tempus, quo ſapiẽs nõ beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cũ uoluptate pugnantia. nõ iſtã dicit uoluptatem. dicat quamlibet; nempe eã dicit, in qua uirtutis nulla pars inſit. age, ſi voluptatem nõ intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur eius eſſe, q dolore ſummum malum metiatur, mentionẽ facere uirtutis. & con

querũtur quidã Epicurei uiri optimi(nã nullum genus eſt minus malitioſum) me ſtudioſe dicere cõtra Epicurum.ita credo,de honore,aut de dignitate cõtendimus.mihi ſummum in animo bonum uidetur,illi autem ĩ corpore:mihi in uirtute,illi in uoluptate.et illi pugnãt;& qdem uicinorum fidẽ ĩplorãt;multi autem ſunt,q ſtatim cõuolent: ego ſumis, q dicam me non laborare, actum habiturũ quod egerint.qnid enim? de bello Punico agitur? de quo ipo cũ aliud M.Catoni,aliud L. Lẽtulo uideretur,nulla inter eos concertatio unquã fuit. hi nimis iracunde agunt,præſertim cũ ab his nõ ſane animoſe defendatur ſentẽtia,pro qua nõ in ſenatu,nõ in concione,nõ apud exercitũ,neq; apud Cenſores dicere audeant.ſed cum iſtis alias,& eo qdem animo,nullũ vt certamen inſtituã, verum dicentibus facile cedã.tantum admonebo:ſi maxime verũ ſit,ad corpus omnia referre ſapientẽ;ſiue, ut honeſtius dicã,nihil facere,niſi quod expediat;ſiue omnia referre ad vtilitatẽ ſuã; quoniam hæc plauſibilia non ſunt,vt in ſinu gaudeant,glorioſe loqui deſinãt. Cyrenaicorũ reſtat ſententia: qui tũ ægritudinẽ cenſent exſiſtere,ſi nec opinato quid euenerit.eſt id quidẽ magnũ,ut ſupra dixi: etiã Chryſippo ita videri ſcio,quod prouiſum ante non ſit,id fieri vehementius.ſed non ſint in hoc omnia:quãquã hoſtiũ repes, aduentus magis aliquanto cõturbat, quã expectatus: et maris ſubita tẽpeſtas,q̃ ante prouiſa, terret nauigantes vehementius:et eiuſmodi ſunt pleraq;,ſed cũ diligẽter

nec opinatorum naturā cōſideres, nihil aliud repe rias, niſi omnia ſubita videri maiora, & qdem ob duas cauſſas; primum qđ quanta ſīt quæ accidūt, cōſiderandi ſpatium nō datur: deinde cū videtur prçcaueri potuiſſe, ſi prouiſum eßet, quaſi culpa contractū malū ægritudinē acriorem facit. qđ ita eſſe dies declarat. quæ procedens ita mitigat, vt iiſdem malis manentibus non modo leniatur ægri tudo, ſed in pleriſque tollatur. Carthaginiēſes mul ti Romæ ſeruierunt; Macedones, rege Perſe capto. uidi etiam in Peloponneſo, cum eßem adoleſcens, quoſdam Corinthios hi poterant omnes eadem illa de Andromācha deplorare,

Hæc omnia uidi.-

ſed & iam decantauerunt fortaße: eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu, & ſtatu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: magiſq; me mouerāt Corinthi ſubito aſpectæ parietinæ, quæ ipſos Corinthios, quorū animis diuturna cogitatio callum uetuſtatis obduxerat. legimus librum Clitomachi, quē ille euerſa Carthagine miſit cōſolandi cā ad captiuos ciues ſuos. ī eo eſt diſputatio ſcripta Carneadis: quā ſe ait in cōmentariū retuliſſe. cū ita poſitū eßet, uideri fore ī ægritudine ſapientē patria capta: quæ Carneades cōtra dixerit, ſcripta ſunt. tāta igitur calamitatis prçsētis adhibetur a philoſopho medicina, quāta īueteratæ ne deſideratur qdē. nec ſi aliquot ānis poſt idē ille liber captiuis miſſus eſſet, uulneribus mederetur, ſed cicatricibus: sēsim. n. et pedetētī progrediēs extenua

tur dolor:nō quo ipſa res īmutari ſoleat,aut poſſit,ſed id,quod rō debuerat,uſus docet, minore eſſe ea,q̃ ſint viſa maiora.quid ergo opus eſt,dicet aliquis,ratione,aut omnino cõſolatione vlla, qua ſolemus uti,cum leuare dolorem mærentium volumus?hæc.n.fere tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri.atqui tolerabilius feret incommodum,qui cognouerit,neceſſe homini tale aliquid accidere.hæc enim oratio de ipſa ſumma mali nihil detrahit: tantum modo affert, nihil eueniſſe,quod non opinandum fuiſſet.neque tamen genus id orationis in cõſolando non ualet: ſed id haud ſciã an plurimũ.ergo iſta nec opinata non habent tantam vim,ut ægritudo ex his omnis oriatur: feriunt enim fortaſſe grauius, non id efficiunt,ut ea,quę accidant, maiora videantur. quia recentia ſunt,videntur,non quia repentina. duplex eſt igitur ratio veri reperiendi,nõ in ijs ſolum,quę mala,ſed in ijs etiam, quæ bona uidentur.nam aut de ipſius rei natura,qualis, & quanta ſit,quęrimus,vt de paupertate nonnunquam; cuius onus diſputando leuamus, docentes, quàm parua,& quàm pauca ſint,quę natura deſideret: aut à diſputandi ſubtilitate orationem ad exempla traducimus.hic Socrates commemoratur, hic Diogenes,hic Cæcilianum illud,

" Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.

cũ enim pauptatis una, eademq; ſit vis, qdnam dici poteſt quamobrem C.Fabritio tolerabilis ea fuerit,alij negent ſe ferre poſſe?huic igitur alteri

generi ſimilis eſt ea ratio cõſolandi, quæ docet humana eſſe, quæ acciderint. non enim id ſolum continet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis humani; ſed ſignificat tolerabilia eſſe, quæ & tulerint, & ferant ceteri. de paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. de contemnendo honore; multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipſum beatiores: eorumq;, qui priuatum otium negtoijs publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur: nec ſiletur illud potentiſſimi Regis Anapæſtum, qui laudat ſenẽ, & fortunatũ eſſe dicit, quòd inglorius ſit, atq; ignobilis ad ſupremum diẽ peruenturus. ſimiliter commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum prędicantur: eorumq;, qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. ſic perpeſſio ceterorũ facit, ut ea, quæ acciderint, multo minora, quã quanta ſint exiſtimata, videantur. ita fit ſenſim cogitantibus, ut, quantum ſit ementita opinio, appareat. atq; hoc idem & Telamon ille declarat,

„ Ego cum genui, moriturum ſciui:

& Theſeus,

„ Futuras mecum commentabar miſerias:

et Anaxagoras, ſciebam me genuiſſe mortalem. hi enim omnes diu cogitãtes de rebus humanis, intelligebãt eas nequaquã pro opinione uulgi ẽe extimeſcẽdas. & mihi qdem videtur idẽ fere accidere ijs, qui ante meditantur, quòd ijs, quibus medetur dies: niſi qđ ratio quædam ſanat illos, hos ipſa natura, intellecto eo, quod remediũ illud continet

malũ, qđ opinatũ ſit eſſe maximum, nequaquam eſſe tantũ, vt uitã beatã poſſit euertere. hoc igitur efficitur, vt ex illo nec opinato plaga maior ſit, nõ vt illi putant, vt cum duobus pares caſus euenerint, is modo ęgritudine afficiatur, cui ille nec opinatus caſus euenerit. itaque dicuntur nonnulli in mœrore, cum de hac communi omnium condicione audiſſent, ea lege nos eſſe natos, ut nemo ĩ perpetuũ eſſe poſſet expers mali, grauius etiam tuliſſe. quocirca Carneades, ut video noſtrum ſcribere Antiochum, reprehendere Cryſippum ſolebat laudantem Euripideum carmen illud,

" *Mortalis nemo eſt, quem non attingat dolor,*
" *Morbuſq;. multi ſunt humandi liberi,*
" *Rurſum creandi; morſq; eſt finis omnibus,*
" *Quæ generi humano angorẽ nequidquã afferũt.*
" *Reddenda eſt terræ terra: tum vita omnibus*
" *Metenda, vt fruges. ſic iubet neceſſitas.*

negabat genus hoc orationis quidquã omnino ad leuandam ęgritudinẽ ptinere: id enĩ ipſum dolendũ eſſe dicebat, qđ in tam crudelẽ neceſſitatẽ incidiſſemus, nam illã qdẽ orationẽ ex cõmemoratione alienorũ malorũ ad maleuolos conſolandos eſſe accõmodatã. mihi uero lõge uidetur ſecus. nam et neceſſitas ferẽdæ cõdictionis humanæ quaſi cũ deo pugnare cohibet, admonetq; eſſe hominẽ; quę cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorum nõ vt animum maleuolorũ oblectet, affertur, ſed vt ille, qui mœret, ferẽdũ ſibi adceſeat, quod videat multos moderate, & tranquil

le tuliſſe:oībus.n.modis fulciendi ſunt, qui ruunt, nec cohęrere poſſunt propter magnitudinē ęgritu dinis.ex quo ipſá ægritudinē λύπην Chryſippus quaſi λύσιν,id eſt ſolutionē totius hominis,appellatá putat.q̃ tota poterat euelli explicata, vt principio dixi,cauſſa ægritudinis.eſt.n.nulla alia,niſi opinio,& iudiciū magni præſentis, atq; urgentis mali.itaq; et dolor corporis,cuius eſt morſus acerrimus,perfertur ſpe propoſita boni: & acta ætas honoſte,ac ſplēdide tātā affert cōſolationē,ut eos, qui ita vixerint, aut non attingat ægritudo, aut ꝑleuiter pūgat animi dolor.ſed hāc opinionē mali cū illa ēt opinio acceſſit,oportere, rectum eſſe, ad officium ꝑtinere,ferre illud ægre, quod acciderit;tum deniq; efficitur illa grauis ęgritudinis perturbatio.ex hac opinione ſunt illa varia,et deteſtabilia genera lugēdi,pedores,muliebres lacerationes genarū,pectoris, feminū,capitis ꝑcuſſiones. hic ille Agamemnō Homericus,et idē Accianus,

,, Scindens dolore identidem intonſam comam.

in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum Regem ī luctu capillū ſibi euellere,quaſi caluitio mæror leuaretur. ſed hæc oīa faciunt opinantes ita fieri oportere.itaq; et Aeſchines ī Demoſthenem inuehitur,qđ is ſeptimo die poſt filię mortem hoſtias īmolaſſet.at quàm rhetorice? quàm copioſe? quas ſententias colligit? q̃ verba cōtorquet?ut licere quiduis rhetori intelligas quæ nemo probaret,niſi inſitum illud ī animis haberemus,omneis bonos interitu ſuorū quā grauiſſime mærere opor

tere. ex hoc euenit, vt in animi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophõte,

" *Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis*
" *Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.*

& Niobe fingitur lapidea, propter æternũ credo in luctu ſilentium. Hecubã autem putant pp animi acerbitatẽ quandã, et rabiẽ fingi ĩ canẽ eſſe cõuerſam. ſunt aũt alij, quos in luctu cũ ipſa ſolitudine loq ſepe delectat. ut illa apud Ennium nutrix,

" *Cupido cepit miſeriam nunc me, proloqui*
" *Cœlo atq; terræ Medeæ miſerias.*

hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore: maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri. quòd ſi qui forte, cum in luctu eſſe uellet, aliquid fecerunt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocant ſe rurſus ad mœſtitiam, peccatiq; ſe inſimulant, quòd dolere intermiſerint. pueros vero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec verbis ſolum, ſed etiam verberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt, aut dictum: plorare cogunt. qđ ? ipſa remiſſio luctus cũ eſt conſecuta, intellectumq; eſt nihil profici mœrendo, non ne declarat fuiſſe totum illud voluntarium ? quid ille Terentianus ipſe ſe puniens, id eſt
-- ἑαυτὸν τιμωρούμενος ?

" *Decreui tantiſper me minus iniurię*
" *Chremes meo gnato facere, dum fiam miſer.*

hic decernit, vt miſer ſit. num quis igitur quidquã decernit inuitus ?

" *Malo quidem me quouis dignum deputem.*

malo ſe dignum deputat, niſi miſer ſit. vides ergo opinionis eſſe, non naturę malum. quid, quòd res ipſa lugere prohibet? ut apud Homerum quotidianæ neces, interituſq; multorũ ſedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur;

» Nanq; nimis multos, atq; omni luce, cadentes
» Cernimus: vt nemo poſſit mœrore vacare,
» Quo magis eſt, æquum tumulis mãdare peremptos
» Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, cum velis, tempori ſeruientem. an eſt vllum tempus, quoniã quidem res in noſtra poteſtate eſt, cui non ponendæ curæ ægritudinis cauſſa ſeruiamus? conſtabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Põpeium uidiſſent, cum ĩ illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimoque ſpectaculo ſibi timerent, quòd ſe claſſe hoſtiũ circunfuſos uiderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem adipiſcerentur fuga; poſteaquam Tyrum veniſſent, tum afflictari, lamentariq; cœpiſſe. timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac ſapientia vera nõ poterit? quid eſt autem, quòd plus valeat ad ponẽdum dolorem, quàm cum eſt ĩtellectum nihil proſici, et fruſtra eſſe ſuſceptum? ſi igitur deponi põt etiam non ſuſcipi poteſt. voluntate igitur, & iudicio ſuſcipi ægritudinem cõfitẽdum eſt. idq; indicatur eorum patientia, q cum multa ſint ſępe perpeſſi, facilius ferunt, q dquid accidit. obduruiſſeq; ſeſe cõtra fortunã arbitrantur, ut ille apud Euripidẽ

» Si mihi nunc triſtis primum illuxiſſet dies,

„ *Nec tam erumnoſo nauigauiſsem ſalo,*
„ *Eſſet dolendi cauſſa, vt iniecto equulei*
„ *Fræno repente tactu exagitantur nouo.*
„ *Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.*

defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leuiores intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſſam atq; fõtem eſſe mœroris philoſophi ſummi, nec dũ tamen ſapientiã conſecuti, non ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes; neq; inſipientia ullum maius malũ eſt: neq; tamen lugent, quid ita? quia huic generi malorũ non affingitur illa opinio, rectũ eſſe, & æquum, et ad officium pertinere, ęgre ferre, quòd ſapiens nõ ſis. quod idem affingimus huic ægritudini: in qua luctus ineſt: quæ omnium maxima eſt. itaque Ariſtoteles, ueteres philoſophos accuſans, q. exiſtimauiſſent philoſophiam ſuis ĩgenijs eſſe perfectam, ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe videre, quòd paucis annis magna acceſſio facta eſſet breui tẽpore philoſophiam planè abſolutã fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturã dicitur, quòd ceruis, & cornicibus uitam diuturnã, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorũ maxime interfuiſſet, tã exiguam vitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe lõginquior, futurũ fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominũ uita erudiretur. querebatur igitur ſe tũ, cum illa uidere cœpiſſet, extingui. quid? ex ceteris philoſophis nõ ne optimus, et grauiſſimus quiſq; confitetur, multa ſe ignorare? & multa ſibi

nec deos extimeſceret. Habes formam Epicuri vitæ beatę, verbis Zenonis expreſſam, nihil vt poſſit negari. quid ergo? huius ne vitæ propoſitio, & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, aut Aeetam, de quo paullo ante dixi, aut Thelamonē pulſum patria exulantem, atque egentem? in quo hęc admiratio fiebat:

,, Hiccine eſt Thelamon ille, modo quem gloria ad cælum extulit,

,, Quem ſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua.

quòd ſi cui, vt ait idem, ſimul animus cum re concidit, a grauibus illis antiquis philoſophis petenda medicina eſt, non ab his voluptarijs. quā enim iſti bonorum copiam dicunt? fac ſane ſummum bonum eſſe non dolere. quanquam id nō vocatur voluptas. ſed nō neceſſe eſt nunc omnia, id ne ē, quò traducti luctum leuemus? ſit ſane ſummum malū dolere: in eo igitur qui non eſt, ſi malo careat, continuò ne fruitur ſummo bono? quid tergiuerſamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatē, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt hæc tua verba, nec ne? in eo quidē libro, qui continet omnem diſciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet finge-
,, re) dicis hæc. Nec equidem habeo quod intelligā
,, bonum illud detrahens eas voluptates, quæ ſapo-
,, re percipiuntur; detrahens eas etiam, quę auditu,
,, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis
,, percipiūtur oculis, ſuaues motiones, ſiue quæ aliæ

„ *voluptates in toto homine gignuntur quolibet e*
„ *ſenſu. Nec vero ita dici poteſt, mentis lætitiã ſo-*
„ *lam eſſe in bonis: lætantem enim mentem ita noui*
„ *ſpe eorum omnium quę ſupra dixi fore, vt natu-*
„ *ra ijs patiens dolore careat. atq; hæc quidem his*
„ *verbis, quiuis vt intelligat quã voluptatem norit*
„ *Epicurus. deinde paullo infra. Sæpe quæſiui (in-*
„ *quit) ex ijs, qui appellantur ſapientes, quid habe*
„ *rent, quod in bonis relinquerent, ſi illa detraxiſ-*
„ *ſent, niſi ſi vellent voces inanes fundere: nihil ab*
„ *his potui cognoſcere: qui ſi virtutes ebullire vo*
„ *lent, & ſapientias, nihil aliud dicent, niſi eã viã.*
qua efficiantur eæ voluptates, quas ſupra dixi.
Quæ ſequuntur, in eadem ſententia ſunt: totuſq; liber, qui eſt de ſummo bono, refertus & ſententijs, & verbis talibus eſt. ad hanccine igitur vitã Thelamonem illum reuocabis, vt leues ęgritudinem? & ſi quem tuorum afflictum mœrore videris, huic acipenſerem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? ἀυλῶν hortabere vt audiat voces potius, quàm Platonis? expones, quæ ſpectet florida, & varia? faſciculum ad nares admouebis? incendes odores? & ſertis redimiri iubebis, & roſa? ſi vero aliquid etiam, tum plane luctum omnem abſterſeris? hęc Epicuro confitenda ſnnt, aut ea, quæ modo expreſſa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abijciendus: eſt enim confertus uoluptatibus. quęrendum igitur, quemadmodũ ægritudine priuemus eum, qui ita dicat:

„ Pol mihi fortuna magis nũc deſit, quàm genus?
„ Nanque regnum ſuppetebat mihi: vt ſcias quanto e loco,
„ Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna occidat.

quid? huic calix mulſi impigendus eſt, vt plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

„ Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ.

huic ſubuenire debemus: quærit enim auxilium.

„ Quid petam præſidi, aut exequar? quo ue nunc auxilio, aut fuga,
„ Freta ſim? arce, & vrbe orba ſum: quò accedam? quò applicem?
„ Cui nec arę patriæ domi ſtant; fractæ, & diſiectę iacent:
„ Fana flamma deflagrata: toſti alti ſtant parietes
„ Deformati, atque abiete criſpa.

ſcis, quę ſequantur: & illud in primis,

„ O pater, ò patria, ò Priami domus,
„ Septum altiſono cardine templum:
„ Vidi ego te, aſtante ope barbarica,
„ Teſtis cælatis, laqueatis,
„ Auro, ebore inſtructam regifice

ò poetã egregium: quanquã ab his cantoribus Euphorionis cõtẽnitur. ſentit oĩa repentina, & inopinata eſſe grauiora. exaggeratis igitur Regis opibus, q̃ uidebãtur ſempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,

Iouis aram ſanguine turpari.

prçclarum carmen: eſt enim & rebus, & uerbis, et modis lugubre. eripiamus huic ægritudinẽ: quo modo? collocemus ĩ culcitra plumea: pſaltriã adducamus: cedrũ incendamus: demus ſcutellã dulciculæ potionis. aliquid prouideamus & cibi, hæc tandem bona sũt, quibus ægritudines grauiſſimæ detrahantur? tu enim paullo ante ne intelligere teqdem alia bona dicebas. reuocari igitur oportere a mœrore ad cogitationẽ bonorũ, coueniret mihi cum Epicuro, ſi, quid eßet bonũ, conueniret. dicet aliquis: quid? ergo tu Epicurum exiſtimas iſta voluiſſe, aut libidinoſas eius fuiſſe ſententias? ego vero minime: uideo. n. ab eo dici multa ſeuere, multa præclare. itaq;, ut ſçpe dixi, de acumine eius agitur, nõ de moribus. quãuis ſpernat uoluptates eas quas modo laudauit: ego tamen meminero, qđ videatur ei ſummũ bonũ: nõ enim verbo ſolũ poſuit voluptatem, ſed explanauit qd diceret: ſaporem, inqt, & corporũ cõplexum, & ludos, atq; cantus, & formas eas, quibus oculi iucunde moueantur. num fingo? num mentior? cupio refelli: quid enim laboro, niſi vt veritas in omni quæſtione explicetur? at idẽ ait nou creſcere uoluptatẽ dolore detracto, ſummãq; uoluptatem nihil dolere. paucis uerbis tria magna peccata: unum, quòd ſecum ĩpe pugnat: modo enim, ne ſuſpicari qdem ſe quidquam bonũ. niſi ſenſus quaſi titillarentur uoluptate: nũc aũt, ſummam uoluptatem eße dolore carere. poteſt ne magis ſecum ĩpe pugnare? alterum eſt pec

catum, quòd, cum in natura tria ſint, vnum gaudere, alterum dolere, tertiũ nec gaudere, nec dolere, hic putat primũ, & tertiũ idem eſſe, nec diſtinguit a non dolendo voluptatẽ. tertium peccatum cõmune cũ quibuſdã, quòd, cum virtus maxime expetatur, eiuſq; adipiſcendę cauſſa philoſophia quęſita ſit, ille a virtute ſummũ bonum ſeparauit. at laudat, & ſæpe, uirtutem. & quidem C. Gracchus, cũ largitiones maximas feciſſet, et effudiſſet ærariũ, uerbis tamẽ defendebat ęrariũ. quid uerba audiam, cum facta videã? Piſo ille Frugi ſemper contra legem frumentariã dixerat. is lege lata conſularis ad frumentũ accipiẽdum uenerat, animaduertit Gracchus in concione Piſonem ſtantẽ. quęrit audiente populo Ro. qui ſibi cõſtet, cũ eã lege frumẽtũ petat, quã diſſuaſerat? nolim, inquit, mea bona Gracche tibi viritim diuidere liceat: ſed ſi facias, partẽ petam. parum ne declarauit vir grauis, & ſapiens, lege Sempronia patrimoniũ publicum diſſipari? lege oratiões Gracchi: patronũ ærarij ẽe dices. negat Epicurus iucunde poſſe uiui, niſi cũ uirtute uiuatur; negat ullã in ſapientẽ uim eſſe fortunæ: tenuem uictum antefert copioſo: negat vllũ eſſe tempus, quo ſapiẽs nõ beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cũ uoluptate pugnantia. nõ iſtã dicit uoluptatem. dicat quamlibet; nempe eã dicit, in qua uirtutis nulla pars inſit. age, ſi voluptatem nõ intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur eius eſſe, ꝗ dolore ſummum malum metiatur, mentionẽ facere uirtutis. & con

queruntur quidā Epicurei uiri optimi(nā nullum genus eſt minus malitioſum) me ſtudioſe dicere cōtra Epicurum.ita credo,de honore,aut de dignitate cōtendimus.mihi ſummum in animo bonum uidetur,illi autem ĩ corpore:mihi in uirtute,illi in uoluptate.et illi pugnāt;& qdem uicinorum fidē ĩplorāt;multi autem ſunt,q ſtatim cōuolent: ego ſumis, q dicam me non laborare, actum habiturū quod egerint.qnid enim? de bello Punico agitur? de quo ipo cū aliud M.Catoni,aliud L. Lētulo uideretur,nulla inter eos concertatio unquā fuit. hi nimis iracunde agunt,præſertim cū ab his nō ſane animoſe defendatur ſentētia,pro qua nō in ſenatu,nō in concione,nō apud exercitū,neq; apud Cenſores dicere audeant.ſed cum iſtis alias,& eo qdem animo,nullū vt certamen inſtituā , verum dicentibus facile cedā.tantum admonebo:ſi maxime verū ſit,ad corpus omnia referre ſapientē;ſiue , ut honeſtius dicā,nihil facere,niſi quod expediat;ſiue omnia referre ad vtilitatē ſuā ;quoniam hæc plauſibilia non ſunt,vt in ſinu gaudeant,glorioſe loqui deſināt. Cyrenaicorū reſtat ſententia: qui tū ægritudinē cenſent exſiſtere,ſi nec opinato quid euenerit.eſt id quidē magnū,ut ſupra dixi: etiā Chryſippo ita videri ſcio,quod prouiſum ante non ſit,id fieri vehementius.ſed non ſint in hoc omnia:quāquā hoſtiū repēs, aduentus magis aliquanto cōturbat, quā expectatus : et maris ſubita tēpeſtas,q̄ ante prouiſa , terret nauigantes vehementius:et eiuſmodi ſunt pleraq;,ſed cū diligēter

nec opinatorum naturā cōſideres, nihil aliud repe rias, niſi omnia ſubita videri maiora, & qdem ob duas cauſſas; primum qđ quanta sīt quæ accidūt, cōſiderandi ſpatium nō datur: deinde cū videtur pręcaueri potuiſſe, ſi prouiſum eßet, quaſi culpa contractū malū ægritudinē acriorem facit. qđ ita eſſe dies declarat. quæ procedens ita mitigat, vt ijſdem malis manentibus non modo leniatur ægritudo, ſed in pleriſque tollatur. Carthaginiēſes multi Romæ ſeruierunt; Macedones, rege Perſe capto. uidi etiam in Peloponneſo, cum eßem adoleſcens, quoſdam Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromācha deplorare,

Hæc omnia uidi.-

ſed & iam decantauerunt fortaße: eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu, & ſtatu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: magiſq; me mouerāt Corinthi ſubito aſpectæ parietinæ, quæ īpſos Corinthios, quorū animis diuturna cogitatio callum uetuſtatis obduxerat. legimus librum Clitomachi, quē ille euerſa Carthagine miſit cōſolandi cā ad captiuos ciues ſuos. ī eo eſt diſputatio ſcripta Carneadis: quā ſe ait in cōmentariū retuliſſe. cū ita poſitū eßet, uideri fore ī ægritudine ſapientē patria capta: quæ Carneades cōtra dixerit, ſcripta ſunt. tāta igitur calamitatis pręsētis adhibetur a philoſopho medicina, quāta īueteratæ ne deſiderātur qdē. nec ſi aliquot ānis poſt idē ille liber captiuis miſſus eſſet, uulneribus mederetur, ſed cicatricibus: sēsim.n. et pedetētī progrediēs extenua

tur dolor:nõ quo ipſa res ĩmutari ſoleat,aut poſſit,ſed id,quod rõ debuerat,uſus docet, minore eſſe ea,q̃ ſint viſa maiora.quid ergo opus eſt,dicet aliquis,ratione,aut omnino cõſolatione vlla, qua ſolemus uti,cum leuare dolorem mœrentium volumus?hæc.n.fere tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri.atqui tolerabilius feret incommodum,qui cognouerit,neceſſe homini tale aliquid accidere.hæc enim oratio de ipſa ſumma mali nihil detrahit: tantum modo affert, nihil eueniſſe,quod non opinandum fuiſſet.neque tamen genus id orationis in cõſolando non ualet: ſed id haud ſciã an plurimũ.ergo iſta nec opinata non habent tantam vim,ut ægritudo ex his omnis oriatur: feriunt enim fortaſſe grauius, non id efficiunt,ut ea,quę accidant, maiora videantur. quia recentia ſunt,videntur,non quia repentina. duplex eſt igitur ratio veri reperiendi,nõ in ijs ſolum,quę mala,ſed in ijs etiam, quæ bona uidentur.nam aut de ipſius rei natura,qualis, & quanta ſit,quęrimus, vt de paupertate nonnunquam; cuius onus diſputando leuamus, docentes, quàm parua,& quàm pauca ſint,quę natura deſideret: aut à diſputandi ſubtilitate orationem ad exempla traducimus.hic Socrates commemoratur, hic Diogenes,hic Cæcilianum illud,

" Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.

cũ enim pauptatis una, eademq; ſit vis, qdnam dici poteſt quamobrem C.Fabritio tolerabilis ea fuerit,alij negent ſe ferre poſſe?huic igitur alteri

generi ſimilis eſt ea ratio cõſolandi, quæ docet hu
mana eſſe, quæ acciderint. non enim id ſolum con
tinet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis
humani; ſed ſignificat tolerabilia eſſe, quæ & tule
rint, & ferant ceteri. de paupertate agitur: multi
patientes pauperes commemorantur. de contem-
nendo honore; multi inhonorati proferuntur, &
quidem propter id ipſum beatiores: eorumq;, qui
priuatum otium negotijs publicis antetulerunt,
nominatim vita laudatur: nec ſiletur illud poten
tiſſimi Regis Anapæſtum, qui laudat ſenẽ, & for
tunatũ eſſe dicit, quòd inglorius ſit, atq; ignobilis
ad ſupremum diẽ peruenturus. ſimiliter comme
morandis exemplis, orbitates quoque liberorum
prędicantur: eorumq;, qui grauius ferunt, luctus,
aliorum exemplis leniuntur. ſic perpeſſio cetero-
rũ facit, ut ea, quæ acciderint, multo minora, quã
quanta ſint exiſtimata, videantur. ita fit ſenſim
cogitantibus, ut, quantum ſit ementita opinio, ap
pareat. atq; hoc idem & Telamon ille declarat,
„ -ego cum genui, moriturum ſciui:
& Theſeus,
„ Futuras mecum commentabar miſerias:
et Anaxagoras, ſciebam me genuiſſe mortalem.
hi enim omnes diu cogitãtes de rebus humanis, in
telligebãt eas nequaquã pro opinione uulgi ẽe ex
timeſcẽdas. & mihi qdem videtur idẽ fere accide
re ijs, qui ante meditantur, quòd ijs, quibus mede
tur dies: niſi qđ ratio quædam ſanat illos, hos ipſa
natura, intellecto eo, quod remediũ illud continet

malũ,q̃d opinatũ ſit eſſe maximum, nequaquam eſſe tantũ,vt uitã beatã poſſit euertere.hoc igitur efficitur,vt ex illo nec opinato plaga maior ſit,nõ vt illi putant,vt cum duobus pares caſus euene rint,is modo ęgritudine afficiatur,cui ille nec opi natus caſus euenerit.itaque dicuntur nonnulli in mœrore,cum de hac communi omnium condicio ne audiſſent,ea lege nos eſſe natos,ut nemo ĩ per petuũ eſſe poſſet expers mali,grauius etiam tuliſ ſe.quocirca Carneades,ut video noſtrum ſcribere Antiochum,reprehendere Cryſippum ſolebat laudantem Euripideum carmen illud,

" Mortalis nemo eſt,quem non attingat dolor,
" Morbuſq;.multi ſunt humandi liberi,
" Rurſum creandi:morſq; eſt finis omnibus,
" Quæ generi humano angorẽ nequidquã afferũt.
" Reddenda eſt terræ terra:tum vita omnibus
" Metenda,vt fruges.ſic iubet neceſſitas.

negabat genus hoc orationis quidquã omnino ad leuandam ęgritudinẽ ꝑtinere:id enĩ ipſum dolen dũ eſſe dicebat,q̃d in tam crudelẽ neceſſitatẽ inci diſſemus,nam illã q̃dẽ orationẽ ex cõmemoratio ne alienorũ malorũ ad maleuolos conſolandos eſ ſe accõmodatã.mihi uero lõge uidetur ſecus.nam et neceſſitas ferẽdæ cõdictionis humanæ quaſi cũ deo pugnare cohibet,admonetq; eſſe hominẽ;quę cogitatio magnopere luctum leuat: & enumera tio exemplorum nõ vt animum maleuolorũ oble ctet,affertur,ſed vt ille,qui mœret,ferẽdũ ſibi ad cẽſeat,quod videat multos moderate,& tranquil

le tuliſſe: oĩbus. n. modis ſulciendi ſunt, qui ruunt, nec cohęrere poſſunt propter magnitudinẽ ęgritudinis. ex quo ipſá ægritudinẽ λύπην Chryſippus quaſi λύσιν, id eſt ſolutionẽ totius hominis, appellatã putat. q̃ tota poterat euelli explicata, vt principio dixi, cauſſa ægritudinis. eſt. n. nulla alia, niſi opinio, & iudiciũ magni præſentis, atq; urgentis mali. itaq; et dolor corporis, cuius eſt morſus acerrimus, perfertur ſpe propoſita boni: & acta ætas honoſte, ac ſplẽdide tãtã affert cõſolationẽ, ut eos, qui ita vixerint, aut non attingat ægritudo, aut pleuiter pũgat animi dolor. ſed hãc opinionẽ mali cũ illa ẽt opinio acceſſit, oportere, rectum eſſe, ad officium ptinere, ferre illud ægre, quod acciderit; tum deniq; efficitur illa grauis ęgritudinis perturbatio. ex hac opinione ſunt illa varia, et deteſtabilia genera lugẽdi, pedores, muliebres lacerationes genarũ, pectoris, feminũ, capitis pcuſſiones. hic ille Agamemnõ Homericus, et idẽ Accianus,

„ Scindens dolore identidem intonſam comam.

in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum Regem ĩ luctu capillũ ſibi euellere, quaſi caluitio mœror leuaretur. ſed hæc oĩa faciunt opinantes ita fieri oportere. itaq; et Aeſchines ĩ Demoſthenem inuehitur, qđ is ſeptimo die poſt filię mortem hoſtias ĩmolaſſet. at quàm rhetorice? quàm copioſe? quas ſententias colligit? q̃ verba cõtorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas quæ nemo probaret, niſi inſitum illud ĩ animis haberemus, omneis bonos interitu ſuorũ quã grauiſſime mœrere opor

tere. ex hoc euenit, vt in animi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophōte.

„ Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis

„ Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternū credo in luctu ſilentium. Hecubā autem putant pp animi acerbitatē quandā, et rabiē fingi ī canē eſſe cōuerſam. ſunt aūt alij, quos in luctu cū ipſa ſolitudine loq ſępe delectat. ut illa apud Ennium nutrix.

„ Cupido cepit miſeriam nunc me, proloqui

„ Cælo atq; terræ Medeæ miſerias.

hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore: maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri. quòd ſi qui forte, cum in luctu eſſe uellēt, aliquid fecerunt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocant ſe rurſus ad mæſtitiam, peccatiq; ſe inſimulant, quòd dolere intermiſerint. pueros vero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec verbis ſolum, ſed etiam verberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt, aut dictum: plorare cogunt. qd ? ipſa remiſſio luctus cū eſt conſecuta, intellectumq; eſt nihil profici mœrendo, non ne declarat fuiſſe totum illud voluntarium ? quid ille Terentianus ipſe ſe puniens, id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος ?

„ Decreui tantiſper me minus iniurię

„ Chremes meo gnato facere, dum fiam miſer.

hic decernit, vt miſer ſit. num quis igitur quidquā decernit inuitus ?

„ Malo quidem me quouis dignum deputem.

,, Nec tam ærumnoſo nauigauiſſem ſalo,
,, Eſſet dolendi cauſsa, vt iniecto equulei
,, Fræno repente tactu exagitantur nouo.
,, Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.
defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leuiores intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſſam atq; fõtem eſſe mœroris philoſophi ſummi, nec dũ tamen ſapientiã conſecuti, non ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes; neq; inſipientia ullum maius malũ eſt: neq; tamen lugent, quid ita? quia huic generi malorũ non affingitur illa opinio, rectũ eſſe, & æquum, et ad officium pertinere, ęgre ferre, quòd ſapiens nõ ſis. quod idem affingimus huic ægritudini: in qua luctus ineſt: quæ omnium maxima eſt. itaque Ariſtoteles, ueteres philoſophos accuſans, q exiſtimauiſſent philoſophiam ſuis ĩgenijs eſſe perfectam, ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe videre, quòd paucis annis magna acceſſio facta eſſet breui tẽpore philoſophiam planè abſolutã fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturã dicitur, quòd ceruis, & cornicibus uitam diuturnã, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorũ maxime interfuiſſet, tã exiguam vitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe lõginquior, futurũ fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominũ uita erudiretur. querebatur igitur ſe tũ, cum illa uidere cœpiſſet, extingui. quid? ex ceteris philoſophis nõ ne optimus, et grauiſſimus quiſq; confitetur, multa ſe ignorare? & multa ſibi

etiam atque ẽt eſſe diſcenda? neque tamen, cum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, hærere intelligant, ęgritudine premuntur: nulla.n.admiſcetur opinio officioſi doloris. quid, qui non putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus efferens filiũ conſularem; qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amiſſis filijs; qualis M. Cato, prætore deſignato, mortuo filio; quales reliqui, quos in conſolatione collegimus? quid hos aliud placauit, niſi quòd luctum, & mærorem eſſe non putabant uiri? ergo id, quod alij rectum opinantes ęgritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes, ægritudinẽ repulerunt. ex quo intelligitur, nõ in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinẽ. Cõtra dicuntur hæc. quis tã demẽs, aut ſua uoluntate mæreat? natura affert dolorem. cui qdem Crantor, inquiunt, ueſter cedẽdũ putat: premit enĩ, atq; inſtat, nec reſiſti poteſt. itaq; Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonẽ antea de Aiacis morte cõſolatus eſſet, is cum audiſſet de ſuo fractus eſt. de cuius commutata mente ſic dicitur.

" Nec vero tanta præditus ſapientia
" Quiſquã eſt, q aliorum erumnam dictis alleuans,
" Non idem, cum fortuna mutata impetum
" Conuertat, clade vt ſubita frangatur ſua,
" Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

hæc cũ diſputant, hoc ſtudent efficere, naturę obſiſti nullo modo poſſe. ij tamen fatentur grauiores ægritudines ſuſcipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, ut nos quoq; idẽ ab alijs reqramus? ſed plures ſunt cauſę ſuſcipiendi doloris. primum illa

illa opinio mali, quo viſo atque perſuaſo ęgritudo inſequitur neceſſario. deinde etiã gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit ſuperſtitio muliebris quædam: exiſtimant enim dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi eorum plaga perculſi, afflictos ſe et ſtratos eſſe fateantur. ſed hæc inter ſe quàm repugnent, plerique non uident: laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant uituperandos: quaſi fieri vllo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, vt quiſquam plus alterum diligat, quàm ſe. præclarum illud eſt, & ſi quæris, rectum quoque, & verum, vt eos, qui nobis chariſſimi eſſe debeant, æque ac noſmet ipſos amemus: vt vero plus, fieri nullo pacto poteſt. ne optandum quidem eſt ĩ amicitia, ut me ille plus, quàm ſe, ego illũ plus, quàm me. perturbatio vitæ, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequatur. ſed de hoc alias. nunc illud ſatis eſt, non attribuere ad amiſſionem amicorum miſeriam noſtram, ne illos plus, quàm ipi velint, ſi ſentiant, plus certe quàm noſmet ipſos diligamus. nam quod aiunt pleroſq; conſolationibus nihil leuari, adiunguntq; conſolatores ipſos confiteri ſe miſeros, cum ad eos impetum ſuum fortuna conuerterit, vtrunque diſſoluitur: ſunt enim iſta non naturę uitia, ſed culpæ. ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſe licet. nam & qui non leuantur, ipſi alios ad miſeriam inuitant: & qui ſuos caſus aliter ferunt, atque vt alijs auctores

ipſi fuerunt, non ſunt vitioſiores, quàm ferè plerique, qui auari auaros, glorię cupidos glorioſi reprehendunt: eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. ſed nimirum hoc maximum eſt experimentum, cum cōſtet ægritudinem vetuſtate tolli, hanc vim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna. nam & ſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quidquã de dolore mutari, ſi neque de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. hic mihi afferunt mediocritates: quæ ſi naturales ſunt, quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum. ſin opinabiles, opinio tota tollatur. ſatis dictum eſſe arbitror, ęgritudinem eſſe opinionem mali pręſentis; in qua opinione illud inſit, ut ægritudinem ſuſcipere oporteat. additur ad hanc diffinitionem a Zenone recte, vt illa opinio præſentis mali ſit recens. hoc autem verbũ ſic interpretatur, vt non tantum illud recens eſſe velit, quod paullo ante acciderit; ſed quàm diu in illo opinato malo vis quędam inſit, & uigeat, & habeat quãdam viriditatem, tam diu appelletur recens: vt Arthemiſia illa Mauſoli Cariæ Regis vxor, q̃ nobile illud Halicarnaſi fecit ſepulcrum. quàm diu vixit, vixit in luctu, eodemq; etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quę tum, deinde non appellabatur recens, cum uetuſtate exaruit. hęc igitur officia ſunt con-

ſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius: aut ad aliam traducere. Sunt, qui vnum officium conſolantis putent, malũ illud omnino non eſſe, vt Cleanthi placet. ſunt, qui non magnum malum, vt Peripatetici. ſunt, qui abducunt a malis ad bona, vt Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autẽ caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atque debito ſunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur; ut fere nos omnia ĩ conſolationem vnã coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Aeſchyli: cui cum dictum eſſet,

» Atqui Prometheu te hoc tenere exiſtimo,
» Mederi poſſe rationem iracundiæ;

reſpondet,

» Si quidem qui tempeſtiuã medicinã admonens,
» Non ad graueſcens vulnus illudat manus.

erit igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodũ paruũ: altera & de communi conditione vitæ, & proprie, ſi qd ſit de ipſius, qui mœreat, d'ſputandum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam fruſtra confici mœrore, cum intelligas nihil poſſe profici. nam Cleanthes quidem ſapientem conſolatur: qui conſola-

tione non eget. nihil enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. & tamen non ſatis mihi videtur vidiſſe hoc Cleanthes, ſuſcipi aliquãdo ægritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum Cleanthes inſe fatetur. quod enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet, ut accepimus, eum nihil hominis eſſe, nec quidquam inter Alcibiadem ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe; cum ſe Alcibiades affligaret, lacrymanſq; Socrati ſupplex eſſet, vt ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq; depelleret: quid dicemus Cleanthe? num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuiſſe? qnid illa Lyconis, qualia ſunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis vitijſq; conſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt ante dictum. Ne illa quidem conſolatio firmiſſima eſt: quanquam & vſitata eſt, & ſæpe prodeſt: Non tibi hoc ſoli. prodeſt hęc quidem, vt dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus: ſunt enim, qui reſpuant: ſed refert, quo modo adhibeatur. vt enim tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt; non quo quiſque incommodo affectus ſit, prædicãdũ eſt. Chryſippi ratio ad veritatem firmiſſima eſt, ad tempus ęgritudinis difficilis, magnum opus eſt probare mœrenti, illum ſuo iudicio, & quòd ſe ita pu-

tet oportet facere, mœrere. nimirum igitur, vt in cauſſis nō ſemper vtimur eodem ſtatu, (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiæ naturam, ad perſonam accommodamus: ſic in ægritudine lenienda, quam nam quiſque curationem recipere poſſit, videndum eſt. ſed neſcio quo pacto ab eo, quod erat a te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quæſieras: cui aut malum uideri nullum poteſt, quod uacet turpitudine; aut ita paruum malum, vt id obruatur ſapientia, vixq; appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq; ad ęgritudinem; nec id putet eſſe rectum, ſe quàm maxime excruciari, luctuq; confici; quo prauius nihil eſſe poſſit. edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, cum hoc ipſum proprie non quæreretur hoc tempore, ne quidem vllum eſſe malum, niſi quod idē dici turpe poſſet; tamen vt videremus, quidquid in ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum eſt autem a nobis id genus ægritudinis, quod vnum eſt omnium maximum, vt eo ſublato reliquorum remedia nec magnopere quærenda arbitraremur. ſunt enim certa, quę de paupertate, certa, quę de vita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. ſeparatim autem certę ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de ſeruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni caſu, in quo nomen poni ſolet calamitatis. hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim

quęrunt quanquam plane diſputationis ſunt, delectationis. & tamen vt medici toto corpore curando minimæ etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum vniuerſam ægritudinem ſuſtulit, tamen, ſi quis error aliunde extitit, ſi paupertas momordit; ſi ignomina pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exſilium, aut eorũ, quę modo dixi, ſi quid extitit: etſi ſingularum rerum ſunt proprię conſolationes: de quibus audies tu quidem, cum voles. ſed ad eundem fontem reuertendum eſt, ægritudinem omnem procul abeſſe à ſapiente, quòd inanis ſit, quòd fruſtra ſuſcipiatur, quòd non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt voluntarium, ægritudo erit ſublata illa mœrens, morſus tamen, & contractiunculа quędam animi relinquentur. hanc dicant ſane naturalem, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum, quod cum ſapientia eſſe, atque, vt ita dicam, habitare nullo modo poſſit. atqui ſtirpes ſunt ægritudinis, quàm multæ, quã amaræ, quæ ipſo trunco euerſo, omnes elidendæ ſunt, &, ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationibus: ſupereſt enim nobis hoc cuiuſmodi eſt otium. ſed ratio vna omnium eſt ægritudinum, plura nomina: nam & inuidere ægritudinis eſt, & ęmulari, & obtrectare, & miſereri, angi, lugere, mœrere, ęrumna affici, lamentari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. hunc oĩa diffi

niunt Stoici: eaq; verba, quæ dixi, ſingularum rerum ſunt, nõ, vt uidentur, eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differunt: quod alio loco fortaſſe tractabimus. hæ ſunt illæ fibræ ſtirpium, quas initio dixi, perſequendæ, & omnes elidendæ, ne vlla vnquam poſſit exiſtere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur; nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem hæc hactenus. cætera, quotieſcunq; voletis, & hoc loco, & alijs parata vobis erunt.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM

LIBER QVARTVS.

DE RELIQVIS ANIMI PERTVRBATIONIBVS.

CVM multis locis noſtrorũ hominũ ingenia, virtuteſq; Brute ſoleo mirari, tũ maxime ijs in ſtudijs, quę ſero admodũ expetita, in hãc ciuitatem è Gręcia trãſtulerunt. nam cũ à primo vrbis ortu, regijs inſtitutis, partim etiã legibus auſpicia, ceremonię, comitia, prouocationes, patrum cõſilium, equitum, peditumq; deſcriptio, tota res militaris diuinitus eſſet conſtituta, tum progreſſio admirabilis, incredibiliſq; curſus ad omnẽ excellentiam factus eſt, dominatu regio Rep. liberata. nec vero hic locus eſt, vt de moribus inſtitutiſq; maiorum, & diſciplina ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hęc locis ſatis accurate à

nobis dicta ſunt; maximeq; in ijs ſex libris, quos de Rep. conſcripſimus, hoc autem loco conſideran ti mihi ſtudia doctrinæ; multa ſane occurrunt, cur ea quoq; accerſita aliunde, neque ſolum expetita, ſed etiam conſeruata, & culta uideantur: erat enim illis penè in conſpectu præſtanti ſapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iiſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longe, lateq; flueret, permanaviſſe mihi videtur in hanc ciuitatē: idq; cū coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam veſtigijs indicatur: quis eſt enim, qui putet, cū floreret in Italia Græcia potentiſſimis, & maximis vrbibus ea, quæ magna dicta eſt, in hiſq; primū ipſius Pythagoræ, deinde poſtea Pythagoreorū tātum nomen eſſet; noſtrorū hominū ad eorū doctiſſimas voces aures clauſas fuiſſe? quin etiā arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numā quoque Regem Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatū, nā cū Pythagoræ diſciplinā, & inſtituta cognoſcerēt, Regiſq; eius æquitatē, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent; ętates autem & tempora ignorarent propter vetuſtatē; eū, qui ſapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuiſſe crediderunt. & de coniectura quidem hactenus. veſtigiā autem Pythagoreorū quanquā multa colligi poſſunt, paucis tamen vtemur, quoniā non id agitur hoc tempore. nam cū carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & præcepta quædam occultius tradere,

le tuliſſe:oĩbus.n.modis fulciendi ſunt, qui ruunt, nec cohærere poſſunt propter magnitudinẽ ægritudinis.ex quo ipſã ægritudinẽ λύπην Chryſippus quaſi λύσιν,ideſt ſolutionẽ totius hominis,appellatã putat.q̃ tota poterat euelli explicata, vt principio dixi,cauſſa ægritudinis.eſt.n.nulla alia,niſi opinio,& iudiciũ magni præſentis, atq; urgentis mali.itaq; et dolor corporis,cuius eſt morſus acerrimus,perfertur ſpe propoſita boni: & acta ætas honoſte,ac ſplẽdide tãtã affert cõſolationẽ,ut eos, qui ita vixerint, aut non attingat ægritudo, aut ꝑleuiter pũgat animi dolor.ſed hãc opinionẽ mali cũ illa ẽt opinio acceſſit,oportere, rectum eſſe, ad officium ꝑtinere,ferre illud ægre, quod acciderit;tum deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio.ex hac opinione ſunt illa varia,et deteſtabilia genera lugẽdi,pedores,muliebres lacerationes genarũ,pectoris, feminũ,capitis ꝑcuſſiones. hic ille Agamemnõ Homericus,et idẽ Accianus,

„ *Scindens dolore identidem intonſam comam.*

in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum Regem ĩ luctu capillũ ſibi euellere,quaſi caluitio mæror leuaretur. ſed hæc oĩa faciunt opinantes ita fieri oportere.itaq; et Aeſchines ĩ Demoſthenem inuehitur,q̃d is ſeptimo die poſt filiæ mortem hoſtias ĩmolaſſet.at quàm rhetorice? quàm copioſe? quas ſententias colligit? q̃ verba cõtorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas quæ nemo probaret,niſi inſitum illud ĩ animis haberemus,omneis bonos interitu ſuorũ quã grauiſſime mærere opor

tere.ex hoc euenit,vt in animi doloribus alij ſolitudines captent,ut ait Homerus de Bellerophōte,

" Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis
" Ipſe ſuum cor edens,hominum veſtigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea,propter æternū credo in luctu ſilentium.Hecubā autem putant pp animi acerbitatē quandā,et rabiē fingi ī canē eſſe cōuerſam.ſunt aūt alij,quos in luctu cū ipſa ſolitudine loq; ſępe delectat.ut illa apud Ennium nutrix,

" Cupido cepit miſeriam nunc me,proloqui
" Cœlo atq; terræ Medeæ miſerias.

hæc omnia recta,vera,debita putantes,faciunt in dolore:maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri.quòd ſi qui forte,cum in luctu eſſe uellēt, aliquid fecerunt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt,reuocant ſe rurſus ad mœſtitiam, peccatiq; ſe inſimulant, quòd dolere intermiſerint. pueros vero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec verbis ſolum,ſed etiam verberibus,ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt, aut dictum:plorare cogunt.qd ? ipſa remiſſio luctus cū eſt conſecuta,intellectumq; eſt nihil profici mœrendo,non ne declarat fuiſſe totum illud voluntarium ? quid ille Terentianus ipſe ſe puniens,id eſt

" ἑαυτὸν τιμωρούμενος ?

" Decreui tantiſper me minus iniurię
" Chremes meo gnato facere,dum fiam miſer.

hic decernit,vt miſer ſit.num quis igitur quidquā decernit inuitus ?

" Malo quidem me quouis dignum deputem.

„ *Nec tam erumnoſo nauigauiſsem ſalo,*
„ *Eſſet dolendi cauſa, vt iniecto equulei*
„ *Fræno repente tactu exagitantur nouo.*
„ *Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.*

defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leuiores intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſſam atq; fõtem eſſe mœroris philoſophi ſummi, nec dū tamen ſapientiã conſecuti, non ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes; neq; inſipientia ullum maius malū eſt: neq; tamen lugent, quid ita? quia huic generi malorū non affingitur illa opinio, rectū eſſe, & æquum, et ad officium pertinere, ęgre ferre, quòd ſapiens nõ ſis. quod idem affingimus huic ægritudini: in qua luctus ineſt: quæ omnium maxima eſt. itaque Ariſtoteles, ueteres philoſophos accuſans, q existimauiſſent philoſophiam ſuis ĩgenijs eſſe perfectam, ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe videre, quòd paucis annis magna acceſſio facta eſſet breui tẽpore philoſophiam planè abſolutã fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturã dicitur, quòd ceruis, & cornicibus uitam diuturnã, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorū maxime interfuiſſet, tã exiguam vitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe lõginquior, futurū fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominū uita erudiretur. querebatur igitur ſe tū, cum illa uidere cœpiſſet, extingui. quid? ex ceteris philoſophis nõ ne optimus, et grauiſſimus quiſq; confitetur, multa ſe ignorare? & multa ſibi

etiam atque ẽt eſſe diſcenda? neque tamen, cum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius. hærere intelligant, ægritudine premuntur: nulla.n. admiſcetur opinio officioſi doloris. quid, qui non putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus efferens filiũ conſularem; qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amiſſis filijs; qualis M. Cato, prætore deſignato, mortuo filio; quales reliqui, quos in conſolatione collegimus? quid hos aliud placauit, niſi quòd luctum, & mœrorem eſſe non putabant uiri? ergo id, quod alij rectum opinantes ęgritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes, ægritudinẽ repulerunt. ex quo intelligitur, nõ in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinẽ. Cõtra dicuntur hæc. quis tã demẽs, aut ſua uoluntate mœreat? natura affert dolorem. cui qdem Crantor, inquiunt, ueſter cedẽdũ putat: premit enĩ, atq; inſtat, nec reſiſti poteſt. itaq; Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonẽ antea de Aiacis morte cõſolatus eſſet, is cum audiſſet de ſuo fractus eſt. de cuius commutata mente ſic dicitur.

» Nec vero tanta præditus ſapientia
» Quiſquã eſt, q aliorum erumnam dictis alleuans,
» Non idem, cum fortuna mutata impetum
» Conuertat, clade vt ſubita frangatur ſua,
» Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

hæc cũ diſputant, hoc ſtudent efficere, naturę obſiſti nullo modo poſſe. ij tamen fatentur grauiores ægritudines ſuſcipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, ut nos quoq; idẽ ab alijs reqramus? ſed plures ſunt cauſę ſuſcipiendi doloris. primum

illa

illa opinio mali, quo viſo atque perſuaſo ęgritudo inſequitur neceſſario. deinde etiã gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit ſuperſtitio muliebris quædam: exiſtimant enim dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi eorum plaga perculſi, afflictos ſe et ſtratos eſſe fateantur. ſed hæc inter ſe quàm repugnent, plerique non uident: laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant uituperandos: quaſi fieri vllo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, vt quiſquam plus alterum diligat, quàm ſe. præclarum illud eſt, & ſi quæris, rectum quoque, & verum, vt eos, qui nobis chariſſimi eſſe debeant, æque ac noſmet ipſos amemus: vt vero plus, fieri nullo pacto poteſt. nc optandum quidem eſt ĩ amicitia, ut me ille plus, quàm ſe, ego illũ plus, quàm me. perturbatio vitæ, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequatur. ſed de hoc aliàs. nunc illud ſatis eſt, non attribuere ad amiſſionem amicorum miſeriam noſtram, ne illos plus, quàm ipi velint, ſi ſentiant, plus certe quàm noſmet ipſos diligamus. nam quod aiunt pleroſq; conſolationibus nihil leuari, adiunguntq; conſolatores ipſos confiteri ſe miſeros, cum ad eos impetum ſuum fortuna conuerterit, vtrunque diſſoluitur: ſunt enim iſta non naturę uitia, ſed culpæ. ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſe licet. nam & qui non leuantur, ipſi alios ad miſeriam inuitant: & qui ſuos caſus aliter ferunt, atque vt alijs auctores

ipſi fuerunt, non ſunt vitioſiores, quàm ferè plerique, qui auari auaros, glorię cupidos glorioſi reprehendunt: eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. ſed nimirum hoc maximum eſt experimentum, cum cōſtet ægritudinem vetuſtate tolli, hanc vim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna, nam & ſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quidquā de dolore mutari, ſi neque de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. hic mihi afferunt mediocritates: quæ ſi naturales ſunt, quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum. ſin opinabiles, opinio tota tollatur. ſatis dictum eſſe arbitror, ęgritudinem eſſe opinionem mali pręſentis; in qua opinione illud inſit, ut ægritudinem ſuſcipere oporteat. additur ad hanc diffinitionem a Zenone recte, vt illa opinio præſentis mali ſit recens. hoc autem verbū ſic interpretatur, vt non tantum illud recens eſſe velit, quod paullo ante acciderit; ſed quàm diu in illo opinato malo vis quędam inſit, & uigeat, & habeat quādam viriditatem, tam diu appelletur recens: vt Arthemiſia illa Mauſoli Cariæ Regis vxor, q̄ nobile illud Halicarnaſi fecit ſepulcrum. quàm diu vixit, vixit in luctu, eodemq; etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quę tum, deinde non appellabatur recens, cum uetuſtate exaruit. hęc igitur officia ſunt con-

ſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius: aut ad aliam traducere. Sunt, qui vnum officium conſolantis putent, malũ illud omnino non eſſe, vt Cleanthi placet. ſunt, qui non magnum malum, vt Peripatetici. ſunt, qui abducunt a malis ad bona, vt Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autẽ caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atque debito ſunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur; ut ſere nos omnia ĩ conſolationem vnã coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Aeſchyli: cui cum dictum eſſet,

» *Atqui Prometheu te hoc tenere exiſtimo,*
» *Mederi poſſe rationem iracundiæ;*

reſpondet,

» *Si quidem qui tempeſtiuã medicinã admonens,*
» *Non ad graueſcens vulnus illudat manus.*

erit igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodũ paruũ: altera & de communi condictione vitæ, & proprie, ſi q̃d ſit de ipſius, qui mœreat, d'ſputandum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam fruſtra confici mœrore, cum intelligas nihil poſſe profici. nam Cleanthes quidem ſapientem conſolatur: qui conſola-

tione non eget. nihil enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. & tamen non ſatis mihi videtur vidiſſe hoc Cleanthes, ſuſcipi aliquãdo ægritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum Cleanthes inſe fatetur. quod enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet, ut accepimus, eum nihil hominis eſſe, nec quidquam inter Alcibiadem ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe; cum ſe Alcibiades afflictaret, lacrymanſq; Socrati ſupplex eſſet, vt ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq; depelleret: quid dicemus Cleanthe? num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuiße? quid illa Lyconis, qualia ſunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis vitijſq; conſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt ante dictum. Ne illa quidem conſolatio firmiſſima eſt; quanquam & vſitata eſt, & ſæpe prodeſt: Non tibi hoc ſoli. prodeſt hęc quidem, vt dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus: ſunt enim, qui reſpuant: ſed refert, quo modo adhibeatur. vt enim tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt; non quo quiſque incommodo affectus ſit, prædicãdũ eſt. Chryſippi ratio ad veritatem firmiſſima eſt, ad tempus ęgritudinis difficilis, magnum opus eſt probare mœrenti, illum ſuo iudicio, & quòd ſe ita pu-

tet oportet facere, mœrere. nimirum igitur, vt in cauſſis nõ ſemper vtimur eodem ſtatu, (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiæ naturam, ad perſonam accommodamus: ſic in ægritudine lenienda, quam nam quiſque curationem recipere poſſit, videndum eſt. ſed neſcio quo pacto ab eo, quod erat a te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quæſieras: cui aut malum uideri nullum poteſt, quod uacet turpitudine; aut ita paruum malum, vt id obruatur ſapientia, vixq; appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq; ad ęgritudinem; nec id putet eſſe rectum, ſe quàm maxime excruciari, luctuq; confici; quo prauius nihil eſſe poſſit. edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, cum hoc ipſum proprie non quæreretur hoc tempore, ne quidem vllum eſſe malum, niſi quod idẽ dici turpe poſſet; tamen vt videremus, quidquid in ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum eſt autem a nobis id genus ægritudinis, quod vnum eſt omnium maximum, vt eo ſublato reliquorum remedia nec magnopere quærenda arbitraremur. ſunt enim certa, quę de paupertate, certa, quę de vita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. ſeparatim autem certę ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de ſeruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni caſu: in quo nomen poni ſolet calamitatis. hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim

quęrunt quanquam plane diſputationis ſunt, de-lectationis. & tamen vt medici toto corpore curando minimæ etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum vniuerſam ægritudinem ſuſtulit, tamen, ſi quis error aliunde extitit, ſi paupertas momordit; ſi ignominia pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exſilium, aut eorũ, quę modo dixi, ſi quid extitit: etſi ſingularum rerum ſunt proprię conſolationes: de quibus audies tu quidem, cum voles. ſed ad eundem fontem reuertendum eſt, ægritudinem omnem procul abeſſe à ſapiente, quòd inanis ſit, quòd fruſtra ſuſcipiatur, quòd non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt voluntarium, ægritudo erit ſublata illa mærens, morſus tamen, & contractiuncula quędam animi relinquentur. hanc dicant ſane naturalem, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum, quod cum ſapientia eſſe, atque, vt ita dicam, habitare nullo modo poſſit. atqui ſtirpes ſunt ægritudinis, quàm multæ, quã amaræ, quæ ipſo trunco euerſo, omnes elidendæ ſunt, &, ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationibus: ſupereſt enim nobis hoc cuiuſmodi eſt otium. ſed ratio vna omnium eſt ægritudinum, plura nomina: nam & inuidere ægritudinis eſt, & ęmulari, & obtrectare, & miſereri, angi, lugere, mærere, erumna affici, lamentari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, affligtari, deſperare. hunc oĩa diffi

niunt Stoici:eaq; verba, quæ dixi,ſingularum re rum ſunt,nõ,vt uidentur, eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differunt: quod alio loco fortaſſe tra ctabimus.hæ ſunt illæ fibræ ſtirpium, quas initio dixi; perſequendæ, & omnes elidendæ, ne vlla vnquam poſſit exiſtere.magnum opus, & diffici le.quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur:nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem hæc hactenus. cætera, quotieſ- cunq; voletis, & hoc loco, & alijs parata vobis erunt.

nobis dicta ſunt; maximeq; in iis ſex libris, quos de Rep. conſcripſimus, hoc autem loco conſideran ti mihi ſtudia doctrinæ, multa ſane occurrunt, cur ea quoq; accerſita aliunde, neque ſolum ex petita, ſed etiam conſeruata, & culta uideantur: erat enim illis penè in conſpectu præſtanti ſapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iiſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longe, lateq; flueret, permanauiſſe mihi videtur in hanc ciuitatē: idq; cū coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam veſtigiis indicatur: quis eſt enim, qui putet, cū floreret in Italia Græcia potentiſſimis, & maximis vrbibus ea, quæ magna dicta eſt, in hiſq; primū ipſius Pythagoræ, deinde poſtea Pythagoreorū tātum nomen eſſet, noſtrorū hominū ad eorū doctiſſimas voces aures clauſſas fuiſſe? quin etiā arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numā quoque Regem Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatū, nā cū Pythagoræ diſciplinā, & inſtituta cognoſcerēt, Regiſq; eius æquitatē, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent; ętates autem & tempora ignorarent propter vetuſtatē, eū, qui ſapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuiße crediderunt. & de coniectura quidem hactenus. veſtigia autem Pythagoreorū quanquā multa colligi poßunt, paucis tamen vtemur, quoniā non id agitur hoc tempore. nam cū carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & præcepta quædam occultius tradere,

& mentes ſuas a cogitationũ intentione cantu,fidibusq; ad tranquillitatem traducere;grauiſſimus auctor ĩ Originibus dixit Cato.morem apud maiores hũc epularum fuiſſe,ut deinceps,qui accubarent,canerẽt ad tibiam clarorum uirorũ laudes, atq; uirtutes.ex quo perſpicuum eſt,& cantus tũ fuiſſe reſcriptos uocum ſonis, & carmina. quanquam id quidem etiam X I I.tabulæ declarãt,condi iam tũ ſolitũ eſſe carmẽ:quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam,leges ſanxerũt.nec uero illud non eruditorum temporum argumentum eſt,quod & deorum puluinaribus,& epulis magiſtratuum fides prȩcinũt:quod propriũ eius fuit,de qua loquor,diſciplinȩ.mihi quidem etiam Appij Cæci carmẽ,quod ualde Panȩtius laudat epiſtola quadã,quȩ ẽ ad Q. Tuberonẽ Pythagoreorũ uidetur,multa ſunt ẽt in noſtris ĩſtitutis ducta ab illis:quæ prætereo, ne ea, q̃ peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe uideamur.ſed ut ad propoſitũ redeat oratio:quàm breui tẽpore quod & quanti poetæ,qui autem oratores extiterunt? facile ut appareat noſtros omnia conſequi potuiſſe,ſimul et uelle cœpiſſent.ſed de ceteris ſtudijs alio loco & dicemus,ſi uſus fuerit, & ſæpe diximus.ſapientiȩ ſtudium uetus id quidẽ in noſtris ſed tamen,ante Lelij ætatem,&Scipionis,non reperio quos appellare poſſim nominatim. quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem uideo ad ſenatum ab Atenienſibus miſſos eſſe legatos.qui cum Reip.nullam vn

quam partem attigiſſent, eſſentq; eorum alter Cyreneus, alter Babylonius, nũquam profecto ſcholis eſſent excitati, neq; ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinæ. qui cum cetera litteris mandarẽt, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorum, hanc ampliſſimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita magis, quàm litteris perſecuti ſunt. itaq; illius ueræ, elegantiſq; philoſophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicẽtibus Stoicis, cum Academici eorum controuerſias diſceptarent, nulla ferè ſunt, aut pauca admodum latina monumenta, ſiue propter magnitudinem rerũ, occupationemq; omnium, ſiue etiam, quòd imperitis ea probari poſſe nõ arbitrabantur: cum interim illis ſilentibus. C. Amafanius extitit dicens. cuius libris editis, commota multitudo cõtulit ſe ad eãdem potiſſimum diſciplinã, ſiue quòd erat cõgnitu perfacilis, ſiue quòd inuitabatur illecebris blandis uoluptatis, ſiue etiam, quia nihil prolatũ erat melius, illud, quod erat, tenebant. poſt Amafanium autem multi eiuſdem æmuli rationis multa cũ ſcripſiſsẽt, Italiam totam occupauerunt: quodq; maximum argumẽtum eſt, non dici illa ſutiliter, quod & facile ediſcantur, & ab indoctis probentur: id illi firmamentum eſſe diſciplinæ putant. ſed defendat quidem quod quiſq; ſentit: ſunt. n. iudicia libera. nos inſtitutum tenebimus: nulliſq; unius diſciplinæ legibus aſtri

ëti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaq; re maxime probabile, ſemper requiremus. quod cũ ſæpe aliàs, tũ nuper ĩ Tuſculano ſtudioſe egimus. itaq; expoſitis tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur: vt enim ĩ inferiore ambulatione deſcendimus, quod idem feceramus ſuperioribus diebus, ſic acta res eſt M. Dicat, ſi quis vult, de qua re diſputare velit. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione poſſe ſapiens uacare. M. Aegritudine quidem heſterna diſputatione videbatur: niſi forte temporis cauſſa aſſentiebare. A. Minime vero: nam mihi egregie probata eſt oratio tua. M. Non igitur exiſtimas cadere in ſapiẽtẽ ægritudinẽ? A. Prorſus non arbitror. M. Atqui, ſi iſta perturbare animum ſapientis nõ poteſt, nulla poterit. quid enim? metus ne conturbet? at earum rerum eſt abſentiũ metus, quarũ præſentium ægritudo ſublata igitur ægritudine, ſublatus eſt metus. reſtãt duæ perturbationes, lætitia geſtiens, & libido: quæ ſi non cadent in ſapientẽ, ſemper mens erit tranquilla ſapiẽtis A. Sic prorſus intelligo. M. Vtrũ igitur manus? ſtatim ne nos vela facere; an quaſi è portu egrediẽtes paululũ remigrare? A. Quidnam eſt iſtuc? non enim intelligo. M. Quia Chryſippus et Stoici, cum de animi perturbationibus diſputant, magnã partẽ in his patiendis, & definiendis occupati ſunt: illa eorum perexigua oratio eſt, qua medeantur animis, nec eos turbulẽtos eſſe patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa

afferunt: ſpinas partiendi, et diffiniendi pretermittunt. quærebam igitur, vtrum panderem vela orationis ſtatim, an eam ante paululum dialecticorũ remis propellerem. A. Iſto modo vero: erit enim hoc totũ, quod quæro, ex vtroq; perfectius. M. Eſt id quidem rectius: ſed poſt requires, ſi quid fuerit obſcurius. A. Faciam equidem tu tamen, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius, quàm dicuntur à Græcis M. Enitar quidem: ſed intẽto opus eſt animo, ne omnia dilabantur, ſi vnum aliquod effugerit. Quoniam, quæ Græci πάθη vocant, nobis perturbatiões appellari magis placet, quàm morbos. in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primũ, deinde Platonis deſcriptionẽ ſequar: qui animum in duas partes diuidũt: alteram rationis participem faciunt, alterã expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt placidã, quietamq; conſtantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicóſq; rationi. ſit igitur hic fons. utamur tamen in his perturbationibus deſcribendis Stoicorũ diffinitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac queſtione verſari acutiſsime. Eſt igitur Zenonis hęc diffinitio, vt pturbatio ſit quod πάθος ille dicit, auerſa à recta ratione contra naturã animi cõmotio, quidã breuius, pturbationẽ eſſe appetitũ uehementiorẽ dicunt: ſed vehementiorem eũ volunt eſſe, qui longius diſceſserit a naturę cõſtãtia. partes autẽ perturbationũ volunt ex duobus opinatis bonis naſci, & ex duobus opinatis malis:

ita eſſe quattuor. ex bonis libidinẽ, & lętitiã; vt ſit lætitia præſentium bonorum, libido futurorũ: ex malis metum & ægritudinem naſci cẽſent, metum futuris, ægritudinem pręſentibus: quæ enim venientia metuuntur, eadem efficiũt ęgritudinẽ inſtantia; lætitia autem, et libido in bonorum opinione uerſantur: cũ libido ad id, quod uidetur bonum, illecta, et inflammata rapiatur, lætitia, vt adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & geſtiat: natura enim oẽs ea, quæ bona uidentur, ſequuntur, fugiuntq; contraria. quamobrem ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt, quod bonum uideatur; ad id adipiſcendum ĩpellit ipſa natura. id cũ conſtanter prudenterq; fit, eiuſmodi appetitionẽ Stoici βούλησιν appellãt, nos appellamus uoluntatẽ. eã illi putãt ĩ ſolo ẽe ſapiẽte: quã ſic diffiniũt. voluntas eſt, quæ qd cum ratione deſiderat: q̃ aũt aduerſa ratione ĩcitata eſt uehementius, ea libido eſt, uel cupiditas effręnata, quę in oĩbus ſtultis inuenitur. itemq;, cũ ita mouemus, ut in bono ſimus aliquo dupliciter id cõtingit. nã cum rõne animus mouetur placide, atque conſtanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter, & effuſe animus exultat, tum illa lætitia geſtiens, vel nimia dici poteſt; quam ita diffiniunt, ſine ratione animi elationem. quo modoq; bona natura appetimus, ſic à malis natura declinamus; quæ declinatio ſi cum rõne fiet, cautio appelletur, eaq; intelligatur in ſolo eſſe ſapiente; quę autem ſine ratione et cum examinatione humili, atq; fracta, nomine-

tur metus. eſt igitur metus rationi aduerſa cautio. præſentis autem mali ſapientis affectio nulla eſt. ſtulti autem ægritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animoſq; demittunt, & contrahunt rationi nõ obtemperantes. itaq; hæc prima definitio eſt, vt ægritudo ſit animi aduerſante ratione contractio. ſic quattuor perturbationes ſunt, tres conſtantiæ: quoniam ægritudini nulla conſtantia opponitur. ſed omnes perturbationes iudicio cẽſent fieri, & opinione. itaq; eas diffiniunt preſſius, vt intelligatur non modo quam vitioſæ, ſed etiã quã in noſtra ſint poteſtate. eſt igitur ægritudo, opinio recens mali præſentis, in quo demitti contrahiq; animo rectum eſſe uideatur. Lætitia opinio recens boni pſentis, in quo efferri rectum eße uideatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile eße uideatur. Libido opinio uenturi boni, qđ ſit ex uſu, tam præſens eſſe, atq; adeße. ſed quæ iudicia, quaſq; opiniones perturbationum eſſe dixi, nõ ĩ eis perturbationes ſolum poſitas eße dicunt, verum illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, vt ægritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat, metus receßum quẽdam animi, et fugã, lætitia profuſam hilaritatẽ, libido effrenatã appetentiã. opinionem autem, quam ĩ omnes diffinitiones ſuperiores incluſimus, uolunt eſſe imbecillam aſſenſionem. ſed ĩ ſingulis perturbationibus partes eiuſdẽ generis plures ſubijciuntur. vt ægritudini ĩuidentia (utendum eſt. n. docendi cauſſa uerbo minus uſitato, quoniã inuidia nõ in eo, qui inuidet,

ſolum dicitur,ſed etiam in eo,cui inuidetur) æmulatio,obtrectatio,miſericordia,angor, luctus, mœror,erumna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia,afflictatio,deſperatio,& ſi qua ſunt de genere eodem. ſub metum autem ſubiecta ſunt pigritia,pudor,terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio,formido.Voluptati maleuolentia lætans malo alieno,delectatio,iactatio,& ſimilia. Libidini ira,excandeſcẽtia,odium,inimicitia, diſcordia, indigentia,deſiderium,& cetera eiuſmodi.hęc autem diffiniunt hoc modo, Inuidentiam eſſe dicũt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecũdas,quę nihil noceant inuidenti.nã ſi quis doleat eius rebus ſecundis,à quo ipſe lædatur, non recte dicitur inuidere: vt ſi Hectori Agamemnon.qui autem,cui alterius commoda nihil noceãt,tamen cum doleat his frui,is inuidet profecto. Aemulatio autem dupliciter illa quidẽ dicitur,vt et in laude,& in uitio nomen hoc ſit. nam & imitatio virtutis ęmulatio dicitur; ſed ea nihil hoc loco vtimur; eſt.n.laudis:& eſt ęmulatio ęgritudo,ſi co, quod cõcupierit,alius potiatur,ipſe careat. Obtrectatio autẽ eſt ea, quàm intelligi zelotypiam volo,ægritudo ex eo, quod alter quoq; potiatur eo, quod ille ipſe cõcupiuerit.Miſericordia eſt ęgritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis: nemo enim parricidæ aut proditoris ſupplicio miſericordia cõmouetur.Angor eſt ægritudo premens Luctus ægritudo ex eius,qui charus fuerit, interitu acerbo.Mæror ægritudo flebilis. Erumna ægritu-

do

do laborioſa. Dolor ęgritudo crucians. Lamentatio ægritudo cum eiulatu. Solicitudo ægritudo cũ cogitatione. Moleſtia ægritudo permanens. Afflictatio ęgritudo cum vexatione corporis. Deſperatio ægritudo ſine vlla rerum expectatione meliorum. Quę autem ſubiecta ſunt ſub metu, ea ſic diffiniunt: Pigritiam metum conſequentis laboris: Terrorem metum concutientem; ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus conſequatur: Timorem metum mali appropinquantis: Pauorem metum mentem loco mouentem; ex quo illud Ennij,

» *Tum pauor ſapiẽtiam mihi omnem ex animo expectorat:*

Exanimationem metum ſubſequentem, & quaſi comitem pauoris: Conturbationem metum excutientem cogitata: Formidinem metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribunt. vt Maleuolentia ſit voluptas ex malo alterius ſine emolumẽto ſuo. Delectatio voluptas ſuauitate auditus animum deliniens; & qualis eſt hæc aurium, tales ſunt oculorum, & tactionum, & adorationum, & ſaporum: quę ſunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefactæ voluptates. Iactatio eſt voluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentius. Quæ autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiunt, vt Ira ſit libido puniendi eius, qui videatur læſiſſe iniuria. Excandeſcentia autem ſit ira naſcens, & modo exiſtens: quę θύμωσις Gręce dicitur: Odiũ ira ĩuete

rata: Inimicitia ira vlciſcendi tẽpus obſeruans: Diſcordia ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia libido inexplebilis: Deſiderium libido eius, qui non dum adſit, videndi. diſtinguũt illud ẽt, vt ſit libido earum rerum, q̃ dicuntur de quodã, aut quibuſdã; quę κατηγορήματα dialectici appellãt: ut habere diuitias, capere honores. Indigentia libido rerũ ipſarũ eſt, vt honorum, vt pecuniæ. omniũ autẽ ꝑturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quæ eſt a tota mente, & à recta ratione defectio, ſic auerſa à præſcriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodũ igitur tẽperantia ſedat appetitiones, et efficit, vt hæ rectæ rationi pareant; conſeruatq; cõſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatũ inflãmat, conturbat, incitat. itaq; & ægritudines, & metus, et reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. quẽadmodũ cum ſanguis corruptus eſt, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi, ægrotationeſq; naſcuntur: ſic prauarũ opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnãtia ſanitate animum ſpoliat, morbiſq; perturbat. ex perturbationibus autẽ primum morbi cõficiuntur; quę vocant illi νοσήματα; eaq;, quæ ſunt eis morbis cõtraria; quæ habent ad res certas vitioſam offenſionem, atq; faſtidium; deinde ægrotatiões, quę appellãtur à Stoicis ἀρρωστήματα; hiſq; item oppoſitę contrarię offenſiones. hoc loco nimium operę conſumitur à Stoicis, maxime à

Cryſippo, dum morbis corporum cōparatur mor borum animi ſimilitudo. qua oratione minime ne ceßaria prætermißa, ea, quę rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbide, in motu eſſe ſemper. cum autem hic feruor, cōcitatioq; animi inueterauerit, & tanquam in venis, medulliſq; inſederit; tum exiſtit et morbus, et ægrotatio, & offenſiones eæ, quę ſunt eis morbis, ægrotationibusq; contrarię. hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re vero copulata ſunt, eaq; oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cũ eſt concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatẽ; permanat in venas, & inhæret in viſceribus illud malũ, exiſtitq; morbus, & ægrotatio: quę auelli inueterata non poſſunt: eiq; morbo nomen eſt auaritia. ſimiliterq; cæteri morbi, vt glorię cupiditas, vt mulieroſitas, vt ita appellẽ eã, quæ Gręce φιλογυνεια dicitur, cæteriq; ſimiliter morbi ægrotationeſq; naſcuntur. quæ autẽ his ſunt contraria, ea naſci putantur a metu, vt odium mulierum, quale in μισογυνεια eſt, vt ĩ hominũ uniuersũ genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur; vt inhoſpitalitas eſt. quę oẽs ęgrotationes animi ex quodã metu naſcuntur earũ rerũ, quas fugiunt, & oderunt. definiũt aũt animi ægrotationem, opinionem vehementẽ de re nõ expetenda, tanquã valde expetenda ſit, inhærentem, & penitus inſitam. quod

aũt naſcitur ex offenſione, ita definiunt, opinionẽ vehementem de re non fugienda, inherentem, & penitus inſitam, tanquam fugienda. hæc autẽ opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem talia quædam ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, mulieroſitas, peruicacia, liguricio, vinolentia, cupedia, & ſi qua ſunt ſimilia. eſt aũt auaritia opinatio uehemens de pecunia, quaſi valde expetenda ſit, inhærens & penitus inſita. ſimiliſq; eſt eiuſdem generis diffinitio reliquarũ. Offenſionum aũt diffinitiones ſunt eiuſmodi, vt inhoſpitalitas ſit opinio vehemens valde fugiendũ eſſe hoſpitem, eaq; inherens & penitus inſita. ſimiliter definitur & mulierum odium, vt Hippolyti, et vt Timonis generis humani. Atq; vt ad valetudinis ſimilitudinẽ ueniam, eaq; collatione vtamur aliquãdo, ſed parcius quàm ſolent Stoici: vt ſunt alij ad alios morbos procliuiores: itaq; dicimus grauedinoſos quoſdã, quoſdam torminoſos, nõ quia ſemper ſint, ſed quia ſæpe ſint. alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in alijs anxietas, vnde anxij, in alijs iracundia dicitur: quę ab ira differt: eſtq; aliud iracundnm eſſe, aliud iratum, vt differt anxietas ab angore: neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquando; neq; anxij, ſemper anguntur: vt inter ebrietatem & ebrioſitatẽ intereſt: aliudq; eſt eſſe amatorem, aliud amantẽ. atq; hæc aliorum ad alios morbos procliuitas late patet; nam pertinẽt ad omnes perturbationes. in multis etiam vitijs apparet; ſed nomen res nõ

habet.ergo inuidi, & maleuoli, liuidi, & timidi, & miſericordes, quia procliues ad eas perturbationes, non quia ſemper feruntur. hæc igitur procliuitas ad ſuum quodq; genus à ſimilitudine corporis ęgrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ęgrotãdum procliuitas. ſed hęc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur; in malis procliuitas, vt ſignificet lapſionem; in neutris habeat ſuperius nomen: quo modo autem in corpore morbus, ęgrotatio, et uitium, ſic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter ſe diſſident. ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. itaq; illa duo, morbus, & ęgrotatio, ex totius valetudinis corporis cõquaſſatione, & perturbatione gignuntur, vitium autẽ ĩtegra ualetudine ipſum ex ſe cernitur. ſed ĩ animo tantummodo cogitatione poßumus morbum ab ęgrotatione ſeiungere. uitioſitas autẽ eſt habitus, aut affectio in tota uita inconſtans, & à ſe ipſa dißentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio, in altera inconſtantia, & repugnantia: non enim omne uitium partes habet diſſentiẽtes; ut eorum ꝗ non longe à ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans à ſe ipſa, dum eſt inſipiens, ſed nõ diſtorta, nec praua. morbi autem & ægrotationes partes ſunt vitioſitatis: ſed perturbationes ſint ne eiuſdẽ partes, quæſtio eſt; uitia enim affectiones ſunt manentes, per

turbationes autem mouentes, vt non poſſint affe ctionum manentium partes eſſe. atq; vt in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis: ſunt enim in corpore pręcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas: ſunt item in animo, corporis temperatio, cum ea congruunt inter ſe, è quibus conſtamus: ſanitas ſic animi dicitur, cum eius iudicia, opinioneſq; cōcordant. eaq; eſt animi virtus: quàm alij ipſam temperantiā dicunt eſſe, alij optemperantem temperantię pręceptis, & eam ſubſequentem, nec habentem vllam ſpeciem ſuam, ſed, ſiue hoc, ſiue illud ſit, in ſolo ēe ſapiente. eſt autem quędam animi ſanitas, quę in inſipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. & vt corporis eſt quędam apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuauitate; eaq; dicitur pulchritudo: ſic in animo opinionum, iudiciorumq; ęquabilitas, & conſtantia, cum firmitate quadam, & ſtabilitate virtutem ſubſequens, aut virtutis vim ipſam continens, pulchritudo vocatur. itemq; viribus corporis, & neruis, & efficacitati ſimiles, ſimilibus quoque uerbis, animi vires nominantur. uelocitas autem corporis, celeritas appellatur: quę eadem ingenij etiam laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percurſionem. illud animorum corporumq; diſſimile eſt, quòd animi valentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt; ſed corporū offenſiones ſine culpa accidere poſſunt, animorū non item. quorum omnes mor-

bi, & perturbationes ex aſpernatione rationis eueniunt; itaq; in hominibus ſolum exiſtunt: nam beſtię ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt. inter acutos autem, & hebetes intereſt, quòd ingenioſi, vt æs Corinthium in æruginem, ſic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocius; habetes non itē. nec vero in omnem morbum, ac perturbationem animus ingenioſi cadit: non enim multa efferata, & immania: quædam autē humanitatis quoq; habent primā ſpeciē, vt miſericordia, ægritudo, metus: ægrotationes aūt & morbi animorum difficilius euelli poſſe putantur, quàm ſumma illa vitia, quæ virtutibus ſunt contraria: morbis enim manentibus, vitia ſublata eſſe non poſſunt, quia non tam celeriter ſanātur, quàm illa tolluntur. habes ea, quæ de perturbationibus enucleate diſputant Stoici: quæ logica appellant, quia diſſeruntur ſubtilius. è quibus, quoniā tanquā è ſcrupuloſis cotibus enauigabit oratio, reliquæ diſputationis curſum teneamus: modo ſatis illa dilucide dixerimus pro rerū obſcuritate. A. Prorſus ſatis: ſed ſi qua diligentius erunt cognoſcenda, quęremus aliàs: nunc vela, quæ modo dicebas, expectamus, et curſum. M. Quando & alijs locis de virtute diximus, & ſæpe dicendū erit (plereq; enim quæſtiones, quę ad vitā, moreſq; pertinent, à virtutis fonte ducuntur) quādo igitur virtus eſt affectio animi, cōſtās, cōuenienſq;, laudabiles efficiens eos, ī quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam vtilitate,

laudabilis: ex ea proficiſcuntur honeſtę volunta-tes, ſententiæ, actiones, omniſq; recta ratio: quanquã ipſa virtus breuiſſime recta ratio dici poteſt. huius igitur virtus contraria eſt vitioſitas: ſic .n. malo, quàm malitiã appellare eam, quã Græci κακίαν appellant: nã malitia certi cuiuſdã vitij nomen eſt, vitioſitas omniũ, ex qua cogitantur perturbationes: quæ ſunt, vt paullo ante diximus, turbidi animorũ, cõcitatiq; motus, auerſi à ratione, & inimiciſſim mentis, vitæq; tranquillę: important enim ægritudines anxias, atq; acerbas, animoſq; affligunt, & debilitant metu. ijdem inflammant appetitione nimia: quam tũ cupiditatẽ, tum libidinem dicimus, impotentiã quandã animi à tẽperantia, & moderatione plurimũ diſſidentẽ. quæ ſi quãdo adepta eſt id, quod ei fuerit cõcupitũ; tũ fert alacritatẽ, vt nihil eſſe conſtet, quod agat; vt ille qui voluptatem animi nimiam ſummum eſſe errorẽ arbitratur. eorum igitur malorum in vna virtute poſita ſanatio eſt. quid autem eſt non miſerius ſolum, ſed fœdius etiam, & deformius, quam ægritudine quis afflictus, deliberatuſq; iacẽs? cui miſeriæ proximus eſt, is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatuſq; pendet animi. quam vim ſignificantes mali, poetæ impendere apud inferos ſaxum Tantalo faciunt, ob ſcelera, animiq; impotentiam, & ſuperbiloquentiã. ea communis pœna ſtultitiæ eſt: omnibus enim, quorum mẽs abhorret à ratione, ſemper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atque vt hæ tabificæ

mentis perturbationes ſunt; ægritudinem dico, & metum: ſic hilariores illę, cupiditas auide ſemper aliquid expetens, & inanis alacritâs, id eſt lætitia geſtiens, non multũ differunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille ſit, quem tum moderatum, alias modeſtũ, et temperantem, aliâs conſtantem continentemq; dicimus. non nunquam hęc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre volumus. quòd niſi eo nomine virtutes continerentur, nunquam illud ita peruulgatum eſſet, vt iam prouerbij locum obtineret, hominem frugi omnia rectè facere. quod idem cũ Stoici de ſapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimiſq; magnifice dicere videntur. ergo is, quiſquis eſt, qui moderatione, & conſtantia quietus animo eſt ſibiq; ipſe placatus, vt neq; tabeſcat moleſtijs, neque frangatur timore, nec ſitienter quid appetens ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiens deliqueſcat, is eſt ſapiens, quem quærimus; is eſt beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendũ animũ, aut nimis lætabile ad efferendum videri poteſt: quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiuſq; mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua vitę breuitate magnum ſapienti videri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, ut ei nihil inprouiſum accidere poßit, nihil inopinatũ, nihil omnino nouum? atq; idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut ſemper uideat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia,

atq; angore viuẽdi, vt quemcunq; caſum fortuna inuexerit hunc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non ægritudine ſolum vacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus perfecte atq; abſolute beatos efficit: idemq; concitatus, & abſtractus ab integra, certaq; ratione, non conſtantiam ſolum amittit, verum etiam ſanitatem. quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicũt, ſed adhibent modum quendam, quem vltra progredi nõ oporteat. modum tu adhibes vitio? an vitium nullum eſt, non parere rationi? an ratio parũ præcipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas inſolenter? nec porrò malũ, quo aut oppreſſus iaceas, aut, ne opprimare mẽte uix cõſtes? eaq; omnia aut nimis triſtia, aut nimis læta errore fieri? q ſi error ſtultis extenuetur die, vt cũ res eadẽ maneat, aliter ferat inueterata, aliter recẽtia: ſapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tãdem modus iſte? quæramus enim modũ ęgritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ægre tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam Cõſulatus, ſcriptum apud Fãnium eſt: ſed tamen tranſiſſe modũ videtur, quippe qui ob eam cauſſam à vita receſſerit. moderatius igitur ferre debuit. quid, ſi, cum id ferret modice, mors liberorũ acceſſiſſet? nata eſſet ęgritudo noua, ſed ea modica: magna tamen facta eſſet acceſſio. quid ſi deinde dolores graues corporis, ſi bonorũ amiſ

ſio, ſi cæcitas, ſi exilium, ſi pro ſingulis malis ægritudines accederent? ſumma ea fieret, quæ nō ſuſtineretur. qui modum igitur vitio quęrit, ſimiliter facit, vt ſi poſſe putet eū, qui ſe è Leucade pręcipitauerit, ſuſtinere ſe, cum velit: vt enim id non poteſt, ſic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere ſe poteſt, nec, quo loco vult, īſiſtere omnino: quæq; creſcētia pernicioſa ſunt, eadem ſunt vitioſa naſcentia. ægritudo autem cæteræq; perturbationes amplificatę certe peſtiferæ ſunt: igitur etiā ſuſceptæ continuo in magna peſtis parte verſantur: etenim ipſæ ſe impellunt, vbi ſemel a ratione diſceſſum eſt; ipſaq; ſibi imbecillitas indulget, in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum conſiſtendi, quamobrem nihil intereſt vtrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniuſtitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim vitijs modum apponit, is partem ſuſcipit vitiorum. quod cū ipſum per ſe odioſum eſt, tum eo moleſtius, quia ſunt in lubrico, incitataq; ſemel in procliue labuntur, ſuſtineriq; nullo modo poſſunt. Quid, quòd ijdem Peripatetici perturbationes iſtas, quas nos extirpandas putamus, non modo naturales eſſe dicunt, ſed etiam vtiliter à natura datas? quorum eſt talis oratio. Primum multis verbis iracundiā laudant: cotem fortitudinis eſſe dicunt, multoq; et in hoſtem, & in improbum ciuem vehemētiores iratorum impetus eſſe: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: prælium rectum eſt hoc

fieri:conuenit dimicare pro legibus, pro libertate pro patria. hęc nullā habent uim, niſi ira excanduit fortitudo.nec uero de bellatoribus ſolum diſputant.imperia ſeueriora nulla eſſe putant ſine aliqua acerbitate iracundię.oratorem denique nō modo accuſantem, ſed ne defendentem quidem probant ſine aculeis iracundię. qui etiam ſi non adſit, tamen uerbis atq; motu ſimulandam arbitrantur,ut auditoris iram oratoris incēdat actio. uirum denique uideri negant, qui iraſci neſciat. eamq;,quam lenitatem nos dicimus, uitioſo lentitudinis nomine appellant.nec uero ſolum hanc libidinē laudant(eſt enim ira, ut modo diffiniui, ulciēſcdi libido) ſed illud ipſum genus uel libidinis, uel cupiditatis ad ſummam utilitatem eſſe dicunt à natura datum:nihil enim quenquam, niſi quod libeat,præclare facere poſſe. noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quod ſomnum capere non poßet;quærentibusq; reſpondebat, Milciadis tropheis ſe è ſomno ſuſcitari.cui non ſunt auditæ Demoſthenis uigiliæ? qui dolore ſe aiebat, ſi quando opificum antelucana uictus eſſet induſtria. philoſophiæ denique ipſius principes nunquam in ſuis ſtudijs tantos progreßus ſine flagranti cupiditate facere potuiſſent.ultimas terras luſtraſſe Pythagoram.Democritum, Platonem accepimus: ubi enim quid eſſet,quod diſci poſſet, eo ueniendū iudicauerunt. num putamus hæc fieri ſine ſummo cupiditatis ardore potuiſſe? ipſam ægritudinem, quam nos ut tetram,& immanem beluam fugien

dam eſſe diximus, non ſine magna utilitate à natura dicunt conſtitutam, ut homines caſtigationibus, reprehēſionibus ignominiis affici ſe ī delicto dolerent: inpunitas enim peccatorum data uidetur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferūnt ſine dolore morderi eſt melius conſcientia. ex quo eſt illud è uita ductum ab Afranio. nam cum diſſolutus filius, heu me miſerum, dixiſſet; tum ſeuerus pater,

" *Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.*

Reliquas quoq; partes ęgritudinis utiles eſſe dicunt, miſericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum ſubleuandas: ipſū illud ęmulari, obtrectare, non eſſe inutile; cū aut ſe non idem uideat conſecutum, quod alium, aut aliud idem, quod ſe: metū uero si quis ſuſtuliſſet, omnem uitę diligentiam ſublata fore, quæ ſumma eſſet in eis, qui leges, qui magiſtratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, euelli penitus dicant nec poſſe nec opus eſſe: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtiment. quæ cū exponunt nihil ne tibi uidētur, an aliqd dicere? A. Mihi uero dicere aliquid: itaq; expecto, quid ad iſta. M. Reperiam fortaſſe: ſed illud ante. uides ne, quanta fuerit apud Academicos uerecūdia? plane enī dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis reſpondetur à Stoicis. digladiētur illi, per me licet: cui nihil eſt neceſſe, niſi ubi ſit illud, qđ ueriſimillimū

videatur, īquirere. quid eſt igitur, quod occurrat in hac quęſtione, è qua poſſit attingi aliquid veriſimile, quo longius mens humana progredi non poteſt? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem vſum puto. ita eum definit, vt perturbatio ſit aduerſa ratione contra naturā animi commotio: vel breuius, vt perturbatio ſit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul abſit à naturę conſtantia. quid ad has definitiones poſſim dicere? atqui hęc pleraq; ſunt prudenter, acuteq; diſſerentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorū, cotesq; uirtutū. an vero vir fortis, niſi ſtomachari cœperit, nō poteſt fortis eſſe? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipſis videmus ſępe cōſtātiā. colloquūtur, cōgrediūtur q̄runtur, aliquid poſtulāt, vt magis placati, quàm irati eſſe videātur. ſed ī illo genere ſit ſanè Pacideianus aliquis hoc animo, vt narrat Lucilius.

» Occidam illum equidem, & vnicam, ſi id quæritis inquit.
» Verum illud credo fore, ī os prius accipiam ipſe,
» Quàm gladium ī ſtomacho, ſura, ac pulmonibus ſiſto.
» Odi hominē: iratus pugno: nec longius quidquam
» Vobis, quàm dextræ gladiū dū accōmodet alter:
» Vſque adeo ſtudio, atq; odio illius, efferor ira. at ſine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Aiacem multa cum hilaritate, cum depugnaturus eſſet cū Hectore. cu

ius, vt arma ſumpſit, ingreſſio lætitiam attulit ſo ciјs, terrorem autem hoſtibus: vt ipſum Hectorẽ, quemadmodum eſt apud Homerum, toto pectore trementem prouocaſſe ad pugnã pœniteret. atq; hi collocuti inter ſe, priuſquã manum cõſererent, leniter & quiete, nihil ne in ipſa quidem pugna iracunde, rabioſe'ue fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum exiſtimo Gallo torquem detraxiſſe; nec Marcellũ apud Claſtidiũ ideo fortem fuiſſe, quia fuerit iratus. de Africano quidẽ, quia notior eſt nobis propter recentem memoriam, vel iurare poſſum, nõ illum iracundia tum inflammatum fuiſſe, cum in acie M. Alienum Pelignum ſcuto protexit, gladiumq; hoſti in pectus infixit. de L. Bruto fortaſſe dubitarim, an propter infinitum odium tyrãni effrenatius in Aruntẽ inuaſerit: video enim utrũq; comminus ictu cecidiſſe cõtrario. quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, niſi inſanire cœperit impetus ſuos nõ habet? quid? Herculem, quem in cęlum iſta ipſa, quam vos iracundiam eſſe vultis, ſuſtulit fortitudo, iratum ne cenſes conflixiſſe cũ Erymanthio apro; aut leone Nemęo? an etiam Theſeus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? vide, ne fortitudo minime ſit rabioſa, ſitq; iracundia tota leuitatis. neque enim eſt illa fortitudo, quæ rationis expers eſt. contemnendæ ſunt humanæ res: negligenda mors eſt; patibiles & dolores, & labores putandi, hæc cum cõſtituta ſint iudicio, atque ſententia, tum eſt robuſta illa, & ſta

*bilis fortitudo.niſi forte quæ vehementer,acriter,
animoſe fiunt,iracunde fieri ſuſpicamur.mihi ve
ro ne Scipio quidem ille Pontifex maximus, qui
hoc Stoicorum verum eſſe declarauit, nunquam
iratum eſſe ſapientem; iratus videtur fuiſſe Ti.
Graccho,tum,cum Conſulem languentẽ reliquit,
atq; ipſe priuatus,vt ſi conſul eſſet,qui Remp.ſal
uã eſſe vellet,ſe ſequi iuſſit.neſcio,ecquid ipſi nos
fortiter in Rep.fecerimus. ſi quid fecimus, certe
irati non fecimus. an eſt quidquam ſimilius inſa
niæ,quàm ira? quàm bene Ennius initium dixit
inſaniæ. color,vox,oculi,ſpiritus,impotẽtia dicto
rum,atque factorum quam partem habent ſanita
tis? quid Achille Homerico fœdius? quid Aga
memnone in iurgio?nam Aiacem quidem ira ad
furorem,mortemq; perduxit.nõ igitur deſiderat
fortitudo aduocatam iracundiam. ſatis eſt inſtru
cta,armata,parata per ſeſe. nam iſto modo quidẽ
licet dicere vtilem vinolentiam ad fortitudinem,
vtilem etiam dementiam,quòd & inſani,& ebrij
multa faciunt ſæpe vehementius,*

„ *Semper Aiax fortis fortiſſimus tamen in furore:*
„ *Nam facinus fecit maximum, cum Danais incli
nantibus,*
„ *Summam rem perfecit manus,prælium cum reſti
tuit inſaniens.*

*dicamus igitur vtilem inſaniã. tracta definitione
fortitudinis:intelliges eã ſtomacho non egere.for
titudo eſt igitur animi affectio legi ſummæ in per
petiendis rebus,obtemperans,uel conſeruatio ſta*

bilis

bilis iudicij in eis rebus, quæ formidoloſæ uidētur ſubeundis, & repellendis; vel ſcientia rerum formidoloſarum, contrariàrumq; perferendarū, aut omnino negligendarum, conſeruans earum rerū ſtabile iudicium. uel breuius, ut Cryſippus. nam ſuperiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definiētis, ut putant Stoici: ſunt enim omnino omnes ferè ſimiles: ſed declarant communeis notiones alia magis alia. quomodo igitur Cryſippus; fortitudo eſt, inquit, ſcientia perferendarū rerum, uel affectio animi in patiendo, ac perferendo, ſummæ legi parens ſine timore. quamuis licet inſectemur iſtos, ut Carneades ſolebat: metuo, ne ſoli philoſophi ſint. quæ enim iſtarum definitionū non aperit notionem noſtrā, quā habemus omnes de fortitudine, tectam, atq; inuolutam? qua aperta, quis eſt, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neq; eos exiſtimet ſine rabie quidquam fortiter facere poſſe? quid? Stoici, qui omnes inſipientes inſanos eſſe dicunt, non ne iſta colligunt? remoue perturbationes, maximeq; iracundiam: iam videbuntur moſtra dicere. nunc autem ita differunt, ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, ut male olere omne cœnum. at nō ſemper. commoue: ſenties. ſic iracundus nō ſemper iratus eſt. laceſſe: iam uidebis furentem. quid? iſta bellatrix iracundia, cum domum redijt, qualis eſt cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque eſt utilis? eſt igitur aliquid, quod conturbata mēs melius poſſit facere, quam conſtans? an quiſquā

poteſt ſine perturbatione mentis iraſci? bene igitur noſtri, cum omnia eſſent in morbis vitia, quod nullũ erat iracundia fœdius, iracundos ſolos morboſos nominauerunt. oratorem vero iraſci minime decet, ſimulare non dedecet. an tibi iraſci tum videmur, cum quid ĩ cauſſis acrius, & vehementius dicimus? quid? cum iam rebus tranſactis, & præteritis orationes ſcribimus, nũ irati ſcribimus? Ecquis hoc animaduertit? Vincite,

nũ aut egiſſe unquã iratũ Aeſopũ, aut ſcripſiſſe exiſtimamus iratũ Acciũ? aguntur iſta pręclare, et ab oratore quidẽ melius, ſi modo eſt orator, quã ab vllo hiſtrione: ſed aguntur leniter, & mẽte trãquilla. Libidinẽ vero laudare, cuius eſt libidinis? Themiſtoclem, & Demoſthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? vos ſtudia libidinẽ vocatis? quæ vel aptima rum rerum, vt ea ſunt, quæ profertis, ſedata tamen, & tranquilla eſſe debẽt. Iam ęgritudinem laudare, vnam rem maxime deteſtabilem, quorũ eſt tandem philoſophorum? quam commode dixit Afranius.

„ Dum modo doleat aliquid, doleat quod lubet:

dixit enim de adoleſcente perdito ac diſſoluto: nos autem de conſtanti viro, ac ſapienti quærimus. & quidem illam ipſam iram centurio habeat, aut ſignifer, vel cęteri, de quibus dici nõ neceſſe eſt, ne rhetorum aperiamus myſteria: vtile eſt enim vti motu animi, qui vti ratione non poteſt: nos autẽ, vt teſtificor ſæpe, de ſapiẽte quærimus. At etiam

æmulari utile ē, obtrectare, miſereri. cur miſerea re potius, quàm feras opem, ſi id facere poßis? an ſine miſericordia liberales eſſe non poſſumus? nō enim ſuſcipere ipſi ægritudines propter alios debemus, ſed alios, ſi poßumus, leuare ægritudine. Obtrectare vero alteri, aut illa vitioſa æmulatiōe, quæ riualitati ſimilis eſt, æmulari, quid habet vtilitatis, cùm ſit æmulantis angi alieno bono, quod ipſe nō habeat; obtrectātis autē alieno bono, quod id etiam alius habeat? quis id approbare poſſit, ægritudinem ſuſcipere pro experiētia, ſi quid habere velis? nam ſolū habere velle, ſumma dementia eſt. Mediocritates autem malorum quis laudare recte poßit? quis enim poteſt, in quo libido, cupiditas ve ſit, non libidinoſus & cupidus eſſe? ī quo ira, non iracundus? in quo angor, nō anxius? in quo timor, non timidus? libidinoſum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum cenſemus eſſe ſapientem? de cuius excellētia multa quidem dici quāuis fuſe, lateq; poſſint, ſed breuiſſime illo modo, ſapientiam eſſe rerum diuinarum, & humanarum ſcientiam, cognitionemq;, quæ cauſſa cuiuſq; rei ſit. ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. in hunc tu igitur, tanquam in mare, quod eſt ventis ſubiectum, perturbationem cadere tibi dixiſti videri? quid eſt, quod tantā grauitatem, conſtantiamq; perturbet? an improuiſum aliquid, atque repentinum? quid poteſt accidere tale ei, cui nihil ſubitum eſt, quod homini euenire poſſit? Nā

quod aiunt nimia reſecari oportere, naturalia relinquid: quid tãdem poteſt eſſe naturale, quod idẽ nimium eſſe poſſit? ſunt enim omnia iſta ex errorum orta radicibus. quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circuncidenda, nec amputanda ſunt. Sed quoniam ſuſpicor te non tam de ſapiente, quàm de te ipſo quærere (illum enim putas omni perturbatione eſſe liberum, te uis) uideamus, quanta ſint, quæ a philoſophia remedia morbis animorum adhibeantur: eſt enim quædam medicina certe: nec tam fuit hominum generi infenſa, atq; inimica natura, vt corporibus tot res ſalutares, animis nullam inuenerit. de quibus eſt hoc etiam merita melius, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus incluſa in his ipſis eſt ſed quo maior eſt in eis præſtantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum ſit; neglecta, multis implicatur erroribus. ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio eſt: ſimulas enim quærere te de ſapiente; quæris autem fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, uariæ ſunt curationes; nam neq; omnis ęgritudo vna ratione ſedatur: alia eſt enim lugenti, alia miſeranti, alia inuidenti adhibenda medicina: eſt enim in omnibus quattuor perturbationibus illa diſtinctio, vtrum ad uniuerſam perturbationem, quæ eſt aſpernatio rationis, aut appetitus vehementior, an ad ſingulas, ut ad metum, libidinẽ, reliquasq; melius adhibeatur oratio; & utrum

illud non uideatur ægre ferendnm, ex quo ſuſcepta ſit ægritudo, an omninum rerum tollenda omnino ægritudo: ut ſi quis ægre ferat, ſe pauperẽ eſſe, id ne diſputes, paupertatem malum nõ eſſe, an hominem ægre ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne ſi forte de paupertate non perſuaſeris, ſit ægritudini concedendum: ægritudine autẽ ſublata proprijs rationibus, quibus heri vſi ſumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. ſed omnis eiuſmodi perturbatio, animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud eſſe, ex quo lætitia aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. veruntamẽ hæc eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes ꝑ ſe eſſe uitioſas, nec habere quidquam aut naturale, aut neceſſariũ: ut ipſam ægritudinem leniri uidemus, cum obijcimus mœrentibus imbecillitatem animi effœminati, cumq; eorũ grauitatem, conſtantiamq; laudamus, qui non turbulente humana patiantur. quod quidem ſolet eis etiam accidere, qui illa mala eſſe cenſent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur, putat aliquis voluptatem eſſe bonum, alius autem pecuniam tamẽ & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt. illa autem altera ratio, & oratio, quæ ſimul & opinionem falſam tollit, & ægritudinem detrahit, eſt ea quidem vtilior, ſed raro proficit, neque eſt ad vulgus adhibenda. quædam autem ſunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo poſſit: vt ſi quis ægre ferat, nihil in ſe eſſe

virtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honeſtatis, propter mala is quidem angatur, ſed alia quædã ad eum ſit admonenda curatio, & talis quidem, quę poſſit eſſe omnium, etiam de cæteris rebus di ſcrepantium philoſophorum: inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à re cta ratione auerſas eſſe vitioſas, vt, etiam ſi nec mala ſint illa, quę metũ, ægritudinem' ue, nec bo na, quæ cupiditatem, lætitiam ve moueant, tamen ſit vitioſa ipſa commotio: conſtantem enim volu mus quendam, ſedatum, grauem, humana omnia prementem illum eſſe, quem magnanimũ, & for tem uirum dicimus: talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec geſtiens eſſe quiſquã po teſt: eorum enim hæc ſunt, qui euentus humanos ſuperiores, quàm ſuos animos eſſe ducunt. quare omnium philoſophorum, ut ante dixi, una ratio eſt medendi, ut nihil, quale ſit illud quod pertur bet animum, ſed de ipſa ſit perturbatione dicen dum. itaq; primum in ipſa cupiditate, cum id ſo lum agitur, ut ea tollatur, non eſt quęrendum, bo num illud nec ne ſit, quod libidinem moueat: ſed libido ipſa tollenda eſt: ut ſiue, quod honeſtũ eſt, id ſit ſummum bonum, ſiue uoluptas, ſiue horum utrunque coniunctum, ſiue ille tria genera bono rum, tamen, etiam ſi uirtutis ipſius uehementior appetitus ſit, eadem ſit omnibus ad deterrendum adhibenda ratio. continet autem ſedationem ani mi humana in cõſpectu poſita natura: quæ quo fa cilius expreſſa cernatur, explicanda eſt oratione

communis conditio, lexq; uitæ. itaq; non ſine cau ſa cum oreſtem fabulam doceret Euripides, pri mos tres verſus reuocaſſe dicitur Socrates:

„ Neque tam terribilis vlla fanno oratio eſt,
„ Neque ſors, neque ita cœlitum inuectum malū,
„ Quod non natura humana patiendo ferat.

eſt autem vtilis ad perſuadendum ea, quæ accide runt, ferri & poſſe, & oportere, enumeratio eo rum, qui tulerunt. etſi ægritudinis ſedatio & he ſterna diſputatione explicata eſt, & in conſola tionis libro, quem in medio (non enim ſapientes eramus) mœrore, & dolore cōſcripſimus: quodq; vetat Chryſippus ad recentes quaſi tumores ani mi remedium adhibere, id nos fecimus, naturęq; vim attulimus, vt magnitudini medicinę doloris magnitudo concederet. Sed ægritudini, de qua ſa tis eſt diſputatum, finitimus eſt metus. de quo pau ca dicenda ſunt. Eſt enim metus, vt ęgritudo præ ſentis, ſic ille futuri mali. itaque non nulli ægritu dinis partem quandam metum eſſe dicebant. alij autem metum pręmoleſtiam appellabāt. quòd eſt quaſi dux conſequētis moleſtiæ. quibus igitur ra tionibus inſtātia feruntur, eiſdem contemnuntur ſequentia. nam videndum eſt in vtriſque, ne quid humile, ſummiſſum, molle, effœminatum, fractū, abiectumq; faciamus. ſed quanquā de ipſius me tus inconſtantia, imbecillitate, leuitate dicendum eſt, tamen multum prodeſt ea, quæ metuuntur, ipſa contēnere. itaq;, ſiue caſu accidit, ſiue cōſilio, percōmode factū eſt, quòd eis de rebus, quæ maxi

me metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die diſputatum eſt: quæ ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus. Ac de malorũ opinionem hactenus: videamus nũc de bonorũ, ideſt de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quę pertinet ad animi perturbationem, una res uidetur cauſſá cõtinere, omnes eas eſſe in noſtra poteſtate, omneis iudicio ſuſceptas, omneis uolũtarias, hic igitur error eſt eripiẽdus, hæc detrahẽda opinio: atq; ut in malis opinatis tolerabiliora, ſic in bonis ſedatiora ſunt efficiẽda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. atq; hoc quidẽ cõmune malorũ, et bonorũ: ut ſi iã difficile ſit perſuadere, nihil earũ, rerũ, quæ perturbẽt animũ, aut in malis, aut in bonis eſſe habendũ, tamen alia ad aliũ motum curatio ſit adhibenda, aliaq; ratione maleuolus, alia amator, alia rurſus anxius, alia timidus corrigendus: atq; erat facile, ſequentẽ eam rationẽ, quæ maxime probatur de bonis, et malis, negare unquã lætitia affici poſſe inſipientẽ, quòd nihil unquã haberet boni. ſed loquimur nunc more communi. ſint ſanè iſta bona, quæ putãtur, honores, diuitiæ, uoluptates, cæteraq;: tamen in eis ipſis potiundis exultans, geſtiẽsq; lætitia turpis eſt: ut, ſi ridere cõceſſũ ſit, uituperetur tamẽ cachĩnatio: eodẽ .n. uitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore cõtractio; eademq; leuitate cupiditas eſt in appetẽdo, qua lætitia infruẽdo: & ut nimis afflicti moleſtia, ſic nimis elati lætitia iure iudicantur leues. & cum inuidere, ægritudinis

ſit; malis autem alienis uoluptatem capere, læti tiæ, utrunque immanitate, & feritate quadam proponenda caſtigari ſolet. atq; ut cōfidere decet, timere non decet: ſic gaudere decet, lætari non de cet, quoniam docendi cauſſam gaudio lætitiam di ſtinguimus, illud iam ſupra diximus, fieri contra-ctionem animi recte nunquam poſſe, elationē poſ ſe: aliter enim Næuianus ille gaudet Hector,

" *Lætus ſum*
" *Laudari me abs te pater laudato viro;*
aliter ille apud Trabeam Chærea.
" *Lena delinita argento nutum obſeruabit meum,*
" *Quid velim, quid ſtudeā. adueniens digito impel lam ianuam:*
" *Fores patebunt. de improuiſo Chryſis ubi me aſpe xerit,*
" *Alacris obuiam mihi ueniet complexum exo ptans meum,*
" *Mihi ſe debet:*
quàm hæc pulchra putet, ipſe iam dicet.
" *Fortunam ipſam anteibo fortunis meis.*

hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter at tendentem penitus uidere. & ut turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cum fruuntur ueneréis vo luptatibus: ſic flagitioſi, qui eas inflammato ani mo concupiſcunt. totus uero iſte, qui uulgo appel latur amor (nec hercule inuenio, quo nomine alio poſſit appellari) tantæ leuitatis eſt, ut nihil uideā, quod putem conferendum. quem Cæcilius,

" *Deum qui non ſummum putet.*

„ Aut ſtultum, aut rerum eſſe imperitũ exiſtimet:
„ Cui in manu ſit, quem eſſe dementem velit,
„ Quem ſapere, quem ſanari, quẽ in morbũ inijci:
„ Quem contra amari, quem accerſiri, quẽ expeti.

ò præclaram emendatricem vitæ poeticam, quæ amorem flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet, de comœdia loquor: quæ, ſi hęc flagitia non probaremus, nulla eſſet omnino. quid autẽ ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis, quàm honoris ſeruauiſti gratia. quid ergò? hic amor Medeæ quanta miſeriarum incendia excitauit? atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet, ſe coniungem habuiſſe.

Illum, amor quẽ dederat, qui plus pollet, potiorq; eſt patre. ſed poetas ludere ſinamus, quorũ fabulis in hoc flagitio verſari ipſum videmus Iouem. ad magiſtros virtutis, philoſophos veniamus: qui amorem negant ſtupri eſſe, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, vt opinio mea fert, mentiẽte: quis eſt enim amor iſte amicitię? cur neque deformem adoleſcentem quiſquam amat, neque formoſum ſenem? mihi quidem hæc in Græcorũ gymnaſiis nata conſuetudo videtur: in quibus iſti liberi, & conceſſi ſunt amores. bene igitur Ennius,

„ Flagitij principiũ eſt nudare ĩter ciues corpora,

qui ut ſint, ſicut fieri poſſe uideo, pudici, ſoliciti tamen & anxij ſunt, eoq; magis, quòd ſe ipſi continent, & exercent. atque vt muliebreis amores

omittam, quibus maiorem natura conceſſit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint; aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid deniq; homines doctiſſimi, & ſummi poetę de ſe ipſis, & carminibus edant, & cantibus? fortis vir in ſua Rep. cognitus, quæ de iuuenum amore ſcripſit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poeſis eſt amatoria. maxime vero omnium flagraſſe amore Rheginum Ibicum, apparet ex ſcriptis. atq; horum omnium libidinoſos eſſe amores videmus. philoſophi ſumus exorti, & auctore quidem noſtro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accuſat; qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici vero & ſapientem amaturum eſſe dicunt: & amorem ipſum, conatum amicitię faciundę ex pulchritudinis ſpecie definiunt. qui ſi quis eſt in rerum natura ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura, ſine ſuſpirio, ſit ſanè: vacat enim omni libidine: hęc autem de libidine oratio eſt. ſin aũt eſt aliquis amor, vt eſt certe, qui nihil abſit, aut non multum ab inſania; qualis in Leucadia eſt:

Si quidem ſit quiſquam deus, cui ego ſum curę.

at id erat Deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate.

» *Heu me infelicem.*

nihil verius. probe & ille,

» *Sanus ne es, qui temere lamentare?*

ſic inſanus ſuis etiam videtur. at quas tragœdias effecit.

" *Te Apollo ſancte fer opem, teq; omnipotens Neptune inuoco,*

" *Voſq; adeo venti.*

mundum totum ſe ad amorem ſuum ſubleuandũ conuerſurum putat: Venerem vnam excludit, vt iniquam.

" *Nam quid ego te appellem Venus?*

eam præ libidine negat curare quidquam. quaſi vero ipſe non propter libidinem tanta flagitia, & faciat, & dicat. ſic igitur affecto hæc adhibenda curatio eſt, vt ei illud, quod cupiat, oſtẽdatur quã leue, quam contemnendum, quam nihil ſit omnino, quàm facile uel aliunde, uel alio modo perfici, uel omnino negligi poſſit. adducendus eſt etiã nõ nunquam ad alia ſtudia, ſolicitudines, curas, negocia. loci deniq; mutatione, tanquam ægroti non cõualeſcẽtes, ſæpe curandus eſt. etiam nouo quodã amore veterem amorem tanquam clauo clauum eijciendum putant, maxime autem admonendus, quantus ſit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profecto nulla uehementior: vt, ſi iam ipſa illa accuſare nolis, ſtupra dico, & corruptelas, & adulteria, inceſta deniq;, quorum omnium accuſabilis eſt turpitudo: ſed ut hæc omittamus, perturbatio ipſa mentis in amore fœda per ſe eſt, nã ut illa prætercam, quæ ſunt furoris: hæc ipſa per ſeſe quam habent leuitatem, quę, uidentur eſſe mediocria?

" *iniuriæ,*

" *Suſpitiones, inimicitiæ, induciæ,*

,, Bellum, pax rurſum. incerta hæc ſi tu poſtules
,, Ratione certa facere, nihilo plus agas,
,, Quàm ſi des operam ut cum ratione inſanias.
hæc inconſtantia, mutabilitaſq; mentis quem non ipſa prauitate deterreat? eſt etiam illud, quod in omni perturbatione dicitur, demoſtrandum, nullam eſſe niſi opinabilem, niſi iudicio ſuſceptã, niſi uoluntariam. etenim ſi naturalis amor eſſet, & amarent omnes, & amarentur, & ſemper amarent, & idem amarent, neq; alium pudor, alium cogitatio, alium ſatietas deterreret. Ira vero quãquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet; cuius impulſu exiſtit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exuperauit unquam gẽtium impu
,, dentia?
Quis autem malitiate?
,, noſti, quæ ſequuntur. alterius enim uerſibus intorquentur inter fratres grauiſſime contumeliæ: vt facile appareat Atrei filios eſſe, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miſcendum malum,
,, Qui illius acerbum cur contundam, & compri
,, mam. quæ igitur hæ erunt moles? audi Thyeſtem ipſum:

Impius hortatur me frater, vt meos malis miſer
,, Manderem natos.
,, eorum uiſcera apponit; quid eſt enim, quò nõ progrediatur eodem ira, quo furor? itaq; iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate, ideſt de conſilio

de ratione, de mente: horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet. his autem ſunt ſubtrahendi, in quos impetum conátur facere, dum ſe ipſi colligant (quid eſt autem ſe ipſum colligere, niſi diſſipatas animi partes rurſum in ſuum locum cogere?) aut rogandi, orandiq; ſunt, vt, ſi quam habent vlciſcendi vim, differant in tempus aliud, dũ deferueſcat ira. deferueſcere autem certe ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum. ex quo illud laudatur Archytæ: qui cum villico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? ubi ſunt ergo iſti, qui iracundiã vtilem dicunt? poteſt vtilis eſſe inſania? at naturalis eſt, an quidquam eſſe poteſt ſecundũ naturã, quod ſit repugnante ratione? quo modo autem, ſi naturalis eſſet ira; aut alius alio magis iracundus eſſet; aut finem haberet prius, quàm eſſet vlta, vlciſcendi libido; aut quanquam pœniteret, quod feciſſet per irã? ut Alexandrum Regem videmus: qui cum intercmiſſet Clytum familiarem ſuum, vix à ſe manus abſtinuit: tanta vis fuit pœnitendi. quibus cógnitis, quis eſt qui dubitet, quin hic quoq; motus animi ſit totus opinabilis, ac volun tarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis eſt auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quòd magni ęſtimetur ea res, ex qua animus ęgrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbationẽ quoq; omnem eſſe in opinione. et ſi fidentia, id eſt firma animi confiſio, ſcientia quędã eſt, & opinio grauis, non temere aſſentiens: metus quoq; eſt dif

fidentia expectati, & impendentis mali. etſi ſpes eſt expectatio boni, mali expectationē eſſe neceſſe eſt metum. vt igitur metus, ſic reliquæ perturbationes ſunt in malo. ergo vt cōſtantia ſcientiæ, ſic perturbatio erroris eſt. q̄ autem natura dicuntur iracundi, aut miſericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij ſunt eiuſmodi conſtituti, quaſi mala ualetudine animi, ſanabiles tamen: vt Socretes dicitur, cum multa in conuentu vitia collegiſſet in eū Zopyrus, qui ſe naturā cuiuſq; ex forma perſpicere profitebatur, deriſus eſt à cæteris. qui illa in Socrate vitia non agnoſcerent; ab ipſo autem ſocrate ſubleuatus eſt, cum illa ſibi vitia ineſſe, ſed ratione à ſe deiecta diceret. ergo ut optima quiſq; ualetudine affectus, poteſt videri alius, vt natura, ad aliquem morbum procliuior: ſic animus alius ad alia vitia propenſior. qui autem non natura, ſed culpa vitioſi eſſe dicuntur, eorum vitia conſtant ex falſis opinionibus rerum bonarū, ac malarū, vt ſit alius ad alios motus perturbationeſq; procliuior. inueteratio autem vt in corporibus ęgrius depellitur, ſic ī animis quoq; perturbatio: citiuſq; repentinus oculorum tumor ſanatur, quàm diuturna lippitudo depellitur. ſed cognita iam cauſſa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & voluntatibus, ſit iam huius diſputationis modus. ſcire autem nos oportet, cognitis, quoad poſſint ab homine cognoſci, bonorū et malorū finibus, nihil à philoſophia poſſe aut maius, aut vtilius optari, quam hęc, quę à nobis hoc qua-

triduo diſputata ſunt. morte .n. contempta, & do lore ad patiendum leuato, adiunximus ſedationẽ ægritudinis: qua nullum homini maius malũ eſt. etſi enim omnis animi perturbatio grauis eſt, nec multum differt ab amentia: tamen ita cæteros cũ ſint in aliqua perturbatione aut metus, aut læti tiæ, aut cupiditatis, commotos modo, & perturba tos dicere ſolemus; at eos, qui ſe ægritudini dedide runt, miſeros: afflictos, ærumnoſos, calamitoſos. itaq; non fortuito factum uidetur, ſed à te ratio ne propoſitum, ut ſeperatim de egritudine, & de cæteris perturbationibus diſputaremus; in ea eſt enim fons miſeriarum, & caput. ſed & ægritudi nis, & reliquorum animi morborum una ſanatio eſt, omnes opinabiles eſſe, & uoluntarios, eaq; re ſuſcipi, quòd ita rectum eſſe videatur. hunc erro rem, quaſi radicem omnium malorum, ſtirpitus philoſophia ſe extracturam pollicetur. demus er go nos huic excolẽdos. patiamurq; nos ſanari: his enim malis inſidentibus, non modo beati, ſed ne ſa ni quidem eſſe poſſumus. aut igitur negemus quid quam ratione confici, cum contra nihil ſine ratio num collatione conſtet, ab ea, ſi & boni, & beati volumus eſſe, omnia adiumenta, & auxilia peta mus bene, beateq; viuendi.

M· TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER QVINTVS,

VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SEIPSA ESSE CONTENTAM·

QVINCTVS hic dies Brute finem faciet Tuſculanarum diſputationum: quo die eſt à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, diſputatum: placere enim tibi admodum ſenſi ex eo libro, quem ad me accuratiſſime ſcripſiſti, & ex multis ſermonibus tuis, virtutem ad beata viuendum ſe ipſa eſſe contentam. quod etſi difficile eſt probatu, propter tam uaria & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen eſt, ut elabrandum ſit, quo facilius probetur: nihil eſt enim omniũ, quę in philoſophia tractantur, quod grauius, magnificenciuſq; dica

tur. nam cum ea cauſſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudium contulerunt, vt, omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo uitę ſtatu exquirendo collocare: profecto ſpe beate uiuēdi tam tā in eo ſtudio curā, operāq; poſuerunt. quòd ſi ab ijs inuenta, & perfecta virtus eſt, & ſi præſidij ad beate uiuēdum in uirtute ſatis eſt: quis eſt, qui nō præclare & ab illis poſitā, & à nobis ſuſceptā operā philoſophādi arbitretur? ſin autem virtus ſubiecta ſub varios, incertosq; caſus famula fortunæ eſt, nec tantarū uiriū eſt, ut, ſe ipſa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad ſpem beate uiuendi, quam uota facienda uideātur, equidem eos caſus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum ipſe conſiderans, huic incipio ſententiæ diffidere; interdū etiā humani generis imbecillitatē, frugalitatēq; exſtimeſcere: vereor enim ne natura, cū corpora nobis infirma dediſſet, ijſq; & morbos inſanabiles, & dolores intolerabiles adiunxiſſet, animos quoq; dederit & corporū doloribus cōgruentes, & ſeparatim ſuis angoribus & moleſtijs implicatos. ſed in hoc me ipſe caſtigo, quòd ex aliorum, et ex noſtra fortaſſe mollitie, nō ex ipſa uirtute de uirtutis robore exiſtimo: illa enim, ſi modo eſt ulla uirtus, quā dubitationē auunculus tuus Brute ſuſtulit; omnia, quæ cadere in hominē poſſūt, ſubter ſe habet; eaq; deſpiciens, caſus contemnit humanos; culpaq; omni carens, præter ſe ipſam nihil cenſet ad ſe pertinere. nos autem omina aduerſa tum uenientia metu

augentes, tum mœrore præſentia, rerum naturá, quàm errorem noſtrum damnare malumus. ſed et huius culpę, & cęterorum uitiorum, peccatorũq; noſtrorum omnis à philoſophia petẽda correctio eſt. cuius in ſinum cum à primis temporibus ætatis noſtra uoluntas, ſtudiumq, nos contuliſſet, his grauiſſimis caſibus in eundẽ portum, ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate cõfugimus ò uitæ philoſophia dux, ò uirtutis indagatrix, expultrixq; uitiorum, quid non modo nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ cõuocaſti: tu eos inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs. tum litterarum, et uocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum, et diſciplinæ fuiſti. ad te cõfugimus: à te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, ſic nunc penitus, totosq; tradimus. eſt autem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponendus. cuius igitur potius opibus vtamur, quàm tuis? quę & uitæ tranquillittatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti. at philoſophia quidem, tantum abeſt, ut perinde, ac de hominum eſt vita merita, laudetur, vt à multis etiam vituperetur. uituperare quiſquam vitæ parentem, & hoc parricidio ſe inquinare audet? & tam impie ingratus eſſe. ut eam accuſet, quam uereri deberet, etiam ſi minus percipere potuiſſet. ſed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offuſa caligo eſt, quòd tam longe retro reſpi-

cere non poſſunt, nec eos, à quibus uita hominum iſtructa primo ſit, fuiſſe philoſophos arbitrantur. quam rem antiquiſſimam cum videamus, nomen tamen eſſe cofitemur recens. nam ſapientiam quidem ipſam quis negare poteſt nō modo re eſſe antiquam, uerum etiam nomine? quæ diuinarum, humanarumq; rerum, tum initiorum, cauſſarumq;, tum cuiuſq; rei, cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos aſſequebatur. itaq; & illos ſeptem, qui à Græcis σοφοὶ ſapientes à noſtrsi et habebantur, & nominabantur, & multis ante ſeculis Licurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuiſſe ante hanc vrbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Vlyſſem, & Neſtorem accepimus & fuiſſe, & habitos eſſe ſapientes. nec vero Atlas ſuſtinere cęlum, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec ſtellatus Cepheus cū uxore, genero, filia traderetur, niſi cœleſtiū diuina cognitio nomē eorū ad errorem fabulæ traduxiſſet. à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia ponebāt, ſapientes & habebantur, & nominabantur: idq; eorum nomen vſq; ad Pythagoræ manauit ætatem, quem, vt ſcribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, uir doctus in primis, Phliuntem ferunt ueniſſe, eumq; cū Leonte principe Phliaſiorū docte, et copioſe diſſeruiſſe quędā cuius ingeniū; & eloquentiam cū admiratus eſſet Leon, quæſiuiſſe ex eo qua maxime arte confideret: at illum, artem quidem ſe ſcire nullā, ſed eſſe philoſophum: admiratum Leontem nouitatem no

minis, quæſiſſe, quinam eſſent philoſophi, & quid inter eos, & reliquos intereſſet: Pythagoram autem reſpōdiſſe, ſimilem ſibi uideri uitam hominū, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate: nam vt illic alij corporibus exercitatis gloriā, & nobilitatem coronę peterent, alij emendi, aut vendendi quæſtu, & lucro ducerentur, eßet autem quoddā genus eorū, idq; uel maxime īgennū, q nec plauſum, nec lucrum quærerent, ſed uiſendi cauſſa uenirent, ſtudioſeq; perſpicerent, quid ageretur, & quo modo; item nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua, ſic in hāc uitam ex alia uita, et natura profectos, alios glorię ſeruire, alios pecuniæ, raros eſſe quoſdam, qui, cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudioſe intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt enim philoſophos: et ut illic liberaliſſimū eßet ſpectare, nihil ſibi acquirentem; ſic ī uita longe omnibus ſtudijs contemplationē rerum, cognitionéq; præſtare. nec uero Pythagoras nominis ſolū inuētor, ſed rerum etiā ipſarum amplificator fuit. qui cum poſt hunc Phliaſium ſermonem in Italiā uenißet, exornauit eam Græciam. quæ magna dicta eſt, & priuatim, & publice præſtantiſſimis & inſtitutis, & artibus. cuius de diſciplina aliud tēpus fuerit fortaße dicendi. ſed ab antiqua philoſophia uſq; ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ diſcipulum audierat, numeri motuſq; tractabantur, & unde omnia orirentur, quo ue recederent:

ſtudioſeq; ab his ſiderum magnitudines, interualla, curſus inquirebantur, & cuncta cœleſtia. Socrates autẽ primus philoſophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit; & coegit de vita, & moribus, rebuſq; bonis, & malis quærere. cuius multiplex ratio diſputandi, rerumq; varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & litteris conſecrata, plure genera effecit diſſentientium philoſophorum. è quibus nos id potiſſimũ conſectati ſumus, quo Socratem vſum arbitramur; ut noſtram ipſi ſententiã tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eſſet ſimillimum veri, quæreremus. quem morem cum Carneades acutiſſime, copioſiſſimeq; tenuiſſet, fecimus & alias ſæpe, & nuper in Tuſculano, ut ad eam conſuetudinem diſputaremus. & quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus: quinto autem die, cum eodem in loco cõſediſſemus, ſic eſt propoſitum, de quo diſputaremus. A. Non mihi uidetur ad beate uiuendum ſatis poſſe virtutẽ. M. At hercule Bruto meo uidetur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo. A. Non dubito: nec id nunc agitur, vt illum quãtum ames: ſed hoc, quod mihi dixi uideri, quale ſit, de quo à te diſputari uolo. M. Nempe negas ad beate uiuẽdum ſatis poſſe uirtutem? A. Prorſus nego. M. Quid? ad recte, honeſte, laudabiliter, poſtremo ad bene uiuẽdũ ſatis ne eſt præſidij i uirtute? A. Certe ſatis. M. Potes igitur, aut qui male

uiuat, non eum miſerum dicere; aut, quem bene fa ciare, eum negare beate uiuere? *A*. Quidni poſſim? nam etiam in tormentis recte, honeſte, laudabiliter, & ob eam rem bene uiui poteſt, dum modo intelligas quid nunc dicam bene: dico enim, cõſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. hæc etiam in equuleum conijciuntur, quò uita non aſpirat beata. *M*. Quid igitur? ſola ne beata uita quæſo relinquitur extra oſtium, limenq; carceris, cum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq; uirtutes rapiantur ad tortorem, nullumq; recuſent nec ſupplicium, nec dolorem? *A*. Tu, ſi quid es facturus, noua aliqua cõquiras oportet. iſta me minime mouent, nõ ſolũ quia peruulgata ſunt ſed multo magis, quia, tanquã leuia quædã uina, nihil ualent in aqua, ſic Stoicorum iſta magis guſtata quàm potata delectant. uelut iſte chorus uirtutũ in equuleum impoſitus, imagines conſtituit ante oculos cũ ampliſſima dignitate, vt ad eas curſim perrectura, nec eas beata uita à ſe diſertas paſſura uideatur: cũ autem animũ ab iſta pictura, imaginibuſq; uirtutum ad rem, veritatemq; traduxeris, hoc nudum relinquitur, poſſit ne quis beatus eſſe quandiu torqueatur. quamobrem hoc nũc quæramus uirtutes aũt noli uereri ne expoſtulent & querantur ſe à beata uita eſſe relictas. ſi enim nulla uirtus prudentia uacat, prudẽtia ipſa hoc uidet, nõ omnes bonos eſſe etiam beatos: multaq; de M. Atilio, Q. Cæpione, M. Aquilio recordatur: beataq; uita, ſi imaginibus potius, vti, quàm re

bus ipſis placet, conãtem ire in equuleum retinet ipſa prudentia, negatq; ei cum dolore, & cruciatu quidquã eße cõmune. M. Facile patior te iſto modo agere: etſi iniquum eſt præſcribere mihi te quẽadmodũ à me diſputari uelis. ſed quæro, utrũ aliquid actũ ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actũ uero, & aliquantũ quidẽ. M. Atqui, ſi ita eſt profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæſtio eſt. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationeſq; animorum incitatę, & impetu inconſiderato elatæ, rationem omnẽ repellẽtes, uitæ beatæ nullã partem relinquunt: quis enim poteſt mortem aut dolorem metuens, quorũ alterũ ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eße non miſer? quid, ſi idem (quod plerunq; fit) paupertatem, ignominiam, infamiã timet, ſi debilitatem, cæcitatẽ, ſi deniq;, quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit, ſeruitutem: poteſt ea timens eße quiſquam beatus? quid, qui nõ modo ea futura timet, verum, etiam fert, ſuſtinetq; præſentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates. qui rebus his fractus ægritudine eliditur, poteſt tandem eſſe non miſerrimus? quid vero illum, quem libidinibus inflammatum, & furentem uidemus, omnia rabide appetẽtem cum in explebili cupiditate, quoque affluẽtius uoluptates undiq; hauriat, eo grauius, ardentiuſq; ſitientem, non ne recte miſerrimum dixeris? quid? elatus ille leuitate, inaniq; lætitia & exultans, & temere geſtiens, non ne tan-

to miſerior, quanto ſibi uidetur beatior? ergo ut hi miſeri, ſic cōtra illi beati, quos nulli metus terrēt, nullæ ægritudines exedūt, nullæ libidines incitāt, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: ſic animi quietus, & placatus ſtatus cernitur, cum perturbatio nulla eſt, qua moueri queat. quod ſi eſt, qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæcunque accidere poſſunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idemq; ſi nihil concupiſcat, nulla efferatur animi inani uoluptate: quid eſt, cur is non beatus ſit? & ſi hæc uirtute efficiuntur, quid eſt, cur uirtus ipſa per ſe non efficiat beatos? A. Atqui alterum dici non poteſt, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiſcant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati ſint: itaque id tibi concedo. alterum autem iam integrum non eſt: ſuperioribus enim diſputationibus effectum eſt, uacare omni animi perturbatione ſapientem. M. Nimirū igitur confecta res eſt: uidetur enim ad exitum ueniſſe queſtio. A. Propemodum id quidem. M. Veruntamen mathematicorum iſte mos eſt, non philoſophorum. nam geometræ cum aliqd docere uolunt; ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id ſumunt pro conceſſo, & probato; illud modo explicant, de quo ante nihil ſcriptum eſt. philoſophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerūt omnia: etſi

alio loco diſputata ſunt. quod ni ita eſſet, cur Stoicus, ſi eſſet quæſitum ſatis ne ad beate viuendum uirtus poſſet, multa diceret? cui ſatis eſſet reſpondere, ſe ante docuiſſe nihil bonũ eſſe, niſi quod honeſtum eſſet: hoc probato, cõſequens eſſe, beatam uitam uirtute eße contentam: & quo modo hoc ſit cõſequẽs illi, ſic illud huic: ut, ſi beata uita uirtute contenta ſit, niſi honeſtum quod ſit, nihil aliud ſit bonum. ſed tamen non agunt ſic. nam & de honeſto, & de ſummo bono ſeparatim libri ſunt: & cum ex eo efficiatur, ſatis magnam ĩ virtute ad beate uiuendum eße uim; nihilo minus hoc agũt ſeparatim: proprijs enim, & ſuis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res eſt, tanta præſertim: caue enim putes vllam in philoſophia uocem emißã clariorẽ ullam ue eſſe philoſophiæ promißum uberius, aut maius. nam quid profitetur ô dij boni? perfecturam ſe, qui legibus ſuis paruißet, ut eßet contra fortunam ſemper armatus, ut omnia præſidia haberet in ſe bene beateq; uiuẽdi, ut eßet ſẽper denique beatus. ſed uidero, quid efficiat. tantiſper hoc ipſum magni æſtimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertus omnibus præmijs, doniſq; fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium propoſuit, qui inueniſſet nouam uoluptatem, quã ipſe inuentã, non fuit contentus: neque enim unquam finem inueniet libido. nos uellem præmio elicere poßemus, qui nobis aliquid attuliſſet, quo hoc firmius

crederemus. A. Vellem id qnidem: ſed habeo paululū, quod requiram: ego enim aſſentior, eorum, quæ poſuiſti, alteri cōſequens eſſe ut, quemadmodum, ſi quod honeſtum ſit, id ſolum ſit bonum, ſequatur beatam ituam uirtute confici; ſic, ſi vita beata in uirtute ſit, nihil eſſe niſi uirtutem bonum. ſed Brutus tuus auctore & Ariſtone, & Antiocho non ſentit hoc: putat enim, etiam ſi ſit bonum aliquod prȩter uirtutem. M. Quid igitnr? contra Brutum ne me dicturum putas? A. Tu vero, ut ui detur: nam præfinire non eſt meum. M. Quid cuique igitur conſentaneum ſit, alio loco. nam iſta mihi & cnm Antiocho ſæpe, & cum Ariſtone nuper, cum Athenis Imperator apud eum diuerſarer, diſſēſio fuit: mihi enim nō uidebatur quiſquā eſſe beatus poſſe, cum in malis eſſet: in malis autem ſapientem eſſe poſſe. ſi eſſent vlla corporis, aut fortunæ mala, dicebant hæc, que ſcripſit etiam Antiochus locis pluribus, virtutem ipſam per ſe beatam uitam efficere poſſe, neque tamen beatiſſimam: deinde ex maiore parte pleraſq; res nominari, etiam ſi qua pars abeſſet; vt vires, vt ualetudinem, ut diuitias, ut honorem, ut gloriam; quæ genere, non numero cernerentur: item beatā uitam, etiam ſi ex aliqua parte claudicaret, tamē ex multo maiore parte obtinere nomen ſuum, hȩc nunc enucleare nō ita neceſſe eſt: quamquam nō conſtantiſſime dici mihi uidentur. nam et qui beatus eſt, non intelligo quid requirat, ut ſit beatior (ſi eſt enim quod deſit, ne beatus quidem eſt) &

quod ex maiori parte unamquãque rem appellari ſpectariq; dicunt, eſt ubi iſto modo ualeat: cum uero tria genera malorum eſſe dicant; qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia aduerſa ſint in fortuna, omnibus oppreſſum corpus & confectum doloribus, huic paululum ne ad beatam uitam deeſſe dicemus, non modo ad beatiſſimam? hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere non potuit. nam cum ſtatuiſſet uerbera, tormenta, cruciatus, patriæ euerſiones, exilia, orbitates magnam uim habere ad male, miſereq; viuendum; non eſt auſus elate, & ample loqui, cum humiliter, demiſſeq; ſentiret, quàm bene, non quæritur: conſtanter quidem certe. itaq; mihi placere no ſolet conſequentia reprehẽdere, cum prima cõceſſeris. hic autem, elegantiſſimus omnium philoſophorum, & eruditiſſimus no magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: uexatur autẽ ab omnibus, primum in eo libro, quem ſcripſit de uita beata, in quo multa diſputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus eſſe non poſſit in eo etiam putatur dicere in rotam beatam vitam non aſcendere. nuſquam id quidem dicit omnino, ſed, quæ dicit, idem ualent. poſſum igitur, cui conceſſerim in malis eſſe dolores corporis, in malis fotunæ naufragia, huic ſuccenſere dicenti, non omnes bonos eſſe beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere poſſint? uexatur idem Theoprhaſtus & libris, & ſcholis omnium philoſophorum, quòd in

Calliſthene ſuo laudarit illam ſententiam,

„ Vitam regit fortuna, non ſapientia.

negant ab ullo philoſopho quidquam dictum eſſe languidius. recte id quidem: ſed nihil intelligo dici potuiſſe cōſtātius. ſi enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus in caſu, atque fortuna: nonne conſentaneum eſt, plus fortunam, quæ domina rerum ſit & externarum: & ad corpus pertinentium, quàm conſilium ualere? an malumus Epicurū imitari? qui multa præclare ſæpe dicit: q̄ enim ſibi conſtanter, cōuenienterq; dicat, non laborat. laudat tenuem uictum. philoſophi id quidē, ſed ſi Socrates, aut Antiſthenes diceret, non is, q̄ finem bonorum uoluptatem eſſe dixerit. negat quenquā iucunde poſſe uiuere, niſi idem honeſte, ſapiēter, iuſteque uiuat. nihil grauius, nihil philoſophia dignius, niſi idem hoc ipſum, honeſte, ſapiēter, iuſte ad uoluptatem referret. quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire ſapiēti? ſed hoc is ne dicit. qui, cum dolorem non modo maximum malū, ſed ſolum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis, tū cū maxime cōtra fortunam glorietur? quod idē melioribus etiā uerbis Metrodorus. Occupaui, ĩq̄t, te fortuna, atq; cepi, omneſq; aditus tuos intercluſi, ut ad me aſpirare non poſſes. pręclare, ſi Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret, qui, niſi quod turpe eſſet, nihil malum duceret. tu uero Metrodore, qui omne bonum in uiſceribus, medulliſq; cōdideris, et definieris, ſūmum bonum firma corporis affectione,

exploratąq; ſpe contineri;fortunæ aditus interclu ſiſti? quo modo? iſto enim bono iā expoliari potes: at qui his capiuntur imperiti: & propter huiuſmo di ſententias iſtorum hominum eſt multitudo. acu te diſputantis illud eſt, non quid quiſque dicat, ſed quid cuique dicendum ſit, uidere. uelut in ea ipſa ſententia, quam in hac diſputatione ſuſcepimus, omneis bonos ſēper beatos uolumus eſſe. quos di cam bonos perſpicuum eſt: omnibus .n. uirtutibus inſtructos, & ornatos, tum ſapientes, tum viros bonos dicimus. uideamus, qui dicendi ſint beati. equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis, nullo adiū cto malo. nec ulla alia huic uerbo, cum beatum di cimus, ſubiecta notio eſt, niſi, ſecretis malis omni- bus, cumulata bonorum complexio. hanc eſſequi uirtus, ſi quidquam præter ipſa boni eſt, non po teſt: aderit enim malorum, ſi mala illa dicimus, turba quædam paupertas, ignobilitas, humilitas, ſolitudo, amiſſio ſuorum, graues dolores corporis, perdita ualetudo, debilitas, cęcitas, interitus pa- triæ, exilium, ſeruitus. denique in his tot, & tan tis, atq; etiam quæ plura poſſunt accidere, poteſt eſſ ſapiens; nam hæc caſus importat, qui in ſapiē tem poteſt incurrere: at ſi ea mala ſunt, quis po teſt preſtare ſapientem ſemper beatum fore, cum uel in omnibus his uno tempore eſſe poſſit? nō igi tur facile concedo neque Bruto meo, neque com munibus magiſtris, neque ueteribus illis, Ariſtote li Speuſippo, Xenocrati, Polemoni, ut, cū ea, quæ ſupra enumeraui, in malis numerent, iidem dicāt

ſemper beatum eſſe ſapientem. quos ſi titulus hic delectat inſignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone digniſſimus, inducant animum illa quorum ſplendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria ſint, pro nihilo ducere. tum poterunt clariſſima uoce profiteri ſe neq; fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniaq; ſibi in ſeſe eſſe poſita, neque eſſe quidquam extra ſuam poteſtatem, quod dicant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ ſunt magni cuiuſdam, & alti viri, & eadem, quæ uulgus, in malis, & bonis numerare, cōcedi ullo modo poteſt. qua gloria cōmotus Epicurus exoritur. cui etiam ſi dijs, placet, videtur ſemper ſapiens beatus. hic dignitate huius ſententiæ capitur. ſed nunquam id diceret, ſi ipſe ſe audiret: quid eſt enim, quod minus conueniat, quâm ut is, qui uel ſummum uel ſolum malum dolorem eſſe dicat, idem cenſeat, quàm hoc ſuaue eſt, tū, cum dolore crucietur, dicturum eſſe ſapientem? non igitur ex ſingulis uocibus philoſophi ſpectandi ſunt, ſed ex perpetuitate, atque conſtantia. A. Adducis me, ut tibi aſſentiar, ſed tua quoque vide ne deſideretur conſtantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus. in eo mihi uidebare, contra Catonem diſſerens, hoc velle oſtendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter uerborum nouitatem intereſſe. quod ſi ita eſt, quid

*eſt cauſſæ,quin,ſi Zenonis rationi conſentaneum
ſit ſatis magnã vim in virtute eſſe ad beate viuẽ
dum,liceat idem Peripateticis dicere? rem enim
opinor ſpectari oportere,non uerba.M.Tu quidẽ
tabellis obſignatis agis mecũ, & teſtificaris quid
dixerim aliquando, aut ſcripſerim. cum aliis iſto
modo,qui legibus impoſitis diſputant.nos in diem
uiuimus: quodcunq; noſtros animos probabilitate
percuſſit,id dicimus:itaq; ſoli ſumus liberi:uerun
tamen, quoniam de conſtantia paullo ante dixi-
mus, non ego hoc loco id quærendum puto, uerũ
ne ſit quod Zenoni placuerit, quodq; eius audito
ri Ariſtoni,bonũ eſſe ſolũ quod honeſtũ eſſet,ſed,
ſi ita eſſet,tũ ut hoc totũ beate uiuere in una uirtu
te poneret.quare demus hoc ſane Bruto,ut ſit bea
tus ſemper ſapiens.quàm ſibi conueniat,ipſe uide
rit.gloria quidem huius ſẽtentiæ quis eſt illo uiro
dignior? nos tamen teneamus,ut ſit idem beatiſſi-
mus: etſi Zeno Citiæus,aduena quidam,et ignobi
lis, uerborum opifex, inſinuaſſe ſe in antiquàm
philoſophiam uidetur, huius ſententię grauitas a
Platonis auctoritate repetatur: apud quem ſæpe
hæc oratio uſurpata eſt, ut nihil præter uirtutem
diceretur bonum. uelut in Gorgia Socrates: cũ eſ
ſet ex eo quæſitum,Archelaum Perdicę filium,
qui tum fortunatiſſimus haberetur, non ne bea
tum putaret?Haud ſcio,inquit,nunquam enim cũ
eo locutus ſum.an tu aliter id ſcire non potes? nul
lo modo.tu igitur ne de Perſarum quidem Rege
magno potes dicere,beatns ne ſit?an ego poſſum,*

cum

cum ignorem, quàm ſit doctus quàm vir bonus? quid? tu in eo ſitam uitam beatã putas? ita prorſus exiſtimo, bonos beatos, improbos miſeros. miſer ergo Archelaus? certe, ſi iniuſtus. Videtur ne omnem hic beatam uitam in una virtute ponere? quid uero in epitaphio; quo modo idem? Nam cui uiro, inquid, ex ſe ipſo apta ſunt omnia, quæ ad beate uiuendũ ferunt, nec ſuſpẽſa aliorum aut bono caſu, aut contrario pendere ex alterius euetis, & errare coguntur; huic optime uiuendi ratio cõparata eſt. hic ẽ ille moderatus, hic fortis, hic ſapiens, hic, & naſcentibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit, & obediet præcepto illi veteri:

Neq; .n. lætabitur unquam, neq; mœrebit nimis,
Quòd ſemper in ſe ipſo omnem ſpem reponet ſui.

Ex hoc igitur Platonis quaſi quodam ſanto, auguſtoq; fonte noſtra omnis manabit oratio. vnde igitur rectius ordiri poſſumus, quam à communi parente natura? quę quidquid genuit nõ modo animal, ſed etiã quod ita eſſet ortũ è terra, vt ſtirpibus ſuis niteretur, in ſuo quidq; genere perfectum eſſe uoluit. itaque & arbores, & uites, & ea, quæ ſunt humiliora, neque ſe tollere à terra altius poſſunt, alia ſemper uirent, alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondeſcũt: neq; eſt ullum, quod non ita uigeat interiore quodã motu, & ſuis quoq; ſeminibus incluſis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniaq; in omnibus, quantum in ipſis, ſit, nulla ui impediente perfecta ſint. faci

lius uero etiam in beſtijs, quòd his ſenſus à natura eſt datus, uis ipſius naturæ præſpici poteſt·nāque alias beſtias nantes aquarum incolas eſſe voluit, alias uolucres cœlo frui libero, ſerpentes quaſdā quaſdā eſſe gradientes; earū ipſarum partim ſoliuagas, partim congrecatas; immanes alias, quaſdā aūt cicures, non nullas abditas, terraq; tectas. atq; earū quęque ſuum tenens munus, cū in diſpa ris animantis uitam tranſire non poſſit, manet in lege naturæ. & ut beſtijs aliud alij præcipui à na tura datum eſt, quod ſuum quæque retinet, nec di ſcēdit ab eo: ſic homini multo quidā præſtantius. etſi præſtantia debent ea dici, quæ habent aliquā comparationem. humanus autē animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, niſi cū ipſo deo, ſi hoc fas eſt dictu, comparari poteſt. hic igitur, ſi eſt excultus, & ſi eius acies ita curata eſt, ut ne cæcetur erroribus; fit perfecta mens, ideſt abſolu ta ratio; quæ eſt idē, quod uirtus. & ſi omne bea tum eſt, cui nihil deeſt, & quod in ſuo genere ex pletum, atq; cumulatum eſt, idq; uirtutis eſt proprium: certe omnes uirtutis compotes beati ſunt. & hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, item cū Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone. ſed mihi uidentur etiā beatiſſimi: quid enim deeſt ad beate uiuendū ei, qui confidit ſuis bonis? aut, qui diffidit, beatus eſſe qui poteſt? at diffidat neceſſe eſt, qui bona diuidit tripertito. qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ ſtabilitate con fidere? atqui, niſi ſtabili, & fixo permanēte bono,

beatus eſſe nemo poteſt. quid igitur eiuſmodi iſtorum eſt? ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere uideatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet, non ſanē optabilis iſta quidē eſt, inquit, rudētibus apta fortuna, an dubiū eſt, quin nihil ſit habēdū in eo genere, quod uita beata cōplectitur, ſi id poſſit amitti? nihil enim inueteraſcere, nihil exſtingui, nihil cadere debet eorū, in quibus uita beata cōſiſtit: nam qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus eſſe non poterit: uolumus enim eū qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptū, atq; munitū, non ut paruo metu prædius ſit, ſed ut nullo. ut enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, ſed qui nihil nocet: ſic ſine metu is habēdus eſt, non qui parua metuit, ſed qui omnino metu uacat: quæ eſt enim alia fortitudo, niſi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tū procul ab omni metu? atq; hæc certe non ita ſe haberent, niſi omne bonum in una honeſtate cōſiſteret. qui autē illam maxime optatam, & expetitam ſecuritatem (ſecuritatem autē nunc appello uacuitatem ægritudinis, in qua uita beata poſita eſt) habere quiſquam poteſt, cui aut adſit, aut addeſſe poſſit multitudo malorū? qui aūt poterit eſſe celſus, & erectus, et ea, quæ homini, accidere poſſunt, omnia parua ducens, qualem ſapiētē eſſe uolumus, niſi omnia ſibi in ſe poſita eſſe cenſebit? an Lacedęmonij Philippo minitanti per litteras ſe omnia, quæ conarentur, prohibiturum

quæſiuerunt num ſe eſſet etiam mori prohibiturus? uir is, quem quærimus, nõ multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas uniuerſa? quid ad hanc fortitudinẽ, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ ſit moderatrix omniũ cõmotionũ? quid poteſt ad beate uiuendum deeſſe ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu uindicet, temperantia tum à libidine auocet, tum inſolenti alacritate geſtire nõ ſinat? hęc efficere uirtutẽ oſtenderem, niſi ſuperioribus diebus eſſent explicata. atqui cũ perturbationes animi miſeram, ſedationes aũt uitam efficiant beatam; duplexq; ratio perturbationis ſit, quòd ægritudo, & metus in malis opinatis, in bonorũ autẽ errore lætitia geſtiens, libidoq; uerſentur; cũ hæc omnia cum conſilio, & ratione pugnent: his tu tã grauibus concitationibus, tãq; ipſis inter ſe diſſentientibus, atq; diſtractis, quem uacuum, ſolutũ, liberum uideris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui ſapiens ſemper ita affectus eſt: ſemper igitur ſapiens beatus eſt. atq; etiã omne bonũ lætabile eſt: quod aũt lætabile, id ꝑdicandum, et ꝑ ſe ferendum: quod tale autem, id etiã glorioſum: ſi uero glorioſum, certe laudabile: qđ autem laudabile, profecto etiã honeſtum: qđ bonum igitur, id honeſtum. at quæ iſti bona numerant, ne ipſi quidem honeſta dicunt. ſolum igitur bonum, quod honeſtum. ex quo efficitur, honeſtate una uitam contineri beatam. non ſunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundãtem licet eſſe miſerrimum. an dubitas quin ꝑſtãs uale-

tudine, uiribus, forma acerrimis, integerrimiſq; ſenſibus, adde etiã ſi libet pernicitatẽ, & uelocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloriã: ſi fuerit is, qui hæc habet, iniunctus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atq; nullo; dubitabis ne eum miſerum dicere? qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit? videamus, ne, ut, aceruus ex ſui generis granis, ſic beata vita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat. quod ſi ita eſt, ex bonis, quæ ſola honeſta ſunt, efficiendũ eſt beatum ea mixta ex diſſimilibus ſi erunt, honeſtũ ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatũ intelligi? etenim quidquid eſt quod bonum ſit, id expetenudum eſt: quod autẽ expetẽdum, id certe approbandum: quod uero approbaris, id gratum acceptumq; habẽdum: ergo etiã dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt. bonũ igitur omne laudabile. ex quo efficitur, ut, quod ſit honeſtum, id ſit ſolũ bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda ſint. omitto diuitias: quas, cum quiuis, quãuis indignus, habere poſſit, in bonis non numero: quod enim eſt bonum, id non quiuis habere poteſt. omitto nobilitatem. famamq; popularẽ, ſtultorum, improborumq; cõſenſu excitatã. hæc quę, ſunt minima, tamẽ bona dicantur neceſſe eſt, candiduli dentes, uenuſti oculi, color ſuauis, et ea, quę Euryclia laudat Vlyxi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea ſi bona dicemus, quid erit in philoſophi grauitate, quàm in vulgi

opinione, ſtultorũq; turba, quod dicitur aut grauius, aut grandius? at enim eadẽ Stoici præcipua, uel producta dicunt, quæ bona iſti. dicunt illi quidem: ſed his uitam beatam cõpleri negant: hi autẽ ſine ijs eſſe nullam putant: aut, ſi ſit beata, beatiſſimam certe negant. nos autem uolumus beatiſſimam: idq; nobis Socratica illa concluſione confirmatur: ſic enim princeps ille philoſophiæ diſſerebat; qualis cuiuſq; animi affectus eſſet, talem eſſe hominem; qualis autẽ ipſe homo eſset, talem eſſe orationẽ; orationi autẽ facta ſimilia. factis uitam. affectus autem animi in bono uiro laudabilis: & uita igitur laudabilis boni uiri honeſta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam uitã eſſe, concluditur. etenim, proh deorum atq; hominum fidem, parum ne cognitum eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus, an delectationis & otij cõſumendi cauſa locuti ſumus, ſapientem ab omni concitatione animi, quã pertubationẽ uoco, ſemper uacare? ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem; uir igitur temperatus, conſtans ſine metu, ſine ægritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, non ut beatus; at ſemper ſapiens talis: ſemper igitur beatus: iam uero qui poteſt uir bonus non ad id, quod laudabile ſit, omnia referre, quæ agit quæq; ſentit; refert autem omnia ad beate uiuendum: beata igitur uita laudabilis. nec quidquã ſine uirtute laudabile: beata igitur uita uirtute conficitur. atq; hoc ſic etiam concluditur. nec in miſera uita quidquam eſt predicabile, aut glo

riandum, nec in ea quæ nec miſera ſit, nec beata, & eſt in aliqua uita prædicabile aliquid, & glo riandum, ac præ ſe ferendum: ut Epaminondas,

Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum:

ut Africanus,

A ſole exoriente, ſupra Mœotí paludes,

Nemo eſt, qui factis me æquiparare queat.

quòd ſi beata uita glorianda, & prædicanda, & præ ſe ferenda eſt: nihil eſt enim aliud, quod præ dicandum, & præ ſe ferendum ſit. quibus poſitis, intelligis quid ſequatur. & quidē niſi ea uita bea ta, eſt, que eſt eadem honeſta: ſit aliud neceſſe eſt melius uita beata: quod enim erit honeſtum, cer te fatebuntur eſſe melius: ita erit beata uita me- lius aliquid: quo quid poteſt dici peruerſius? quid? cum fatentur ſatis magnam vim eſſe in viiijs ad miſeram uitam, nō ne fatendum eſt, eandem vim in uirtute eſſe ad beatam uitam? contrariorū enim contraria ſunt conſequentia. quo loco quæro, quā uim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa; tantum propendere illam bòni lan- cem putet, ut terram & maria deprimat. quid igi tur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratē illum grauiſſimum philoſophorum, exaggerantem tan topere uirtutem, & extenuantē cætera, et abijciē tē, in uirtute nō beatā modo uitā, ſed etiā beatiſſi mam ponere? quod quidē niſi ſit, uirtutum interi tus conſequetur: nam in quem cadit ægritudo, in- eundē metum cadere neceſſe eſt; eſt enim metus

futuræ ægritudinis ſolicita expectatio. in quem autē metus, in eundē formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo ut idem uincatur interdum neceſſe eſt, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere, Proinde ita parent in ſe vita, ut uinci neſciant. hic autem uincetur, vt dixi; nec modo uincetur, ſed etiam ſeruiet. at nos uirtutem ſemper liberam uolumus, ſemper inuictam. quæ niſi ſunt, ſublata uirtus eſt. atqui ſi in uirtute ſatis eſt præſidij ad bene uiuendum, ſatis eſt etiam ad beate: ſatis eſt enim certe in uirtute, ut fortiter uiuamus: ſi fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquā terreamur, ſemperq; ſimus inuicti. ſequitur, ut nihil pœnitcat, nihil deſit, nihil obſtet. ergo omnia profluenter, abſolute, proſpere: igitur beate. ſatis autē ad fortiter viuendum virtus poteſt: ſatis ergo etiam ad beate. etenim ut ſtultitia, & ſi adepta eſt quod concupiuit, nunquā ſe tamē ſatis conſecutā putat: ſic ſapientia ſemper eo contenta eſt, quod adeſt, neq; eam unquam ſui pœnitet. ſimilem ne putas C. Lælij vnum Conſulatum fuiſſe, et cum quidē cum repulſa (ſed cum ſapiēs, et bonus uir, qualis ille fuit, ſuffragijs præteritur, non populus à bono Cōſule potius, quàm ille à uano populo repulſam fert?) ſed tamen, utrum malles, te ſi poteſtas eſſet, ſemel, ut Lælium: Cōſulem, an, ut Cinnā, quater? non dubito, tu quid reſponſurus ſis: itaq; uideo, cui committam. non quemuis hoc idem interrogarem: reſponderet enim alius fortaſſe, ſe non modo quattuor Coſulatus vni

anteponere, ſed unum diem Cynnæ multorũ, & clarorum uirorum totis ætatibus. Lælius ſi digito quem attigiſſet, pœnas dediſſet: at Cinna collegæ ſui Conſulis Cn. Octauii præcidi caput iuſſit, P. Craſſi, L. Cæſaris nobiliſſimorum hominum, quorũ uirtus fuerat domi, militiæq; cognita; M. Antonij omnium eloquentiſſimi, quos ego audierim; C. Cæſaris, in quo mihi uidetur fuiſſe ſpecimen humanitatis, ſalis, ſuauitatis, leporis. beatus ne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non ſolum eo uidetur miſer, quòd ea fecit, ſed etiam quòd ita ſe geſſiet, ut ea facere ei liceret. etſi peccare nemini licet. ſed ſermonis errore labimur. id enĩ licere dicimus, quod cuique cõceditur. utrum tandem beatior C. Marius, tum, cum Cimprie uictoriȩ gloriã cum collega Catulo cõmunicauit, penè altero Lælio, (nam hunc illi duco ſimilimum) an cum ciuili bello uictor iratus neceſſarijs Catuli deprecantibus non ſemel reſpõdit, ſed ſæpe, moriatur? in quo beatior ille, qui huic nefariæ uoci paruit; quàm is qui tam ſcelerate imperauit: nam cum accipere, quàm facere præſtat iniuriam; tum morti iam ipſi aduentanti paululum procedere obiam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis uiri interitu ſex ſuos obruere Conſulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. duodequadraginta annos tyrannus Syracuſanorum fuit Dionyſius, cũ V. & XX. natus annos dominatum occupaſſet. qua pulchritunide urbem, quibus autem opibus præditam, ſeruitute oppreſſam tenuit ciuitatem?

atqui de homine à bonis auctoribus ſic ſcriptum accepimus, ſummam fuiſſe eius in uictu temperã tiam, in rebuſq; gerendis uirum acrem, & induſtriam, eundem tamen maleficum natura, & iniuſtum. ex quo omnibus bene ueritatem intuentibus uideri neceſſe eſt miſerrimum: ea enim ipſa, quæ concupierat, ne tum quidem: cum omnia ſe poſſe cenſebat, conſequebatur. qui cum eſſet bonis parentibus, atq; honeſto loco natus (et ſi id quidẽ alius alio modo tradit) abundaretq; & æqualium familiaritatibus, & conſuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ quoſdam adoleſcentes amore coniunctus; credebat corũ nemini; ſed ÿs, quos ex familÿs locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat, & quibuſdam conuenis, & feris barbaris corporis custodiam committebat. ita propter iniuſtam dominatus cupiditatem in carcerem quodã modo ipſe ſe incluſerat. quin etiam, ne tonſori collum committeret, tondere filias ſuas docuit. ita ſordido, ancillariq; artificio regiæ uirgines, ut tonſtriculæ, tondebant barbam, & capillum patris. & tamen ab ÿs ipſis, cum iam eſſent adultæ, ferrum remouit; inſtituitq;, ut candentibus iugladium putaminibus barbam ſibi, & capillum adurerent. cumq; duas uxores haberet, Ariſtomachem ciuem ſuam Doridem, *autem Locrenſem; ſic noctu ad eas uentitabat, ut omnia ſpecularetur, et perſcrutaretur ante. et cũ foſſam latam cupiculari lecto circundiSſet, eiuſq; foſſe tranſitũ ponticulo ligneo coniũ*

xiſſet, eum ipſum cum fores cubiculi clauſerat, de torquebat. idemq;, cum in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat. atq; is cũ pila ludere uellet (ſtudioſe enim id factitabat) tunicamq; poneret, adoleſcentulo, quem amabat, tradidiſſe gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixiſſet, huic quidem certe uitã tuã cõmittis, arriſiſſetq; adoleſcẽs; utrumq; iuſſit interfici; alterũ, quia uiã demõſtrauiſſet interimẽdi ſui; uel alterũ, quia dictũ id riſu approbauiſſet, atq; eo facto ſic doluit, ut nihil grauius tulerit ĩ uita: quẽ eum uehemẽter amaret, occiderat. ſic diſtrahũtur in cõtrarias partes impotẽtium cupiditates. cũ huic obſecutus ſis, illi eſt repugnandũ. quãquã hic quidẽ tyrãnus ipſe indicauit, quã eſſet beatus. nã cũ quidã ex eius aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copias eius, opes, maieſtatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretq; unquã beatiorem quenquam fuiſſe: uis ne igitur, inquit, ò Damocle, quoniam hęc te uita delectat, ipſe eandem deguſtare, et fortunam experiri meam? cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari iuſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacoſq; complures ornauit argento, auroq; cęlato. tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſſit conſiſtere, eoſq; ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare. aderant unguenta, coronæ: incẽdebantur odores: menſæ conquiſitiſſimis epulis extruebantur. fortu

natus ſibi Damocles uidebatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium ê lacunari ſeta equina appenſum demitti iuſſit, ut impenderet illius beati ceruicibus. itaque nec pulcrhos illos adminiſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum porrigebat in menſam: iam ipſæ defluebant coronæ: denique exorauit tyrannum, ut abire liceret, quod iam beatus nollet eſſe. ſatis ne videtur declaraſſe Dyoniſius nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? atq; ei ne integrum quidem erat, ut ad iuſtitiam remigraret, ciuibusq; libertatem & iura redderet: ijs enim ſe adoleſcēs improuida ætate irretierat erratis, eaq; commiſſerat, ut ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe cœpiſſet. quantopere vero amicitias deſideraret, quarum infidelitatem extimeſcebat, declarauit in Pythagores duobus illis: quorum cum alterum uadem mortis accepiſſet, alter, ut uadem ſuum liberaret, præſto fuiſſet ad horam mortis deſtinatā; utinam ego, inquit, tertius uobis amicus aſcriberer. quàm huic erat miſerum carere conſuetudine amicorum, ſocietate uictus, ſermone omnino familiari? homini præſertim docto a puero, & artibus ingenuis erudito. muſicorum uero perſtudioſū accepimus, poetam etiam tragicum: quâm bonum, nihil ad rem: in hoc enim genere neſcio quo pacto magis, quàm in alijs, ſuum cuiq; pulchrum eſt. adhuc neminem cognoui poetam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui ſibi non optimus videretur. ſic ſe res habet, te tua, me delectant mea. ſed

ut ad Dyoniſium redeamus: omni cultu, & uictu humano carebat: uiuebat cum fugitiuis, cum faci noroſis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus eſſet, aut uellet omnino liber eſſe, ſibi amicum arbitrabatur. non ergo iam cum huius vita, qua tetrius, miſerius, deteſtabilius excogitare nihil poſſum, Platonis, aut Archytæ uitam comparabo, doctorum hominum, & planè ſapien tium. ex eadem urbe humilem homũculum a pul uere, et radio excitabo, qui multis annis poſt fuit, Archimedem. cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino negarent, ſeptum undique, & ueſtitum uepribus, & dumetis inda gaui ſepulchrum: tenebam enim quoſdam ſenario los, quos in eius monumẽto eſſe inſcriptos accepe ram; qui declarabant in ſummo ſepulcro ſphærá eſſe poſitam cum cylindro. ego autem cũ omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragia nas magna frequentia ſepulcrorum) animaduer ti columnellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat ſphæræ figura, & cylindri. atq; ego ſtatim Syracuſanis (erãt autem principes mecũ) dixi, me illud ipſum arbitrari eſſe, quod quærerẽ. immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperue runt locum. quò cum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. apparebat epigramma exeſis poſterioribus partibus uerſiculorum, di midiatis ferè. ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quon dam uero etiam doctiſſima, ſui ciuis unius acutiſſi mi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Ar-

tur. deinde ad inueſtigandum ueritatem ſtudio incitato. ex quo triplex ille animi fœtus exiſtit; unus in cognitione rerum poſitus, & in explicatione naturæ; alter in deſcriptione expetendarum fugiendarum ue rerum; tertius in iudicando, quid cuique rei ſit conſequens, quid repugnans: in quo ineſt omnis tum ſubtilitas diſſerendi, tum ueritas iudicandi. quo tandem igitur gaudio affici neceſſe eſt ſapientis animum cum his habitantem, pernoctantemq; curis? & cum totius mundi motus conuerſioneſq; perſpexerit, ſideraq; uiderit innumerabilia cælo inhærentia cum eius ipſius motu congruere certis infixe ſedibus? ſeptẽ alia ſuos quęque tenere curſus, multum ĩter ſe aut alititudine, aut humilitate diſtantia, quorum uagi motus rata tamen, & certa ſui curſus ſpatia definiant? horũ nimirum aſpectus impulit illos veteres, et admonuit ut, plura quærerẽt. inde eſt indagatio nata initiorum, & tanquam ſeminum, vnde eſſent omnia orta, generata, concreta, quęq; cuiuſq; generis uel inanimi, uel animati, uel muti, uel loquẽtis origo, quæ uita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud uiciſſitudo, atque mutatio, vnde terra, & quibus librata ponderibus; quibus cauernis maria ſuſtineantur; in qua omnia delata grauitate medium mundi locum ſemper expetat; qui eſt idem infimus in rotundo. hæc tractanti animo, & noctes, & dies cogitanti, exiſtit illa à Deo Delphis præcepta cognitio, ut ipſa ſe mens uitijs exutam, cognoſcat, coniuntamq; cum diuina mente ſeſen

tiat, ex quo inſatiabili gaudio compleatur: ipſa enim cogitatio de ui, & natura deorum, ſtud.um incendit illius æternitatis imitãdæ: neque ſe in breuitate uitæ collocatam putat, cum rerum cauſsas alias ex alijs aptas, & neceſſitates nexas videt. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternũ, ratio tamen, mensq; moderatur. hæc ille intuens, atque ſuſpiciens, uel potius omnes partes, oraſq; circunſpiciens, quanta rurſus animi tranquillitate humana, & citeriora conſiderat? hinc illa cognitio uirtutis exiſtit: efflore ſcunt genera, partes uirtutum: inuenitur, quid ſit quod natura ſpectet extremum in bonis, quod in malis vltimum, quò referenda ſint officia, quæ degendæ ętatis ratio deligenda. quibus & talibus rebus exquiſitis, hoc uel maxime efficitur, quod hac diſputatione agitamus, ut uirtus ad beate uiuendum ſit ſe ipſa contenta. ſequitur tertia, quæ per omnes partes ſapientiæ manat, & funditur, quæ rem diffinit, genera diſpetit, ſequentia adiungit, perfecta cõcludit, uera & falſa dijudicat, diſserendi ratio, & ſcientia. ex qua cum ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna ſapientia. ſed hæc otij. tranſeat idem iſte ſapiens ad Remp. tuendam: quid eo poßit eſse præſtantius, cum contineri prudentia vtilitatem ciuium cernat, iuſtitia nihil in ſuã domum inde deriuet, reliquis utatur tot tanq; varijs virtutibus? adiunge fructum amicitiarum: in quo a doctis poſitum eſt, cum cõſilium omnis uitę, cõſenſiens, & penè

pené conſpirans, tum ſumma iucunditas è quotidiano cultu, atq; uictu. quid hæc tandem uita deſiderat, quo ſit beatior? cui rei refertæ tot, tantisq; gaudijs, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. quod ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt uirtutibus, beatum eſt, omnesq; ſapiētes ijs gaudijs perfruuntur: omnes eos cōfiteri beatos eſſe neceſſe eſt. A. Etiā ne in cruciatu, atq; tormētis? M. An tu me in uiola putas, aut in roſa dicere? an Epicuro, qui tātummodo induit perſonā philoſophi, et ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit, dicere licebit, qđ quidē, ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit, nullum ſapienti eſſe tempus, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, quàm pro nihilo puto? cū pręſertim omne malum dolore definiat, bonū uoluptate, hæc noſtra honeſta, turpia irrideat, dicatq; nos in uocibus occupatos inanes ſonos fūdere, neq; quidquam ad nos pertinere, niſi quod aut leue, aut aſperum in corpore ſentiatur: huic ergo, ut dixi, non multum differenti a iudicio ferarum, obluiſci licebit ſui? & tum fortunam contemnere, cum ſit omne & bonum eius, & malum in poteſtate fortunæ? tum dicere ſe beatum in ſummo cruciatu, atq; tormentis, cum conſtituerit non modo ſummum malum eſſe dolorem ſed etiam ſolū? nec uero illa ſibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem, firmitatē animi, turpitudinis uerecundiā, exercitationē, conſuetudinemq; patiēdi, pręcepta fortitudinis, duritiam uirilem: ſed una ſe dicit recordatione acquieſcere præteritarum uoluptatū

vt ſi quis æſtuans, cum uim caloris non facile patiatur, recordari uelit, ſe aliquãdo in Arpinati noſtro gelidis fluminibus circũfuſum fuiſſe; nõ enim uideo, quo modo ſedare poſſint mala pręſẽtia prę teritæ voluptates. ſed cum is dicat ſemper beatũ eſſe ſapientem, cui dicere hoc, ſi ſibi conſtare uellet, non liceret: quidnam faciendũ eſt ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honeſtate careat, exiſtimant? me quidem auctore etiã Peripatetici, ueteresq; Academici balbutire deſinãt aliquando, aperteq;, & clara uoce audeãt dicere, beatam uitam in Phalaridis taurum deſcenſuram. ſint enim tria genera bonorũ, ut iam à laqueis Stoicorũ, quibus uſum me pluribus, quàm ſoleo, ĩtelligo, recedamus: ſint ſane illa genera bonorum; dum corporis, & externa iacent humi, et tantummodo, quia ſumenda ſunt, appellentur bona: alia autem diuina illa, longe, lateq; ſe pandãt, cœlumq; contingant, ut ea qui adeptus ſit, cur eũ beatum modo, & non beatiſſimum etiã dixerim? dolorem uero ſapiẽs extimeſcet? is enim huic maximæ ſententiæ repugnat. nam contra mortẽ noſtrã, atq; noſtrorum, contraq; ægritudinẽ, & reliquas animi perturbationes ſatis eſſe uidemur ſuperiorum dierum diſputationibus armati, & parati. dolor eſſe uidetur acerrimus uirtuti aduerſarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinẽ, magnitudinem animi, patientiam ſe debellaturũ minatur. huic igitur ſuccumbet uirtus? huic beata ſapientis, & conſtantis uiri uita cedet? quam tur-

pe, ô dij boni. pueri Spartiatæ nô ingemiſcunt uerberum dolore laniati: adoleſcētium greges Lacedæmone uidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, ungnibus, morſu, denique ut exanimaremur, priuſquam ſe uictos faterentur. quæ barbaria India uaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum ij, qui ſapiētes habentur nudi ætatem agunt, & Caucaſi niues, hiemalē q; uim perferunt ſine dolore; cūm q; ad flammam ſe applicauerit, ſine gemitu aduruntur. mulieres uero in India, cum eſt cuiuſq; earum uir mortuus, in certamen, iudiciūq; ueniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim ſingulis ſolent eſſe nuptæ: quæ eſt uictrix, ea læta proſequentibus ſuis, unà cum uiro in rogum imponitur: illa uicta, mœſta diſcedit. nunquam naturam mos vinceret: eſt enim ea ſemper inuicta. ſed nos umbris, delicijs, otio, languore, deſidia animum infecimus, opinionibus, maloq; more delinitum molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorū imbutæ mentes prauitatis erroribus, quāuis carnificinā prius ſubierint, quàm ibim aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent: quorū etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recuſent. de hominibus loquor. quid beſtiæ? nonne frigus, non famem, non montiuagos, atque ſilueſtres curſus, luſtrationeſq; patiuntur? non ne pro ſuo partu ita propugnāt, ut uulnera excipiāt? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæq; patiantur ambitioſi

bonoris cauſſa,laudis ſtudioſi,gloriæ cauſa,amore incenſi, cupiditatis plena uita exemplorũ eſt.ſed adhibeat oratio modum, & redeat illuc,unde deflexit.dabit,dabit,inquã,ſe in tormenta uita beatas nec, iuſtitiam, temperantiam, in primiſq; fortitudinem,magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os uiderit, conſiſtet: virtutibusq; omnibus ſine vlla animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores (ut ante dixi) limenq; carceris:quid enim ea fœdius, quid deformius ſola relicta, comitatu pulcherrimo ſegregata? quod tamen fieri nullo pacto poteſt: nec enim virtutes ſine beata uita cohærere poſſunt,nec illa ſine uirtutibus. itaque eã tergiuerſari non ſinent, ſecumq; rapient ad quemcũque ipſæ dolorẽ, cruciatumq; ducentur: ſapientis eſt enim proprium, nihil,quod pœnitere poſſit, facere, nihil inuitum, ſplendide,conſtanter,grauiter,honeſte omnia, nihil ita expectare,quaſi certò futurum, nihil, cum acciderit,admirari, ut inopinatũ, ac nouum acci diſſe uideatur, omnia ad ſuum arbitrium referre, ſuis ſtare iudicijs. quo quid ſit beatius, mihi certe in mentem uenire non poteſt. Stoicorum quidem facilis concluſio eſt: qui cum finem bonorum eſſe ſenſerint congruere naturæ,cumq; ea conuenienter uiuere: cum id ſit ĩ ſapiente ſitum non officio ſolum,uerũ etiam poteſtate, ſequatur neceſſe eſt, ut cuius in poteſtate ſummum bonum, in eiuſdem uita beata ſit, ita fit ſemper uita beata ſapientis. Habes,quæ fortiſſime de beata uita dici putẽ. &

quo modo nunc eſt, niſi quid tu melius attuleris, etiā ueriſsime. A. Melius quidē afferre nihil poſſum: ſed à te impetrare libenter uelim, niſi moleſtū ſit, quoniam te nulla uincula impediunt ullius certæ diſciplinę, libaſq; ex omnibus quodcūque te maxime ſpecie ueritatis mouet, quod paullo ante Peripateticos, ueteremq; Academiā hortari ui debare, ut ſine retractatione libere dicere auderent, ſapiētes eſſe ſemper beatiſsimos, id uelim audire, quēadmodum his putes cōſentaneum eſſe id dicere: multa enim a te contra iſtam ſententiā dicta ſunt, & Stoicorum rationē concluſa. M. Vtamur igitur libertate, quā nobis ſolis in philoſophia licet uti, quorum oratio nihil ipſa iudicat, ſed habetur in omnes partes, ut ab alijs poſsit ipſa per ſe ſe nullius auctoritate adiūcta iudicari. & quoniā uideris hoc uelle, ut, quæcumque diſſentientiū philoſophorum ſententia de finibus ſit, tamen uirtus ſatis habeat ad uitam beatam pręſidij; quod quidē Carneadem diſputare ſolitum accepimus, ſed is, ut contra Stoicos, quos ſtudioſiſsime ſemper refellebat, & contra quorum diſciplinam ingenium eius exarſerat; nos illud quidem cū pace agemus. ſi enim Stoici fines bonorum recte poſuerunt, cōfecta res eſt; neceſſe eſt ſemper beatū eſſe ſapientem. ſed quæramus unamquāque reliquorum ſententiam, ſi fieri poteſt, ut hoc præclarum quaſi decretum beatæ uitæ poſsit omnium ſententijs, & diſciplinis conuenire. ſunt autem hæ de finibus, ut opinor, retentæ, defenſęq; ſententiæ: primum ſim

plices quattuor: nihil bonum, niſi honeſtū, ut Stoici; nihil bonum, niſi uoluptatem, ut Epicurus: nihil bonum, niſi uacuitatem doloris, ut Hieronymus; nihil bonum, niſi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos diſſerebat. hęc igitur ſimplicia: illa mixta; tria genera bonorū, maxima animi, ſecunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo ueteres Academici ſecus. uoluptatem cum honeſtate Clitomachus, et Capillipho copulauit. indolētiam autem honeſtati Peripateticus Diodorus adiunxit. hæ ſunt ſententiæ, quæ ſtabilitatis aliquid habeant. nam Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, non nullorumq; aliorū euanuerunt. hi quid poſſint obtinere, uideamus, omiſſis Stoicis: quorum ſatis uideor defendiſſe ſententiam. & Peripateticorū quidem explicata cauſſa eſt: prƽter Theophraſtum, & ſi qui illum ſecuti, imbęcillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere, quod ferè faciunt, ut grauitatem, dignitatemq; uirtutis exaggerent. quam cum ad cœlū extulerint, quod facere eloquentes homines copioſe ſolent; reliqua ex collatione facile eſt conterere, atque contemnere: nec enim licet ijs, qui laudē cum dolore petendam eſſe dicunt, negare eos eſſe beatos. qui illam adepti ſunt, quāquam enim ſint in quibuſdam malis, tamen hoc nomen beati longe, & late patet. nā ut quæſtuoſa mercatura, fructuoſa oratio dicitur, non ſi altera ſemper omni damno, altera omnis tempeſtatis calamitate ſem

per vacet, ſed ſi multo maiori ex parte extet in utraque fœlicitas, ſic vita, non ſolū ſi undique re ſerta bonis eſt, ſed ſi multo maiore, et grauiore ex parte bona propendent, beata recte dici poteſt ſe quetur igitur horum ratione uel ad ſupplicū bea ta uita virtutes, cumq; ea deſcendet in taurū, Ari ſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone auctori bus, nec eam minimis blandimentis corrupta de ſeret. eadem Calliphontis erit, Diodoriq; ſenten tia; quorum uterq; honeſtatem ſic complectitur, ut omnia, quę ſine ea ſint longe, & retro ponen da cenſeat. reliqui habere ſe videntur anguſtius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & ſi qui ſunt, qui diſertum illum Carneadem curent defen dere: nemo eſt enim, qui eorum bonorum animū putet eſſe iudicē, eumq; condocefaciat, ut ea, quæ bona, mala ve uideantur poſſit contemnere. nam quæ tibi Epicuri uidetur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis cauſſa, & Hercle omnium reliquo- rum: quis enim parum eſt contra mortē, aut dolo rem paratus? ordiamur ab eo, ſi placet quem mol lem, quem uoluptarium dicimus. quid? is tibi mor tem ne uidetur, an dolorem timere? qui eum diē, quo moritur, beatum appellat; maximiſq; dolori- bus affectus eos ipſos inuentorum ſuorum memo ria, & recordatione confutat, nec hoc ſic agit, vt ex tempore quaſi effutire uideatur: de morte enim ita ſentit, ut, diſſoluto animante, ſenſum extinctum putet; quod autem ſenſu careat, nihil ad nos id iu dicet pertinere: item de dolore certa habet quę ſe-

quatur: quorum magnitudinem breuitate conſola tur: longinquitatem leuitate: quid tandem? iſti gran diloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, me lius ſe habent, quàm Epicurus? an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philo ſophi ſatis parati uidentur? quis non paupertatem extimeſcit? neq; tamen quiſqaum philoſophorum. hic uero ipſe quàm paruo eſt contentus? nemo de tenui uictu plura dixit: etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, vt quotidianis ſumptibus copiæ ſuppetant; cum pro cul ab ijs omnibus rebus abſit, cur pecuniam ma gnopere deſideret, uel potius curet omnino? an Scythes Anacharſis potuit pro nihilo pecuniã du cere, noſtrates philoſophi facere non potuerunt? illius epiſtola fertur his verbis. Anacharſis Han noni ſalutem: Mihi amictus eſt Scyticũ tegmen, calciamentum ſolorum callum, cubile terra, pul pamentum fames: lacte, caſeo, carne veſcor. quare vt ad quietum me licet, munera autẽ iſta, quibus es delectatus, uel ciuibus tuis, uel dijs im mortalibus dona. Omnes ferè philoſophi omnium diſciplinarum, niſi quos à recta ratione natura vi tioſa detorſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. Socrates, in pompa cum magna vis auri argen tiq; ferretur; quàm multa non deſidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinqua ginta ei talenta attuliſſent, quæ erat pecunia tem poribus illis, Athenis præſertim, maxima; addu xit legatos ad cœnã in Academiam; ijs appoſuit

tantum, quod ſatis eſſet, nullo apparatu. cum poſtridie rogarent eum, cui numerari iuberet, quid? uos heſterna, inquit, cœnula non intellexiſtis, me pecunia non egere? quos cum triſtiores uidiſſet, XXX minas accepit, ne aſpernari Regis liberalitatem uideretur. at uero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret ſi quid ſibi opus eſſet, nunc quidem paululum, inquit, a ſole abſis, offecerat uidelicet apricanti. & hic quidem diſputare ſolebat, quanto Regem Perſarum uita, fortunaq; ſuperaret: ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis unquam fore: ſe eius uoluptates non deſiderare, quibus nunquam ſatiari ille poſſet, ſuas eum conſequi nullo modo poſſe. uides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diuiſerit, non nimis fortaſſe ſubtiliter, utiliter tamen; partim eſſe naturales et neceſſarias; partim naturales, et nõ neceſſarias partim neutrum: neceſſarias ſatiari poſſe penè nihilo: diuitias .n. naturæ parabiles eſſe: ſecũdum autem genus cupiditum nec ad potiendum difficile cenſet, nec uero ad carendum. tertias, quòd eſſent planè inanes, neque neceſſitatem modo, ſed ne naturam quidem attingerent, funditus eijciendas putauit. hoc loco multa ab Epicureis diſputantur, eæq; uoluptates ſigillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam: nam & obſcœnas uoluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio ſitas eſſe dicunt: eaſq; ſi natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, ſed forma, ætate, figura

metiendas putant; ab iiſq; abſtinere minime eſſe difficile, ſi aut ualetudo, aut officium, aut fama poſtulet; omninoq; genus hoc uoluptatum optabile eſſe, ſi non obſit, prodeſſe nũquam. totumq; hoc de uoluptate ſic ille præcepit, vt uoluptatẽ ipſam per ſe, quia uoluptas ſit, ſemper optandam, expetendamq; putet; eademq; ratione dolorem ob id ipſum, quia dolor ſit, ſemper eſſe fugiendum: itaq; hac uſurum compenſatione ſapientem, ut uoluptatem fugiat, ſi ea maiorem dolorem effectura ſit; et dolorem ſuſcipiet maiorem efficientẽ uoluptatẽ, omniaq; iucunda, quanquam ſenſu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. quo circa corpus gaudere tam diu, dum præſentem ſentiret voluptatem; animum & præſentem percipere pariter cũ corpore, & proſpicere uenientẽ, nec præteritam præterfluere ſinere: ita perpetuas, & contextas uoluptates in ſapiente fore ſemper, cum expectationi ſperatarum, perceptarum memoria iungeretur. atq; iis ſimilia ad uictum etiam transferuntur, extenuanturq; magnificentia, & ſumptus epularum, quòd paruo cultu natura contenta ſit. etenim quis hoc non uidet, deſideriis iſta cõdiri omnia? Darius in fuga, cùm aquam turbidã, & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit vnquam ſe bibiſſe iucundius: nunquam uidelicet ſitiens biberat. nec eſuriens Ptolemæus ederat. cui cum peragranti Aegyptum, comitibus non conſecutis, cibarius in caſa panis datus eſſet; nihil viſum eſt illo pane iucundius. Socratem ferunt, cùm

uſq; ad ueſperum cõtentius ambularet, quæſitũq;
eſſet ex eo, quare id faceret, reſpõdiſſe, ſe, quo me
lius cœnaret, obſonare ambulando famem. quid?
uictum Lacedæmoniorum in Phiditijs non ne ui
demus? ubi cum tyrannus cœnauiſſet Dionyſius,
negauit ſe iure illo nigro, qđ cœnæ caput erat, de
lectatum. tum is, qui illa coxerat, minime mirum,
inquit: condimenta enim defuerunt. quæ tandem,
inquit ille? labor in uenatu, ſudor, curſus ab Euro
ta, famis, ſitis: his enim rebus Lacedæmoniorum
epulæ condiuntur, atq; hoc nõ ex hominum more
ſolum, ſed etiam ex beſtijs intelligi poteſt, quæ, ut
quidquid obiectum eſt, quod modo à natura non
ſit alienum, eo contentæ non quærunt amplius. ci
uitates quædam uniuerſæ, morte doctæ, parſimo
nia delectãtur, ut de Lacedęmonijs paullo ante di
ximus. Perſarum à Xenophõte uictus exponitur:
quos negat ad panem adhibere quidquam præter
naſturtium. quanquam, ſi quædam etiam grauio
ra natura deſideret, quàm multa ex terra, arbo
ribusq; gignuntur cum copia facili, tum ſuauitate
præſtantia? adde ſiccitatem, quę conſequitur hanc
continentiam in uictu; adde integritatem ualetu
dinis. confer ſudantes, ructantes, refertos epulis,
tanquam opimos boues: tum intelliges, qui uolu
ptatem maxime ſequantur, eos minime conſequi,
iucunditatemq; uictus eſſe in deſiderio, non in ſa
tietate. Timotheum, clarum hominem Athenis,
& principem ciuitatis, ferunt, cũ cœnauiſſet apud
Platonem, eoq; cõuiuio admodum delectatus eſ

ſet, uidiſſetq; cũ poſtridie, dixiſſe, ueſtræ quidem cœnæ nõ ſolum in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt. quid, quod ne mente quidem recte uti poſſumus multo cibo, & potione completi? eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos in qua ſcriptum eſt his fere uerbis. Quò cum ueniſſem, uita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Siracuſanarumq; menſarum, nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, nec unquam pernoctare ſolum, cætaraq;, quæ comitantur huic uitæ, in qua ſapiens nemo efficitur unquam, moderatus uero multo minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari poteſt? quo modo igitur iucunda uita poteſt eſſe, a qua abſit prudentia, abſit moderatio? ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriæ Regis error agnoſcitur, q incidi iuſſit in buſto

" *Hæc habeo, quæ edi, quæq; exaturata libido*

" *Hauſit: at illa iacent multa, & præclara relicta.*

quid aliud, inquit Ariſtoteles, in bouis, non in Regis ſepulchro inſcriberes? hæc habere ſe mortuũ dicit, quæ ne uiuus quidem diutius habebat, quàm fruebatur. cur igitur diuitiæ deſiderẽtur? aut ubi paupertas beatos eſſe non ſinit? ſignis credo, tabulis, ludis. ſi quis, eſt qui his delectetur, non ne melius tenues homines fruuntur, quàm illi, qui his abundant? eſt enim earum omnium rerum noſtra in urbe ſumma in publico copia. quæ qui priuati habent, nec tam multa, & raro uident, cũm in ſua rura uenerint. quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habebant, recordantur. dies deficiet, ſi ue

lim paupertatis cauſſam defendere: aperta enim res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet, quàm paucis, quàm paruus rebus egeat, quàm vilibus. num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offenſio ſapientem beatum eſſe prohibebit? uide, ne plus commendatio in uulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria moleſtiæ habeat, quàm voluptatis. leuiculus ſanè noſter Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferētis mulierculæ, vt mos in Græcia eſt, inſuſurrantiſq; alteri, hic eſt ille Demoſthenes: quid hoc leuius? at quantus orator? ſed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipſe ſecum. intelligendum eſt igitur nec gloriam popularem ipſam per ſe expetendam, nec ignobilitatem extimeſcētdā. ueni inquit Athenas Democritus, neq; me quiſquam ibi agnouit. conſtantem hominem, & grauem, qui glorietur, a gloria ſe abfuiſſe. an tibi cines, ijq; qui fidibus utuntur, ſuo, nō multitudinis arbitrio cantus numeroſq; moderantur? uir ſapiēs multo arte maiore præditus, non quid uerißimum ſit, ſed quid uelit uulgus, exquiret? an quidquam ſtultius, quā, quos ſingulos ſicut operarios, barbaroſq; cōtēnas, eos aliquid putarē eſſe uniuerſos? ille uero noſtras ambitiones, leuitateſq; contemnet, honoreſq; populi, etiam ultro delatos, repudiabit: nos autem eos neſcimus, antequam dœnitere cœpit, contemnere. eſt apud Heraclitum phyſicū de principe Epheſiorum Hermodoro: Vniuerſos ait Epheſios eſſe morte mulctandos, quòd, cū

ciuitate expellerēt Hermodorum, ita locuti ſunt. nemo de nobis unus excellat, ſed, ſi quis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. an hoc non ita fit omni in populo? non ne omnem exſuperantiam uirtutis oderunt? quid? Ariſtides (malo enim Græcorum, quàm noſtra proferre) non ne ob eam cauſſam expulſus eſt patria, quòd præter modum iuſtus eſſet? quantis igitur moleſtijs uacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid eſt enim dulcius otio litterato? ijs dico litteris, quibus infinitatem rerū, atq; naturæ, & in hoc ipſo mundo cælum, terras, maria cognoſcimus. contempto igitur honore, cōtēpta etiā pecunia, quid relinquitur, quod extimeſcendū ſit? exſiliū, credo: quod in maximis malis ducitur. id ſi propter alienam, & offenſam populi uoluntatem malū eſt: quàm ſit ea contemnenda, paullo ante dictum eſt. ſin abeſſe à patria miſerum eſt. plenæ miſerorum prouinciæ ſunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. at mulctantur bonis exſules. quid tum? parum ne multa de toleranda paupertate dicuntur? iam uero exſilium, ſi rerum naturam, nō ignominiam nominis quærimus, quantum demum a perpetua peregrinatione differt? in qua ætates ſuas philoſophi nobiliſſimi conſumſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacides, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno, Cleãthes, Cryſippus, Antipater, Carneades, Panętius, Clitomachus, Philo, Antiocus, Poſſidonius, innumerabiles alij: qui ſemel egreſſi, nunquam domum reuertere. at enim non ſine ignomi

nia efficere poterit ſapiētē, de ſapiēte enim eſt hæc omnis oratio, cui iure id accidere nō poſſit: nā iure exſulātē cōſolari non oportet. poſtremo ad oēs caſus facillima ratio eſt eorū, qui ad uoluptatē ea referunt, quæ ſequuntur in uita, ut, quocūq; hæc loco ſuppeditet, ibi beate queant uiuere. itaq; ad omnem rationem Teucri uox accommodari poteſt,

" *Patria eſt, vbicunque eſt bene.*

Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem ſe eſſe diceret, mundanum inquit: totius enim mundi ſe incolam, & ciuem arbitrabatur. quid T. Albutius? non ne animo æquiſſimo Athenis exſul philoſophabatur? cui tamen illud ipſum non accidiſſet, ſi in Rep. quieſcens, Epicuri legibus paruiſſet. qui enim beatior Epicurus, quòd in patria viuebat, quàm Metrodorus, quod Athenis? aut Plato Xenocratem uincebat, aut Polemo Arceſilam, quo eſſet beatior? quanti uero iſta ciuitas æſtimanda eſt, ex qua boni, ſapienteſq; pelluntur, Demaratus quidem Tarquini Regis noſtri pater, tyrannū Cypſellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, ac liberos procreauit. num ſtulte antepoſuit exſilij libertatem domeſticæ ſeruituti? Iam vero motus animi, ſolicitudines, ægritudineſq; obliuione leniuntur, traductis animis ad uoluptatem. non ſine cauſſa igitur Epicurus auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quia ſemper ſit in uoluptatibus: ex quo effici putat ille, quod quærimus, ut ſapiens ſemper beatus ſit. etiam ne, ſi ſen

ſibus carebit oculorum, ſi aurium? etiam: nam iſta ipſi contemnit. primum enim, horribilis iſta cæcitas quibus tandem caret uoluptatibus? cum quidem etiam diſputent cæteras uoluptates in ipſis habitare ſenſibus; quę autem aſpectu percipiantur, ea non uerſari in oculorum ulla iocunditate; ut ea, quæ guſtemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipſa, ubi ſentimus, parte uerſentur: in oculis tale nihil fit. animus accipit quæ videmus: animo autem multis modis, uarijsq; delectari licet, etiam ſi non adhibeatur aſpectus. loquor autem de docto homine, & erudito, cui uiuere eſt cogitare; ſapientis enim cogitatio non ferme ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos: etenim ſi nox non adimit uitam beatam, cur dies nocti ſimilis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici eſt quidem paulo obſcœnius, ſed non abſurda ſententia eſt: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur, quid agitis, inquit? an uobis nulla uidetur voluptas eſſe nocturna? Appiũ quidem ueterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magiſtratibus, & ex rebus geſtis intelligimus in illo ſuo caſu, nec priuato, nec publico muneri defuiſſe. C. autem Druſi domum compleri conſultoribus ſolitam accepimus: cum, quorum res eſſet ſua ipſi non videbant, cæcum adhibebant ducem. pueris nobis Cn. Aufidius prætorius & in ſenatu ſententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam ſcribebat hiſtoriam, & videbat in litteris. Diodorus Stoicus cæcus multos annos noſtræ domi

mi

mi uixit. is uero, quod credibile uix eſſet, cũ in phi loſophia multo etiam magis aſsiduè, quàm antea, uerſaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more uteretur, cumq; ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in ſtudijs oculis nõ egebat: tamẽ, quod ſine oculis fieri poſſe uix uidetur, geometriæ munus tuebatur, uerbis præcipiẽs diſcentibus, unde, quò, quamq; lineam ſcriberent. Aſclepiadem ferunt non ignobilem Eretricum philoſophum, cum quidam quæreret quid ei cæcitas attuliſſet, reſpondiſſe, vt puero vno eſſet comitatior. vt enim vel ſumma paupertas tolerabilis ſit, ſi liceat, quod quibuſdam Græcis, quotidie: ſic cæcitas ferri facile poſsit, ſi non deſint ſubſidia ad valetudinem. Democritus luminibus amiſsis alba ſcilicet, & atra diſcernere non poterat: at uero bona, mala; æqua, iniqua; honeſta, turpia; utilia, inutilia; magna, parua poterat; & ſine uarietate colorum licebat; viuere beate, ſine notione rerum non licebat. atque is uir impediri animi etiam aciem aſpectu oculorum arbitrabatur: & cũ alij ſæpe, quod eßet ante pedes, non uiderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate conſiſteret. traditum eſt etiam, Homerũ cæcum fuiſſe. at eius picturá, non poeſim uidemus: quę regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ ſpecies formę, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominũ, qui ferarum non ita expictus eſt, ut, quæ ipſe non viderit, nos vt videremus effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac uoluptatem,

aut cuiquam docto defuiſſe unquam arbitramur? aut, ni ita ſe res haberet, Anaxagoras, aut hic ipſe Democritus agros, & patrimonia ſua reliquiſſent, huic diſcendi, quærendiq; diuinę delectationi toto ſe animo dedidiſſent? itaq; augurem Tyreſiam, quem ſapientem fingunt poetæ, nunquã inducunt deplorantem cæcitatem ſuam: at uero Polyphemum Homerum cum immanem, ferumq; finxiſſet, cum ariete ẽt colloquentem facit, eiuſq; laudare fortunas, quòd, quam vellet, ingredi poſſet, &, quæ vellet, attingere. recte hic quidem: nihilo enim erat ipſe Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In ſurditate vero quidnam eſt mali? erat ſurdaſter M. Craſſus: ſed aliud moleſtius, qđ male audiebat, etiam ſi, ut mihi videbatur, iniuria. Epicurei noſtri Græce ſcire neſciũt, nec Græci Latine: ergo hi in illorum, & illi in horum ſermone ſurdi: omneſq; id nos in iis linguis, quas non intelligimus, quæ ſunt ĩnumerabiles, ſurdi profecto ſumus. at uocem citharœdi non audiunt: ne ſtridorẽ quidẽ ſerræ tũ, cũ acuitur; aut grunitũ, cũ iugulatur ſus; nec, cum quieſcere volunt, fremitum murmurantis maris. & ſi cantus eos forte delectant, primum cogitare debent, antequam hi ſint inuenti, multos beate vixiſſe ſapientes: deinde multo maiorem ꝑcipi poſſe legendis his, quàm audiẽdis voluptatẽ. tum, vt paullo ante cæcos ad auriũ traducebamus uoluptatem, ſic licet ſurdos ad oculorum: etenim qui ſecum loqui poterit, ſermonem alteriùs non requiret. congerantur in unum omnia,

vt idem oculis, & auribus captus ſit, prematur etiã doloribus acerrimis corporis: qui primũ per ſe ipſi plerũque conficiunt hominem: ſin forte lõginquitate producti, vehementius tamen torquẽt, quàm ut cauſſa ſit cur ferantur; quid eſt tandem dij boni, quod laboremus? portus enĩ præſto eſt, quoniam mors ibidem eſt, æternum nihil ſentienti receptaculum. Theodorus Lyſimacho mortem minitanti, magnum vero, inquit, effeciſti, ſi Cantharidis vim conſecutus es. Paullus Perſe deprecanti ne in triumpho duceretur, in tua id, inquit, poteſtate eſt. multa primo die, cum de ipſa morte quæreremus; non pauca etiam poſtero, cum ageretur de dolore, ſunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud ſanè periculum eſt, ne nõ mortem aut optandá, aut certe non timendam putet. mihi quidem in vita, ſeruanda uidetur illa lex, quæ in Græcoum conuiuijs obtinetur. aut bibat, inquit, aut abeat. & recte. aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs voluptate potandi, aut, ne ſobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante diſcedat: ſic ĩiurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus. quòd ſi ijs philoſophis, quorum ea ſententia eſt, ut virtus per ſe ipſa nihil ualeat: omne, quod honeſtum nos, & laudabile eſſe dicimus, id illi caſſum quiddam, et inanis vocis ſono decoratum eſſe dicant, & tamen ſemper beatum eſſe cenſent ſapientem; quid tandem à Socrate, & Platone, perfectiſq; philoſo-

phis faciendum putes? quorum alij tantam præſtantiam in bonis animi eſſe dicunt, vt ab his corporis, & externa obſcurentur. alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. quorum controuerſiam ſolebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades: nam cum, quæcunque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda uiderentur; neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ ualetudini, cæteriſq; rebus generis eiuſdem, quàm Stoici, cum ea re, non verbis pōderaretur: cauſſam eſſe diſsidendi negabat, quare hunc locum cæterarum diſciplinarum philoſophi quemadmodum obtinere poſsint, ipſi uiderint. mihi tamen gratum eſt, quòd de ſapientium perpetua bene viuendi facultate dignum quidam philoſophorum uoce profitētur. ſed quoniā mane eſt eundū, has quinque dierum diſputationes memoria comprehendamus. equidem me etiam conſcripturum arbitror: vbi enim melius vti poſsumus hoc, cuiuſmodi eſt, otio? ad Brutumq; noſtrū hos libros alteros quinque mittemus: a quo non modo impulſi ſumus ad philoſophicas ſcriptiōes, uerum etiam laceßiti. in quo quantū cæteris profuturi ſumus, nō facile dixerimus: noſtris quidem acerbiſsimis doloribus, uarijſq;, & undiq; circunfuſis moleſtijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

FINIS

SCOLIA PAVLI MANVTII IN TVSCVLANAS QVAESTIONES CICERONIS.

Pagina 3.

FIERI *autem poteſt)Mallem. Ferri autem poteſt.*

12

PATRITAM *illam, & auitam) Recte patriam, non autem patriam, ut antea legebatur. id Nonij teſtimonio comprobatur, qui in uerbo patria hunc locum recitat, & affert preterea exemplum ex Varrone.*

14

HOC *eſt ſe ipſum poſſe cognoſcere)Frigidũ, & planè ſuperuacaneum: itaque puto eſſe tollendum, vt gloſſam.*

16

ERRANTIVM *ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitiones)Ex duabus dictionibus, curſus, progreſſiones, feci coniecturam, legẽdũ eſſe, inſtitiones, non, ut antea, inſtitutiones: ut ſimilibus, & conuenientibus utatur verbis. ſunt autem correctiones quædam: quarum etſi ratio nõ explicatur, tamen, quibus iudiciũ eſt paullo ſubtilius, facie, cur facte ſint, ipſi per ſe intelligunt. rudibus aut, & tardis, & ijs, qui ſibi omnia minutatim cõcdi, omniaq; tanquã manſa a nutrice inſeri in*

os volunt, ego quidem, vt ſatiſfaciam, nō laboro.

18.

FONTES ſcatere, herbis prata conueſtier) Hic, ſcatere, prenunciandū eſt media correpta, ut anapeſtus fiat, ſcater'her. alioqui verſus claudicabit. ſic & Lucretius lib. V. Largifluū fontem ſcatere, atq; erumpere lumen: & infra in eodem lib. Et partim plano ſcatere, atque erumpere campo. Plautus etiam, opinor in Caſſina, olere, protulit, media contracta: Non omnes poſſunt olere vnguenta exotica.

19.

NE quid quam aliud eſt) Ne quid quam pro nihil, nō probo: nō enī fert Latini ſermonis cōſuetudo. Nihil qdquā aliud eſt, habet Maffei liber: placet: ſic enim locutus eſt Terētius ī Adelphis, Nihil quidquam uidi lætius. et Plautus in Merc. Nihil Charine te quidem quidquam pudet.

19.

EGO autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam vlla vti ratione, vt mors tibi uideri malū poſſit.) Neq; ſenſus, neque locutio placet. quid enim ſibi vult, nunquā te in hoc ſermone dimittā vlla vti ratione? quis vero vnquā ſic locutus eſt, nunquam te dimittam vlla vti ratione? verbum dimitto & Latinū eſt, & veteribus vſitatū, neq; eodē modo ſemper, ſed varie, cū infinito aūt nunquam: itaque etſi nihil immutaui, ne facerem id, quod faciendū nō eſt, vt mihi plus tribuerē, quàm libris manuſcriptis: tamen non dubito, quin ita le

gendum, & diſtinguendū ſit. Ego autem nunquā ita te in hoc ſermone dimittam, vlla vti ratione mors tibi videri malum poſſit. Cum autem erroris originem quęrerem, hāc reperi, quòd particulam illam, vti, quæ hoc loco adiunctiua cōiunctio eſt, lector opinatus infinitiuum eſſe modum à uerbo vtor, cum ſuperiore membro coniunxit: & vt hoc imperite, ita illud impudenter: quòd, ut, addidit de ſuò, vt aduerbium, ita, haberet quò referretur: cum, vti prout eſſe poſitum, non intelligeret.

20.

LABAMVS, mutamuſq; ſententiam clarioribus etiam in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas) Forte rectius hoc modo. Labamus, mutamuſq; ſententiam. clarioribus etiā in rebus ineſt aliqua obſcuritas.

20.

MIGRARE. A. Spero, &c.) Elegantius, ſi notis litterarū, quibus perſonæ ſignificantur, inductis, cōtinuata oratione ita legatur. Migrare: ſpero fore, vt cōtingat id nobis: ſed fac, ut iſti volūt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris vitę: mali vero, &c.

21.

QVASI vero iſta, vel quidquam) Qui Viterbi Epiſcopus fuit, Petrus Craſſus, vir bene doctus, & ingenio pręſtans, putabat eſſe legēdum, Quaſi vero iſta mi quidquā, eamq; coniecturam in ſuo libro ſcripſerat, quam ego vel, diſſentientibus libris manuſcriptis ualde probo. error idē na

tus eſt, quòd, uei pro ui, ueteres ſcribebant: de quo Politianus in Miſcell. unde in librum de uniuerſitate idẽ mẽdum irrepſit pagina 198: ubi legendum eſt, ui cum eadem coniunxit, non, vel cum eadem coniunxit.

24

OMNIA iſta perinde vt cuiq; data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur) Legebatur antea, pro rata parte a uita longa. nos ſenſum ſecuti, aut longa, correximus, adiuti non nihil a libro Maffei manuſcripto, in quo legitur, aut ita: ex quo ſum adductus, ut, dictione, ita, in alium locum tranſlata, ſic legendum opinarer. omnia iſta, perinde ut cuiq; data ſunt, ita pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur.

25

ET hoc quidẽ hoc modo: nibil aũt melius ęſtimo) Ex antiquo libro Maffei legendum puto: Et hæc quidẽ hoc modo: nihil aũt melius extremo: ut hoc totũ non ex Socratis oratione ſit, ſed a Cicerone per interpoſitionẽ prolatum: nã neq; in Platonis apologia hæc ſunt; & dictio illa, inquit, quæ ſubſequitur, ideo uidetur eſſe illata, ut quaſi iterruptum ſubſerioris orationis filum contexeret.

26.

IN quos Symonides) in præpoſitio hic accipitur in bonam partem, pro in quorum laudem, ut de Oratore lib. ij. Multa in Caſtorem ſcripta, & Pollucem: et de natura deorũ lib. I. Catulus dlexit Roſciũ: in quem etiam illud eſt eius, Conſtiterã

exorientem Auroram forte ſalutans, & quæ ſequuntur; De ſenectute etiam, In quem, inquit illud elogium, unicum plurimæ conſenſiunt gentes populi primarium fuiſſe virum. His exemplis adducti ſumus, ut, In quos, emendaremus, cum, In quo, antea legeretur.

27.

HAEC in errore uerſentur). Cõcinnius, Hic in errore verſetur.

29.

SOLENNE, & ſtatũ ſacrificium) Statum lego, non ſtatutum, ut habent aliquot impreſſi libri. ſic & in oratione de Aruſp. reſp. Statas ſolenneſq; cerimonias. & Liuius. lib. XL. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Aeniam ad ſtatum ſacrificium. manauit autem latius hoc mendum; ut in ueterum libris ſæpe, pro ſtatum, legatur ſtatutum.

32.

REFELLERE ſine ꝑtinacia, et refelli ſine iracundia). Mallem ſic, Refelli ſine pertinacia, & refellere ſine iracundia.

38.

AVT Philoctetam). Vel in in coniunctione, AVT mendũ ineſt. uel aliquid deſideratur: itaq; placet legere ut eſt in Maffei libro, Prometheum aut Philoctetam.

38.

LECTVLO, &c.). Libro II. de Fin. ſequẽtes uerſus non ad Philoctetam, ſed ad ſaxum Lenniũ referuntur.

44.

NOLITE hoſpites adire ad me ilico iſtic). Trochaicus eſt, in quem non cadit iambus: itaq; nõ puto eos recte ſentire, qui verbis aliter collocatis ita legunt, Nolite hoſpites ad me adire illico iſtic: nã in quarta ſede iambus eſſet.

44.

TANTA vis ſceleris in corpore hæret). Trochaicus imperfectus: pedem enim deſiderat: quẽ reſtituere ſine libris manuſcriptis nefas eſt: Tanta vis ſceleris meo in corpore hęret, legendũ quãdoque ſum opinatus: quam opinionem nondum mihi venit in mentem cur abijcerem: itaque eam protuli, hoc tamen animo vt ſi quis contra dixerit, pugnare nolim. Verſus in pedes ita diuidendũ eſſet, Tanta· uis ſcele-ris me-o in-corpo-r'hæret.

53.

CADENTES). Carentes, antea legebatur, itaq; eſt in libris manuſcriptis: mihi tamen viſum eſt vt emendarem, cadentes: ex Homeri verſu, in quo eſt, πίπτουσιν: quod ſignificat, cadunt. uerſus autem hi, quos Cicero vertit, ſunt Iliados T.

56.

NIHIL mali). Puto rectius, Nihil noui. nã ſi legas, Mali ad Cleanthis rationem reuolueres. dixit etiam pagina. 217. Animo ſic excubat ſapiens, ut ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil nouum.

74.

Vt ſunt alij ad alios morbos). Imperfecta ſu-

militudo: nam ad particulam, vi, quæ reſpondeat, vox nō eſt. forte ita corrigendum. Vt ſunt alij ad alios morbos procliuiores; itaq; dicimus grauedinoſos quoſdam; quoſdam torminoſos, nō quia iam ſint, ſed quia ſæpe, ſic alij ad metum.

79.

ALITER ferat). Opinor legendum eſſe, ferant ſiquidem ad vocem, ſtultis, refertur.

79.

ADVERSA ratione). Maffei liber, Auerſa à ratione. probo. nam etiam ſupra. 211. Zenoni, inquit, eſt diffinitio, vt perturbatio ſit auerſa à recta ratione contra naturam animi commotio. & 213. Omnium perturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quæ eſt à tota mente, & à recta ratione defectio, ſic auerſa à præſcriptione rationis, vt nullo modo, &c.

87.

IRA vero quanquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet). Mendum eſt in voce, quanquam. veteres libri, quos ego viderim, habent, quęquam, deprauate omnino, ſi reſpicimus, dictio ira quò referatur. quòd ſi cōiecturæ locus eſt, ita legerem: Ira vero, quàm diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet.

87.

AT naturalis eſt). Obiectio: cui reſpondet quod ſequitur; An quidquam eſſe poteſt ſecundū naturam, quod ſit repugnante ratione? & eſt ſententia, niſi fallor, multo concinnior, quàm ſi legas

ut antea, aut naturalis eſt: cum præcedenti membro cõnectens, ut autem hunc locum una dempta littera correximus, ſic paullo poſt aliũ una immutata reſtituimus. nam ubi legebatur, priuſquam eſſet ulla ulciſcendi libido, nos ſenſu meliore emẽdauimus, prius, quàm eſſet ulta vlciſcendi libido.

105

CVI rei refertæ). Concinnius, Cui referte.

108

FACERE non potuerunt? Iacet uerbum, facere, & planè otioſum hic eſt, lege ſine eo: multo erit elegantius.

110

QVIDQVID obiectũ eſt). Aut, pro quidquid, legendum eſt, Quid: aut, Quidquid, hic accipiendo pro Quidq;: ut apud Lucretiũ libro II. inq; ſuos quidquid rurſus reuocare meatus: & libro III. Semper enim ſummum quidquid de rebus abundat. & libro V. Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas in medium. Poſſem ex oratoribus loca recitare; ſed ego in latinis locutionibus ubi quid eiuſmodi occurrit, quod ſine exemplorũ comprobatione durius uideatur, libentius poetarũ utor auctoritate, quàm oratorum: ſunt. n. poetæ certiores latinæ linguæ teſtes, propterea quòd metri ratio facit, ut mutationi non tam facile locus ſit, quod in oratoribus contra uidemus.

111

AT enim non ſine ignominia afficere poterit ſapientem) Locus recte ſtellula notatus; mendũ

enim ſubeſſe conſtat ſorte ita reſtitui poſſet. At enim non erit ſine ignominia. ignominia efficere poterit ſapientem? de ſapiente enim eſt hæc omnis oratio. ſententia certe hæc uidetur eſſe: quibus autem uerbis explicanda ſit, ſtatuere noſtrum non eſt. ſtudioſi libros antiquos adeant, & eorum ope utentes locum emendent.

113

OMNEQVE *id nos). Id, nõ uideo quid ſpectet. antiqui ſcribebant, It. inde mihi orta coniectura eſt, vt, Item, legendum putarem.*

FINIS

SERIES LITTERARVM.

ABCDEFGHIKLMNOP.

Omnes quaterniones.

CAMPANIAE.

Apud Io. Dominicum Nibium, & Io. Franciſcũ Scaleonem.

1570.

FATA SEQVOR, VIRTVTE DOMOR
τῇ εἱμαρμένῃ ἕπομαι, τῇ δ' ἀρετῇ δαμάζομαι

BIBLIOTECA